

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
VII. 1989 Josef Jelínek

- Miroslav Červenka: Přílet z Ameriky [2]
Karel Pecka: Láska z Vinohrad [3-23]
Ivan Kadlečík: Život je hrozne nepravdivý... [24-27]
Jiří Sirotek: Pražský diář [28-44]
Lenka Procházková: Jak jsme pohřbívali Mistra Dominika [45-51]
Miroslav Zikmund: Pohled sokola [52-53]
Eva Štolbová: Ke vzpomínkám na Dominika Tatarku [54]
Zdeněk Rotrekl: Na kus řeči o Moravě [55-60]
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit [61-69]
Jan Trefulka: Kvalifikované omyly, nekvalifikovaná snění [70-76]
Jaroslav Opat: Zdroje neschopnosti [77-83]
Vilém Prečan: Demokratická revoluce ve vnějším impériu? [84-91]
Marka M. Šimečka: Diskusní příspěvek [92-93]
Daniel-Cohn Bendit + Adam Michnik: Varšava 1987 /dokončení/ [94-100]
Milošan Djilas: To si Ranković nezasloužil [99-108]
Václav Lacina: Diskusní příspěvky... [109]
Milan Jungmann: Nad dvěma mathesiovskými publikacemi [110-117]
Jana Červenková: Počín exilové kultury [118-120]
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [121-127]
Ivan Kadlečík: Klůčiky /besednica/ [128-130]
Ludvík Vaculík: Jaro je tady [131-133]

Červen, 1989

Copied from a type-written carbon copy, bound, continuously numbered and

made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

Miroslav Červenka: Přílet z Ameriky

Karel Pecka: Láska z Vinohrad

Ivan Kadlečík: Život je hrozne nepravdivý...

Jiří Sirotek: Pražský diář

Lenka Procházková: Jak jsme pohřbívali Mistra Dominika

Miroslav Zikmund: Pohled sokola

Eva Štolbová: Ke vzpomínkám na Dominika Tatarku

Zdeněk Rotrekl: Na kus řeči o Moravě

Zdeněk Urbánek: Dovolují si nesouhlasit

Jan Trefulka: Kvalifikované omyly, nekvalifikovaná snění

Jaroslav Opat: Zdroje neschopnosti

Vilém Prečan: Demokratická revoluce ve vnějším impériu?

Martha M. Simetla: Diskusní příspěvek
Daniel-Cohn Bendit + Ada m Michnik: Varšava 1987 /dokončení/

Milovan Djilas: To si Rankovič nezasloužil

Václav Lacina: Diskusní příspěvky...

Milan Jungmann: Nad dvěma mathesiovskými publikacemi

Jana Červenková: Počin exilové kultury

Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů

Ivan Kadlečík: Klůčiky /besednica/

Ludvík Va culík: Jaro je tady

Červen 1989

P ř í l e t z A m e r i k y

Miroslav Červenka

Až mi zasyčíš vstříc své ČSSR, jak chromá
zablácená labuť, až se z oblak snesu,
nebudu líbat runway, rýmovat doma a rtoma,
v zádech ucítím pohled hasnoucích lesů,

hory jak hroby mi sevrou sever, západ a jih,
hroby jak hory vztýčí znectěná znamení svá
a duší mi zarsší zvěst, že z jednoho z nich,
hlas v mumlavém chóru, své kletby budu koktat i já.

10

LÁSKA Z VINOHRAD

Paní Kamila kráčela pomalu Nerudovou ulicí. Míjela Morzinský palác se dvěma Brokoffovými atlanty a přistihla se, že mimoděk pohladila palec tlapy toho druhého z nich. Dělávala to jen zřídka-kdy, obyvatelé Malé Strany zpravidla pospíchali za svými všedními zájmy a povinnostmi, a potlapkávání mouřenínů po ošoupaných palcích přenechávali pověřčivým turistům. Paní Kamila však nepociťovala své gesto jako prohřešek, těšila se z příjemného rozpoložení, které ještě násobilo pomyšlení, že má zbytek dne a celou noc volné. Měla na sobě lehké letní šaty slušivého střihu a loudala se vzhůru po hrboлатém chodníku, který ležel ve stínu a působil dojmem chladu oproti druhé straně ulice, rozpálené palbou slunečních paprsků.

Vnitřní pocit spokojenosti ovšem paní Kamile nebránil, aby bystře nevnímala okolí, jak náleželo k jejím vžitým zvyklostem. Očka jí jezdila sem a tam, zaznamenávala celkové dění i jednotlivosti, určovala národnost skupin chodců, ověšených fotoaparáty, a vyhodnocovala oblečení žen. Zvýšenou pozornost věnovala cizinkám středního, jí blízkého věku, mladistvé dorostenky jí už tolik nezajímaly. I když místy ocenila mimořádný vkus a kvalitu, nepovolovala uzdu přirozené závisti natolik, aby si tím kazila náladu.

Prošla kolem domu "U tří andělů", potom "U červeného beránka" a "U zlatého anděla". Avšak ve chvíli, kdy se blížila k domu bývalého starého královského renthauzu, pohasl náhle úsměv na jejích poněkud tenkých rtech. V průchodu domu, který ústí na náměstíčku před restaurací "Baráčnická rychta", uviděla postávat pana Romana ve společnosti nějaké dívky. Paní Kamila přimhouřila podvědomě trochu krátkozraké oči, ale poznala ji teprve po několika dalších krocích. Byla to Zdenička, zdravotní sestra, která se potloukala po malostranských hospodách a honila chlapy. Kdoví s kým vším měla techtle mechtle, tahle milá sedmi loupežníků, spíš zdravotní než sestra, čůza jedna nestydatá, mrcha profláknutá. A pan Roman vytáhl z kapsy elegantního saka svazek bankovek sepnutých klipsnou, oddělil jednu zelenou stovku a vtiskl ji té holce do dlaně. Vzápětí zpozoroval paní Kamilu, pozdravil sice, ale úplně zběžně,

ani se nezarazil nad tím, že byl zastižen v kompromitující situaci, prostě jako kdyby se nemetlo. A paní Kamilu, která si na pana Romana ani nevzpomněla od doby, kdy spolu strávili z dlouhé chvíle a zcela náhodně jednu noc, dobrodružství, jemuž se říká l' amcur bref, náhle zachvátil podivný pocit ukřivdnosti. Rozumově si uvědomovala, že je to pocit neodůvodněný, tehdy ráno pan Roman odešel bez jakékoliv dohody nebo příslibů pro další dny, oběma stranám přinesla ona noc pouhou pomíjivou a nezávaznou aventýru, v jemné ženské duši paní Kamily však zapípal diskant žárlivosti a ona ten hlásek nezaplašila, naopak naslouchala čyhtivě jeho svůdnému šepotu. Dalo by se přece posoudit celou záležitost tak, jako kdyby ji pan Roman, ten uhlazený, úlisný a vemlouvavý elegán svedl. Když dospěla v úvaze až k takové možnosti, musela se mimoděk pousmát, ale v zásadě ten závěr nevyloučila jakožto naprosto nenáležitý, jenom ho odsunula do pozadí, kdyby se někdy přece jen nějak hodil a v budoucnu dal využít.

Paní Kamila přidala do kroku, v domě "U jelení hlavy", kde bydlila, vyběhla do prvního patra a z obývacího pokoje, skryta za záclonou, pozorovala ulici. Předpokládala, že by pana Romana v tomto parném odpoledni mohla přepadnout žízeň a on by zamířil na sklenici osvěžujícího piva. Nemýlila se, po chvílce ho zahlédla, jak stoupá po chodníku rozvážným dlouhým krokem. Vchod do pivnice "U Bonaparta", který měla paní Kamila přímo na očích, minul bez povšimnutí, což znamenalo, že jeho cílem může být jedině hospůdka "U dvou slunců". Paní Kamila dále nečekala. Otevřela zásuvku sekretáře, kde měla uschovanou svou lékárnu, a z tuby vyklepala dva prášky. Zaběhla do koupelny, prášky zapila decinkou vody, navyklými tahy růže o několik milimetrů zvýraznila rty a namázla stíny na víčka.

Když vstoupila do výčepu "U dvou slunců", potěšilo ji, že se nemýlila. Pan Roman seděl u hlavního podélného stolu ve společnosti sousedů z ulice a před sebou měl právě donesený půllitr piva, z něhož ještě ani nestačil upít. Na vedlejší židli se vrtěl malý a hubený fízl Bretschneider, naproti na lavici u zdi seděl pan Kadlus, spisovatel ve výslužbě, a pan Eman, šéf trafiky tak blízko situované, že vlastně mohl prodávat přímo tady ze svého místa. Paní Kamila pozdravila a když pánové pozdrav opětovali, po-

sadila se na kraj lavice vedle pana Kadluse. Než jí servírka stála natočit a donést pivo, do lokálu vpadl doktor Vojna, internista z nemocnice Pod Petřínem. Měl široká ramena a hřmotnou postavu a když dosedl zvysoka na lavici, jen to zaprašťelo. Ačkoliv mu bylo teprve málo přes třicet let, těšil se pověsti vynikajícího diagnostika. Ve svých krátkých a silných prstech měl zabudovány neomylné rentgeny, jak se tvrdilo.

"Naprosto infarktové počasí," zahučel. "Musel jsem z toho špitálu uprchnout, abych zachránil zbytek zdravého rozumu. Lidi nám tam kapou jako mouchy."

"Souhlasím s vámi, doktore," přisvědčil pan Kadlus. "Tento způsob léta zdá se mi poněkud nešťastným."

"Tedy ovšem, ve stínu a při dobře chlazeném moku se dá přežít skoro i socialismus," poznamenal pan Eman.

Bretschneider sebou neklidně trhnul, obdařil pana Emanu ukřivděným pohledem, ale nahlas neřekl nic. Vzápětí zahlédl na vstupním schodu u dveří Zdeničku, mávající na znamení, aby upozornil pana Romana, který působil zamyšleným dojmem a nevšímal si valně okolí.

"Myslím, že si vás někdo žádá," řekl Bretschneider zklemaně, protože zpočátku zadoufal, že je výzva adresována jemu.

Pan Roman se na židli potočil, pak vstal a přešel ke dveřím. Stolovníci viděli, jak Zdenička vytahuje z maličké, přes rameno zavěšené kabelky srolovaný zelený papírek, jak pan Roman vyjadřuje gestem rukou lehké překvapení, ale potom po dívčině vysvětlení bankovku přijímá a zasunuje ji ledabyle do kapsy tropiko saka. Následovala výměna úsměvů, pokynutí hlavou na pozdrav, Zdenička vyšla na ulici a pan Roman se vracel ke stolu.

"To jsem netušil, že se necháte podporovat od mladistvých dívek taktak nad hranicí zákona," zaútočil Bretschneider kousavě.

Vzteek jím lomcoval skoro viditelně. Tajně na Zdeničku myslel, oslňovala ho její neupřimě pevná ňadra a snoval plány jak jednou, až se třeba naskytne příležitost a ona si třeba sedne ke stolu, kde bude přítomen, vynaloží všechno úsilí a třeba i peníze za její útratu, aby si jí naklonil, přiopil a potom už třeba povolněji pozval někde do vinárny. Zatím mu jeho plány nevycházely a Bretschneidera trýznil pocit méněcennosti s příměsí hlubokého poškození nad tím, že je malý a ošklivý, zatímco tomu prošedivělému manekýnovi s přesně zastřiženým knírkem, v jehož vzezření jako by

ožila reklamní kresba z desek R. A. Dvorského, by stačilo jenom kývnout znuděně prstem.

"To víte, pane, každý se živí, jak umí," odsekl pan Roman. Považoval za zbytečné vysvětlovat pozadí záležitosti, bylo by to pod úroveň gentlemana anglického ražení.

"Slyšela jsem, že má kapavku," přilila do ohníčku pár kapek olejnaté zloby paní Kamila. "Nevíte o tom nic, doktore?"

"Nevím," řekl doktor Vojna. "Koneckonců jsem internista a ne venerolog."

"Vám by taková drobnost nevadila, pane Romane?" pokračovala v útoky paní Kamila.

Pan Roman cítil, jak se mu ježí vousky, to se mu v rozrušení stávalo. Přihladil si knírek špičkou ukazováčku.

"Ne, to by mi nevadilo, dámo. Já jsem totiž impotentní."

Pronesl to s úsměvem a z jejího výrazu poznal, že zasáhl přesně. Samozřejmě jí vytanula vzpomínka na tu noc před dvěma týdny. Nad nestoudností, s níž ji teď zesměšnil, jakkoliv nikdo z přítomných patrně nechápal, oč v podrobnostech jde, a souboj se odehrál diskrétně, zalapala po dechu. Záblesk nenávisti jí vyšlehl z očí a pan Roman si měl uvědomit jisté nebezpečí, které z vývoje situace plyne. Jenomže byl přílišným ~~su~~verénem a se ženami zacházel po svém. V běžném styku a na veřejnosti s dvornou noblesou a nevtíravě prokazovanou úctou. V soukromí pak většinou volil odlišné způsoby.

Bretschneider pochopil z reakce paní Kamily, že se vůči ní pan Roman dopustil nějakého přečinu. Jeho myší obličej ještě víc zešpičatěl, ale než našel nějakou záminku k ataku, vmísil se pan Eman s otázkou:

"Pane Romane, předevcírem jsem vás zahlédl, bylo to večer za šera, jak jste nesl dvě cihly, v každé ruce jednu. To doma něco budujete?"

Pan Roman na něho překvapeně pohlédl a po vteřině se nepatrně pousmál.

"Ale ne, manuální práce a budování nenávidím. To jenom trénuji na turnaj v nohejbalu."

"A to ve svém věku sportujete také ještě na hřišti?" nevzdávala se paní Kamila, která mezitím nabrala dech a obvyklé barvy v obličejí.

Pan Roman neuznal za vhodné odpovědět. Pohlédl na zápěstí,

kde se mu leskly náramkové hodinky skoro ve velikosti kapesních cibulí, a pokýval hlavou: "Promiňte, budu muset jít. Sice nerad, ale musím. S moudrými lidmi milo pohovořit."

Pan Kadlus potěšeně zafrkal nad tou parafrází klasika, zdála se mu na místě. Bretschneidera, který ovšem nic nepochopil, zaujala hmatatelnější podrobnost.

"Máte zvláštní hodinky, jestli mě neklame zrak, jsou to zlaté omegy ze začátku století. V takové velikosti se už později nevyráběly."

"Je to tak," uznal pan Roman. "Odborník se nezapře."

"Dříve jsem v tom oboru dělal," připustil Bretschneider.

"Ta věc je z ročníkové pozůstalosti," dodal pan Roman a zvedl se k odchodu. "Nashledanou, přátelé, zatím. Možná, že se ještě dnes uvidíme."

"Nová láska?" zeptal se ještě doktor Vojna. "Představíte nám ji, příležitostně?"

"Pochybuji, nemám to ve zvyku. Navíc je z Vinohrad," řekl pan Roman na cestě ke dveřím.

Na ulici se znovu podíval na zápěstí, aby si ověřil čas. Ty hodinky se opravdu vymykaly soudobě používaným typům. Ale líbily se mu, měly patinu starých a cenných věcí. Teď ukazovaly, že mu do schůzky v Malostranské kavárně zbývá ještě dvacet minut. Pan Roman se rozhodl zajít domů a přehlédnout terén.

V prvním patře domu "U červeného beránka" obýval rozlehlý byt o dvou pokojích oddělených alkovnou, s kuchyní, kam se vstupovalo z předsíně, a koupelnou s příslušenstvím, situovanou za druhým pokojem, který měl zařízen jako ložnici. První pokoj, jehož okna vedla do Nerudovy ulice, užíval jako obývací. Místnosti byly prostorné, s vysokými stropy, příjemné a pohodlné, otec pana Romana nechal byt po válce zrenovovat. Udělal to ještě před únorovým vítězstvím komunistů a v nejvyšší čas. Brzy potom byl coby třídní nepřítel, kteroužto nálepku si vysloužil jako schopný advokát, zatčen a odsouzen na dvacet let. Revoluční soud se tehdy vůbec nemusel obtěžovat prokazováním viny a usvědčením obžalovaného, pro vynesení rozsudku v jakékoliv výši dostačovala pružně použitelná formulace, že soud nabyl o vině přesvědčení. Procesní postup byl tak přetíženým tribunálům ulehčen a jejich výkonnost zrychlena, umožňoval dodávky otroků do dolů v požadovaném množství bez zbytečných cirátů. Ostatně otec pana Romana

odpykal pouze necelé dva roky. Pak zahynul pod závelem v nějaké jáchymovské uranové šachtě.

Pan Roman se v tomto patricijském bytě narodil a za celý život ho cpustil pouze ve dvou případech. Poprvé po válce, kdy se na krátkou dobu a proti vůli svých rodičů oženil, po třech měsících rozvedl a pokorně se navrátil, podruhé po otcově zatčení na radu starého zkušeného rodinného přítele, aby unikl stejnému osudu. Čtyři roky nádeničil na různých místech v pohraničí, teprve po matčině smrti se vrátil do Prahy. V tom roce zhasl Stalin i s Gottwaldem a v poněkud změněných poměrech se pan Roman pokusil prokličkovat. Bohulibý záměr se podařil, úspěšně uplatnil úraz ze svého pracovního nasazení. Tehdy ho pohladila větev poraženého padajícího stromu a začaly se dostavovat následky, zapomětlivost, trudnomyslnost, bezpříčinné návaly deprese, samé nedokazatelné potíže. Panu Romanovi byl přiřčen invalidní důchod, tak nepatrný sice, že stačil stěží na nájem, ale to mu nevadilo. Otec advokát byl nejen vynikající právník, ale také sběratel a zasvěcený znalec. V době, kdy vypukla horečka po starožitnostech, stačilo panu Romanovi občas prodat porcelánový servis, malý obrázek od Navrátila nebo empírovou komodu, aby v dostačující míře pokryl svou životní režii.

Tímto způsobem byt naopak zkrásněl. Jak postupně mizely kusy nábytku, jimiž byl přeplněn, narůstal prostor a pan Roman shledával, že se v něm cítí stále lépe. A jak se tak zamilovával do svého bytu, napadlo mu, že by také svůj vztah měl nějak hmatatelně projevit. Nebyl nešika a když po důkladné rozvaze dospěl k závěru, že nijak neporuší tajnou přísahu, že pro komunisty už nepřeloží stéblo křížem, rozhodl se byt vymalovat místnost po místnosti, dělal to pro sebe. Začal v kuchyni a akce dopadla úspěšně. Až na jednu maličkost, v rohu, kde kdysi stávala americká kamna, rychle vyschnul asi půl metru nad zemí čtverec ve zdi. Pan Roman to místo přetřel znovu, ale když se vrátil večer domů, čtverec velikosti stopu na stopu byl zase vyschlý, zatímco všechny stěny i strop zůstaly vlhké. Ráno vzal kladívko a začal to místo proklepávat. Na poslech vykazovalo stejný zvuk jako okolní zeď, ale zvědavost se už nedala potlačit. Přinesl z komory nástroje a začal se dobývat do hloubky. Po několika mocných úderech pronikla špička majzlíku do zdi, vysychající skvrna ohraničovala dutinu, odkud pan Roman po chvíli vydoloval těžkou plechovou krabici. Přenosný

sejř byl sice zamčený, ale rozlomit zámek nedalo mnoho práce. Otevřel víko a užasl. Zlato, kameny, šperky několika generací, náhrdelníky, prsteny. Pak seděl za stolem, z té hromádky vyhrabal náramkové omegy, velikou zlatou placku, natáhl je a když se roztíkaly, zkusil si je na zápěstí. "Tatínek schoval zlato," vzpomněl si na poslední návštěvu u matky v nemocnici. Tenkrát tomu nevěnoval pozornost, nevláďla už jasným vědomím, nadto, i když to byla pravda, kdoví kam mohl otec nějaké zlato schovat, jak, a ke komu? Panu Romanovi padly do oka dva plátěné pytlíky podlouhlého tvaru. Jejich hrdla stahovaly tkanice, když uzel jedné uvolnil, na stolní desku se vysypaly zlaté mince. Nerozuměl těm věcem, nebyl odborník jako jeho otec, ale chápal, že mu tento poklad bohatě zajiřtuje budoucnost až do smrti, třeba i dosti vzdálené.

Ale co já s tím, co si s tím počnu, napadlo mu vzápětí a v paměti mu vytanula slova venkovské babičky, která na rozdíl od té druhé pražské byla chudá a proto také veselá: "Blaze tomu, kdo nic nemá, nestará se, kam to schová."

Pan Roman poseděl chvíli v obývákú a pomalu vykouril cigaretu. Nebyl silný kuřák, zřídka kdy překročil denní normu deseti kousků, ale potrpěl si na silné americké cigarety. Jiný druh si nezapálil, a když z nějakých důvodů neměl ameriky, nekouřil raději vůbec. Při odchodu z bytu zabloudil pohledem mimoděk na místo svého někdejšího objevu. Nenapadlo ho totiž nic chytřejšího, než skrýř zase zazdíť a otevírat ji jen tehdy, když potřeboval po čase doplnit provozní kapitál. Zakamuflovaný úkryt byl navíc schován za přistavenou truhlou, kam předtím odkládal ložní prádlo. To opatření ho neuspokojovalo, předpokládal, že každého musí přímo trknout do očí krásně zdobená renesanční truhlice, stojící nefunkčně v kuchyni, ale zatím nepřipadl na žádnou jinou možnost. Ano, blaze tomu, kdo nic nemá...

Do Malostrenské kavárny dorazil pár minut před dohodnutou schůzkou. Posadil se k volnému stolku pro dva s výhledem na náměstí a objednal si becherovku a tonik. Nedalo se říci, že by panu Romanovi byly ženy lhostejné, i když rozhodně nebyl maniakálním lovcem žen. Jeho problém pramenil ze zvláštního nadání, které mu umožňovalo uhadovat jejich způsob a běh myřlení. Svou schopnost nepovažoval za nějakou mimořádnou výhodu, občas přinářela dokonce nudu, když mohl sám odrecitovat dialog, který se bude neodvrat-

ně odehrávat v nadcházejícím čase. Z jiného úhlu pohledu, dialekticky vzato, mohl být dokonce považován za oběť žen. Svým bytostným ustrojením v nich probouzel romantické sny o dokonalé lásce a tuchu, že by s ním mohla dojít naplnění. To vše pan Roman znal a hrdinně snášel až do okamžiku, kdy poprvé padl náznak prodloužit právě probíhající vztah na delší lhůtu než od jednoho setkání ke druhému, popřípadě navždy, kterýžto výraz ženy neopodstatněně často a lehkovážně devalvovaly. Na tento signál reagoval pan Roman jediným možným způsobem, a to opuštěním ringu, vypařením se a znejsoucněním. Už nikdy nezavolal, neozval se, bezchledně tím porušuje dané dchody, a byv volán nebo jinak pronásledován, mistrným kličkováním, dovedeným za dlouhá léta k neprůstřelné dokonalosti, zůstavil po sobě jedině snovou vzpomínku. Pokud cítil vůbec nutnost uchlácholit svědomí, napomáhal mu v tom výrok klasika, že vzpomínka je druhá přítomnost.

Jeho nová přítelkyně se dostavila s povinným pětiminutovým zpožděním. Měla na sobě lehoučké šaty tyrkysové barvy s bohatě řasenou sukni, sahající až po kolena, o odstín tmavší střevíčky s polopodpatkem a bělostné šantungové palety, volně přehozené přes opálená ramena. Pan Roman ocenil její vkus a ona věděla, že to vyznělo kladně, protože se příjemně usmívala plnými rty a tmavohnědé oči pod přílbou tmavých hustých vlasů jí vstřícně blýskaly. Pan Roman o ní nevěděl o mnoho víc, než že se jmenuje Ida, seznámil se s ní náhodně u svého přítele malíře, kam byl pozván na prohlídku posledního cyklu grafických listů. Obřadně ji přivítal, ale pozvání ke stolu odmítla.

"Mohli bychom se napřed trochu projít, když je tam tak hezky," navrhla.

Pan Roman sice obzvlášť neplanul pro pochodová cvičení, ale v tomto případě a napoprvé se nedalo nic dělat. Ostatně na Petříně, kam jinam se také vydat, aby civilizace zůstala na dosah, hustě rostly stromy, poskytující žádoucí stín a nechyběla možnost odpočinku na roztroušených lavičkách. Vedl tedy paní Idu přes Tržiště a potom Vlašskou ulicí, cesta mířila tahem do kopce, ale úzká ulička mezi vysokými mantinely zdí vydechovala osvěžující chlad. Konverzace plynula hladce, paní Ida švitořila bez zábran. A tak se pan Roman brzy dozvěděl, že je sekretářkou v nějakém podniku zahraničního obchodu a čas od času se dostane na zajímavou služební

cestu na Západ, že je vdaná, její muž je sportovec, jezdí závodně parkúr a koním věnuje více času než domácnosti, to znamená, že Idu zanedbává, jak si pan Roman přeložil. Vše pokračovalo jako obvykle až do chvíle, kdy ulička vyústila do prostoru parku. Areál byl protkán sítí asfaltových cest, kterými se dalo pozvolně a cik-cak vystupovat vzhůru. A tu paní Ida, dosud zavěšená do pana Romana, uvolnila ruku a pustila se do kopce přímo a v poklusu. Pan Roman několik vteřin zadumaně pozoroval hbité kmitání jejích střevíčků a pak ji se směsí různorodých pocitů zvolna následoval. Nebyl přívržencem trhavých pohybů sportovního charakteru, a unáhlených hnutí mysli, které jsou někteří jedinci ochotni chápat jako projevy poezie. Dostihl paní Idu na vrcholu výstupu se zpožděním, nezadržán, ale bez valného nadšení. Vykročili bok po boku širší asfaltovou cestou po vrstevnici. Tady nahoře vanul vlahý větřík, stín stromů a celkové prostředí působily útěšlivě a panu Romanovi se vracel pocit dobrého rozpoložení.

Po minutce dospěli ke kostelíku svatého Vavřince, postaveného Michalem Palliardim otcem a dokončeném jeho synem Ignácem v čistém, oku lahodícím barokním slohu. Kostelík byl jakoby zasunut do mocně vztyčeného masívu Hladové zdi. Pan Roman choval hluboký obdiv k této monumentální fortifikaci z doby Karla IV., jeho konzervativnímu zaměření hovělo pomyšlení, že tento celý mimořádný stavební výkon byl dohotoven za pouhé dva roky a trval zde již více než šest set let jako výsměch soudobé budovatelské potenci.

Naproti kostelu stála budova se zrcadlovým bludištěm a když paní Ida navrhla, aby se podívali dovnitř, pan Roman se zachmuřil podruhé. Naposledy bludiště navštívil kdysi v útlém mládí a v mysli mu vytanula vzpomínka na různě deformovaná zobrazení malého chlapce do podoby skřetovitých příšerek, které se na něho vrhaly z mnoha stran současně. Bylo v tom cosi morbidního a nad rychlým střídáním znetvořených figurek necítil veselí, nýbrž ošklivost a také strach. Uvidíme, jak to dopadne po takovém časovém odstupu, pomyslel si však odhodlaně a vstoupil do zrcadlového labyrintu. Zarputile se proplétal sály a takřka nevnímal švitoření paní Idy, které se naopak toto dobrodružství líbilo.

"Kdy si mě chcete vzít, pane Romane?" otázala se znenadáni.

"Cože?" vyhrkl pan Roman. Odraz v zrcadle ho prezentoval jako trpaslíka, svrchu připosraženého k podlaže, s bachratým žabím

vzezřením. Paní Ida vedle zase vypadala jako skřipcem do výšky vytažená žirafa.

"Ptám se, kdy si mě vezmete," opakovalo to zvíře.

"Myslel jsem, že jste vdaná," namítl pan Roman a ustoupil stranou. V tu chvíli zvlňovatěl, jako kdyby ho někdo pod tlakem přežehlil na valše.

"To je maličkost," mávla pavoučí přední nchou. V tom okamžiku vypadala, jako kdyby ji namaloval Salvador Dalí. "Rozvedu se ejn cvaj."

"Kolikrát jste to už zkoušela?" sykl pan Roman.

"Třikrát, tohle je moje čtvrté manželství," řekla a postoupila blíže k němu. Tím nabyla jeho předcházející podoby.

Propána, ropucha, zpanikařil pan Roman v zrcadlovém zajetí a zoufale hledal východ z místnosti. Teprve před budovou se zase trochu uklidnil. Ono to tam uvnitř všechno svádělo k vyšinutostem, namlouval si, ale osten pochybnosti zůstal zatknut v jeho duši. A způsobil, že se zvýšenou pozorností sledoval plynoucí spád jejich slov, pátraje po jinotajích, ukryvaných pod jejich povrcho-
vým významem. Útok přišel však až na Pohořelci, a to ze zcela nečekané strany. Paní Ida se zastavila před renesančním patrovým paláčkem na užší spodní straně trychtýřovitého náměstí s půvabně profilovaným čelním štítem. Byl to Trčkovský palác oddělující příjezdovou cestu zdola od Úvozu a Loretánskou ulici po druhém boku.

"Tenhle barák se mi docela líbí," ukázala prstíkem. "Kdy mi ho koupíš?"

"Koupil jsem ti přece včera jachtu," nedal se vyvést z rovnováhy pan Roman.

"A že o tom nic nevím."

"Chtěl jsem to oznámit při nějaké slavnostnější příležitosti," řekl pan Roman. "Kotví na rejdišti v Hamburku."

A domů! Mazat! Konec, šlusovka, a to bleskem, než mi to začne opravdu cloumat nervovou soustavou, zatvrzoval se pan Roman. Původně měl v plánu, že by se před návštěvou v jeho bytě mohli zastavit na pár kozlíků "U černého vola". Avšak osud jinak zamíchal karty a pan Roman bažil po urychleném zapuzení paní Idy a opět-
ném znovunabytí ohrožené suverenity. A tak, ač sužován žízni, hnál se bez zastávky kolem vchodu do pivnice. Nerudovu ulici hodlal vynechat zásadně, pomyšlení na večer trávený s rozvernou paní Idou ve svém útočišti mu nahánělo husí kůži. Minul tedy Radniční

schody a na Hradčanském náměstí u Hradu odbočku doprava. Po povinném pohledu na Prahu z rampy řídil kroky k Novým zámeckým schodům co nejrychleji, aniž to však vzbuzovalo podezření. Pojal náhradní plán na posezení v Malostranské kavárně, kdyby už skutečně nebylo vyhnutí, ale pak pod nějakou záminkou hbité odpoutání od nepřítele. Tato lest se však ukázala zbytečná a náhoda se obrátila k panu Romanovi příznivější tváří.

Paní Ida se totiž na Malostranském náměstí uchýlila do telefonní budky. Když po krátké chvílce vyšla ven, měla v očích vážný výraz a rty bez úsměvu.

"Musím domů," oznámila. "On spadl s koně, narazil si žebra a nemůže se hýbat."

Pan Roman účastně zamlaskal.

"Proč na to pořád leze, k čertu? V jeho věku by měl myslet pomalu na poslední věci člověka," vybuchla paní Ida a pak se to pokusila poopravit. "No nic, budu ošetřovat, to je moje. Budu za vzornou manželku."

Na stanovišti nastoupila do taxíku, který s ní zamířil na Vinohrady. Pan Roman vrtěl hlavou nad takovým rozuzlením. Stoupal přes dolní část Malostranského náměstí, a tu mu napadlo, že záležitost mohla být složitější? Co když se paní Ida stejně nudila s ním a použila únikové finty jen jako první? Ve svých dumách nepostřehl, že jeho poslední chvíle ve společnosti paní Idy sledovaly zpod podloubí zraky, které postupně nabývaly tvrdého výrazu. Paní Kamila si vysvětlovala odjezd taxíkem jako logický závěr postcoitálního stavu znechucení, deprese, degradace a degutančního spleenu, kdy hlavní bylo vykonáno a o nic víc už nešlo. Zvláště v případě pana Romana, který čím dál tím více dráždil její nelibost.

V restauraci "U dvou slunců" se sešla v podvečer téměř stejná sestava jako odpoledne. Navíc přibyl jedině pan docent B., také známý a zasloužilý soused.

"Jaká byla jízda?" oslovil pan Eman pana Romana, sotva se objevil mezi dveřmi výčepu. "Předpokládám, že spanilá."

Pan Roman se podíval na tazatele a shledal, že je v něm něco žabího. Dlouhé vlasy neurčité světlé barvy a široká ústa v obličejí, bledém jak po dlouhém pobytu ve vodě. Trochu jako vodník z Rusalky. Nebo jako ze zrcadla v tom bludišti. Smutně zavrtěl hlavou a teprve když dostal pivo a zhluboka se napil, odpověděl jedi-

ným slovem: "Katastrofa."

"Prosím vás, ve vašem případě?" zvolal doktor Vojna. "Nechci věřit svému sluchu."

"Bohužel je tomu tak," potvrdil pan Roman a znovu si přihnul. "A dobře mi tak. Jsem pověřivý a měl jsem poslechnout onoho varovného hlásku v duši, který se ozval hned v tom okamžiku, kdy jsem se dozvěděl, že je z Vinohrad."

"Co máte proti Vinohradům?" zeptal se pan Kadlus.

"Nic zvláštního, jakožto městská čtvrť se mi líbí," vysvětloval pan Roman. "Mám tam ale pekelnou smůlu na lásku. Je to zvláštní, všude jinde jdou věci hladce, na Smíchově, ve Strašnicích, dokonce i v Libni, ale Vinohrady jsou pro mě jako zakleté."

"To jste si snad vsugeroval," vmísil se pan docent B. "Vědci ostatně tvrdí, že pověry vznikají fixací obsedantních představ a to, že vůbec existují, je objektivně neopodstatněné."

"Mně nezajímají závěry nějakých materialisticky orientovaných propagandistů, kteří se vydávají za vědce," odsekl pan Roman. "Pro mne jsou rozhodující vlastní zkušenosti, a ty pro mou osobu hovoří naprosto jednoznačně. Vinohrady jsou prostě fatální krajina."

"Pane Romane, nemohl byste však poněkud blíže objasnit své důvody?" nadhodil pan Eman. "Myslím, že většině z nás tak Vinohrady nepřipadají a lásky odtud bývají sladké."

"Pánové, nechci nikomu vnucovat své názory," pravil pan Roman. "Pro tento případ, a mnoho dalších podobných, bych uvedl jeden výstup z Hamleta, nadmíru výstižný, který patří k mým nejoblíbenějším. Jedná se o první setkání Hamleta s Rosencrantzem a Guildensternem, které si vlastně král Claudius zjedná jako zvědy. Hamlet tuto okolnost brzy prohlédne a zamíří k postatě otázkou, co je vlastně přivádí do Dánska, do toho žaláře? To by potom byl celý svět jeden žalář, namítá Rosencrantz. A Hamlet potvrzuje, že je to tak, samá kobka, temnice a samovazba, Dánsko je jedna z nejhorších. Nám to tak ale nepřipadá, odporují ti bodří braši. A teď přijde ta Hamletova skvělá dedukce: Tak to tedy ovšem není žalář pro vás. Nic není dobré nebo špatné samo o sobě, teprve naše myšlení to činí tím, či tím. Tak, pánové, pro prince Hamleta bylo Dánsko vězením, pro mě jsou Vinohrady neštěstím."

"Nic proti osobnímu gustu," řekl pan docent B., "ale pro

záporný vztah k Vinohradům jste neuvedl jediný prokazatelný důvod. Takto je věc zcela subjektivisticky pocitová, dialekticky irelevantní, a visí takříkajíc ve vzduchu."

"Ve vzduchu, cha, dialekticky!" sykl pan Roman a špičkou ukazováku si přihladil vousy. "Uvedl bych vám, pánové, takové důvody, že byste zírali."

"To by byla jiná, tak do toho, napětím nedýcháme," ozvalo se porůznu kolem stolu.

Pan Roman se rozhlédl a shledal, že padl do pastí, kterou si předtím vlastně sám nastražil. Napil se a postavil sklenici na stůl.

"Pánové, víte, že o svých vztazích k ženám a se ženami ve společnosti nehovořím," řekl pan Roman. "Je pravda, že vzhledem ke zkušenostem považuji ženy za bytosti zvláštního ražení, ale vždy a za všech okolností se snažím vůči nim zachovávat diskretnost. Hnusí se mi tlučubové, žvanící o ženách při každé příležitosti, a zvláště pak ti, kteří se honosí svými erotickými a sexuálními výboji. Zpravidla se prezentují jako šampióni lásky, neodolatelní donchuáni, aniž si uvědomují, že jsou vlastně donkichoty, o podstatě světů a vesmírů lásky nemající ani potuchy. Já tedy hovořím, pánové, na toto téma jen proto, že jsem se do role kazatele vmanévroval vlastní neobratností. A druhým důvodem, který mě poněkud omlouvá, je skutečnost, že jsem v případech, které uvedu, vždycky splakal nad výsledkem."

Pan Roman dopil pivo, počkal až mu pivonoš donese nové a potom pokračoval:

"Můj první nezdar s láskami z Vinohrad přineslo manželství. Jak je vám známo, pánové, pocházím ze staré malostranské rodiny a byl jsem jedináček, milovaný a obskakovaný fracek. A jak to tak bývá, začalo mě píchat dobré bydlo, cítil jsem se ponižován a omezován na osobní svobodě, takže jsem se při první příležitosti vzbouřil. Unáhleně, bez rozmyslu a takzvaně z lásky jsem se oženil, a to na Vinohrady. Troufal jsem si nejen stát na vlastních nohách a dobýt tu čtvrť, ale na perutích lásky dokonce celý svět. Tak, láska. Dokud jsem měl apanáž z domova, všechno šlo jako po másle. Avšak rodiče se sňatkem nesouhlasili, nevydědili mě sice, ale jen zastavili finanční podporu, a v tu ránu bylo zle. Nedostudovaný, nic jsem neuměl, moje žena byla někde v kanceláři, o hospodaření neměla pojem a začaly chybět peníze.

Zajímavé bylo, že já, který jsem se doma o peníze nikdy nestaral a ani starat nemusel, jsem byl ochoten se uskrovnit, ona však ne. Peníze a zase peníze, peníze od rána do večera, hašteření o groše, pinožení za koupí malicherností. Maloměšťácká ubohost a nakonec nenávisť, jak to, že tě tví starouškové nechávají třít bídu, takoví milionáři. Zkrátka za pouhé tři měsíce jsem potlačil svou hrdost a šel žebrat k rodičům, ne ovšem o finanční dotaci, ale aby mě vzali zpátky."

"Promiňte, pane sousede, váš případ je neprosto banální," ohodnotil pan Kadlus. "Něco podobného se patrně přihodilo většině mužů, že se oženili a později zase rozvedli. Jsou samozřejmě rozdíly v detailech, ale vcelku patří ta věc k všeobecnému vzdělání."

"Pan Roman ovšem předeslal, že pouze místní vazba na ty Vinohrady ozvláštňuje jeho příběhy," podotkl doktor Vojna. "Musím se ho zastat a netrpělivě očekávám další."

"Ano, další případ je poněkud neobvyklý, i když se třeba mohl odehrát někde jinde. Byl však opět situován do toho prostoru," spustil pan Roman. "Seznámil jsem se jednou s přítelkyní, která milovala zvířátka. Jsou lidé, kteří mají rádi kočky, jiní chovají papoušky, ale moje dáma měla široké srdce a pěstovala všechno možné. Bílé myšky, morčata, po bytě hopkoval ochočený králík, který mi jednou ohryzal zelené semišky. Ve voliérách sídlily andulky a cukrovaly hrdličky. Na stolcích trůnila akvária s pokojovými rybkami, kdyby to bylo možné a dostávalo se jí více místa, byla by proměnila svůj byt v zoologickou zahradu. Její pýchou však bylo terárium, zabírající celý jeden roh obývacího pokoje, kde se v záři reflektorů šinuly celkem snesitelné želvy, ale také pérovali dva hadi škrtiči, hroznýš a krajta python. Založením jsem člověk zvědavý a lehce excentrický a musím přiznat, že mě ten slibně se rozvíjející vztah k majitelce určitým způsobem vzrušoval. Měl další výhodu v tom, že starost o zvířátka pohlcovala skoro všechn její čas, takže odpadaly obtěžující výroky jako: ty/už/dneska/večer/zase/chceš/někam/jít/beze mne, nebo: a to mám sedět večer doma jako kůl v plotě. Naopak, moje krotitelka byla po těch němých tvářích, jakkoliv jim byla oddaná, vděčna za teplou lidskou blízkost a za milé mluvené slovo. Pravda, obývací, který z větší části zabírala menažerie, po fiálkách zrovna nevoněl, ale my, lidé, jsme tam trávili jen malý zlomek času, když jsem přišel

na návštěvu. Moje dáma byla vášnivá a měli jsme se rádi, no. Jednou jsem se probudil ze spaní, bylo to brzy po usnutí, a musel jsem se usmát její milostné nenasytnosti, jak mě pevně tiskla její paže. Miláčku, počkej přece chvílenku, ať si aspoň vydechneme, domlouval jsem jí a pokoušel jsem se trochu uvolnit její objetí. Ale jak jsem se dotkl její ruky, zařval jsem a v mžiku jsem byl při plném vědomí. To, co mě svíralo kolem hrda, nebyla její paže, ale ten had. Nějak se dostal z klece a ze žárlivosti mě chtěl zaškrtit. Ano, přátelé, ten hroznýš byl žárlivý, a teprve společným úsilím s krotitelkou jsem se vymanil z jeho sevření. A to ještě jenom díky tomu, že to bylo v zimním období a on přece jen nevládl plnou silou. Samozřejmě jsem prchal z toho doupěte hrůzy nejvyšší možnou rychlostí a víckrát jsem tam ani nepáchl."

"Ano, tento příběh se vyznačoval jistými neobvyklými okolnostmi," poznamenal Bretschneider. "Měl jste štěstí, že nepěstovala třeba taky kobru."

"Zatím jste uvedl pouze dva nevydařené případy, pane Romane," dodal doktor Vojna. "Avšak vzhledem k vaší pověsti, kterou požíváte, a podle mého soudu právem, jde o naprosto zanedbatelné procento nezdarů oproti těm případům, kde jste kraloval."

"Nevím, pánové, kteří to jazykové se zasloužili o mou pověst," povzdychl neradostně pan Roman, "ale skutečností zůstává, že v každém milostném vztahu, jako ostatně ve většině jiných, je výsledek závislý na součinnosti obou, či více stran, ve hře zúčastněných, zásluha, či vina za konečný výsledek pak padá rozdělena rovnoměrně, jakkoliv ne vždy podle zásluhy. Většinou totiž pláčou oba nebo všichni. Znalí mužové dobře vědí, že po bitvách zvaných láska zůstávají na bojišti pouze poražení. Halasně vytrubovaná vítězství v této oblasti jsou v podstatě vítězství Pyrrhova, který však alespoň měl tu odvahu přiznat pravý stav zhouby. Neuznávám ani vítězství, ani porážku, chápu tyto záležitosti jakožto průběžné hry, končící v nejlepším případě bez nervy drásajících excesů do ztracena ve formě rozumného vystřízlivění."

"Vy tedy neuznáváte šťastné lásky, pane sousede?" otázal se pan Eman. "Ale co literatura? Co ty velké zářné případy? Romeo a Julie například?"

"Tato dvojice zahynula pár hodin poté, co se poznala," prohlásil posupně pan Roman. "Ani jeden z nich vůbec neměl čas zji-

stit, zda ten druhý nešilhá."

"A Filemón a Baucis?" nadhodil pan Kadlus.

"Tento vzor by spíše potvrzoval mou teorii. A navíc u nich možná působila pokročilá demence."

"Z vašich závěrů vyplývá pocit nepřekonatelné skepse k možnosti výskytu vztahu, zvaného velká láska," konstatoval vposled doktor Vojna.

"To ne," opravil ho pan Roman. "Že něco podobného občas vzniká a existuje, není možné popřít. Ale je to cosi tak prchavého jako těkavé plyny, trvale nefixovatelné."

"A nestalo se vám přece jenom někdy něco, co by vyvracelo vaši tezi?" zeptal se pan docent B. "Třeba jen jako výjimka, potvrzující pravidlo."

Pan Roman se opřel o opěradlo bytelné dřevěné židle a pohlédl vzhůru ke klenutému stropu místnosti. Z obrazu na stěně káravým zrakem obzíral společnost Jan Neruda, který se ovšem podobal někomu mezi Palackým a Arbesem.

"Jednou k tomu bylo blízko," připustil nakonec. "Ale dopadlo to zase nastejno a konec vše napravil."

"A jaká okolnost ten závěr zapříčinila?" zeptal se pan Kadlus. "Určitě to muselo být něco kromobyčejného."

"Lépe řečeno nečekaného, nenáležitého. Byla to politika," upřesnil pan Roman a musel nad svou vzpomínkou sám nevěřícně potřást hlavou. "Sousedé, tím zabijákem něhy byla politika a důsledky z ní vyplývající. A když už jsem se tady jednou zapletl a svěřuji se způsobem, který nás vždycky potom později mrzí, načrtnu vám stručně co šlo, vykopu hada zpod kořene."

"Pan Roman upil z půllitru a zaznamenal, že ho celá společnost pozorně sleduje. Trochu se zastyděl za to, jak a o čem tu řečňuje, ale pak si přihladil špičkami ukazováku a prostředníku knírek, rozhodl se pro nejhutnější nástin a spustil:

"Před lety jsem se seznámil se ženou naprosto výjimečného druhu. Tím mám na mysli, že se mi jako výjimečná jevila, že jsem ji prostě tak viděl. Vztah mezi mužem a ženou není automaticky dán nějakými objektivními kvalitami a dva dobří jedinci nemusí nutně vytvořit dobrou dvojici. Ale u nás dvou tehdy vládl od prvního okamžiku naprostý soulad, něco, co jsem doposud nepotkal, něco jedinečného. Harmonie myšlenková, slovní i pohybová, všechno fungující, správná replika na správném místě, přesná reakce, přesný úsměv

tam, kde měl být, a to vše s prohlubující se intenzitou. Byl jsem oslněn tím průběhem a pomalu jsem začínal věřit, že něco takového je vůbec možné, že se uskutečňuje zázrak. Pánové, já v dubičných případech vždycky přikročím k testu kabinetní pravdy, bez slítování a bez sentimentu."

"Co obnáší takový test?" otázal se pan Emen, když se vypravěč odmlčel, a zdálo se, jako by upadl do zamyšlení.

"To je neselhávající zkouška, kterou doporučuji," pokračoval pan Roman. "Závisí na dosažení co nejvyšší míry osamělého soubytí obou kandidátů bez účasti dalších lidí. Takový trosečnický ostrov nebo bobřík samoty, ale ve dvou. Ideální prostředí by patrně bylo v eskymáckém iglú někde na Aljašce, to kvůli zúženému prostoru, kde by si ti dva šlapali po hlavách. Avšak i v našich končinách lze dosáhnout vyhovujících podmínek. Jestliže se říká, že ve vězeních padají masky, je tomu podobně, když je nějaká dvojice vystavena samotě bez možnosti záchrany ve společnosti nebo prostřednictvím třetí osoby. V našem případě taková příležitost byla, přítelkyně měla chalupu na úplném vystrkově. Ale co se nestalo, sousedé? Já tam byl šťastný. Já tam štípal dříví, já jsem vybudoval můstek přes potok, téměř rukama jsem porážel a přisekával březovou tyčkovinu," mával ve vzduchu pažemi pan Roman. Měl štíhlé podlouhlé dlaně s dlouhými štíhlými prsty kopinatého tvaru, které nejspíše od doby uvedeného stavitelského nasazení nedržely žádný pracovní nástroj déle než deset minut.

"A na čem to tedy ztroskotalo?" padla otázka.

"Na té politice, jak jsem řekl."

"Zatím ale o žádné politice nebyla zmínka," podotkl systematick pan docent B.

"Taky se do té doby nic takového v našem vztahu nevyskytvalo ani náznakem," připomenul pan Roman a pokračoval: "Takže, jak jsem vylíčil, po absolvování onoho testu jsme potom pravidelně jezdívali každý pátek na tu chalupu. Místo dost vzdálené, ale autobusem tam bylo přímé spojení. Vždycky jsem zajišťoval místenky a ona najednou v týdnu povídá, že ten víkend zůstaneme v Praze. Bylo jarní krásné počasí, myslel jsem, že vyfasovala službu, pracovala totiž jako vrchní sestra dětského oddělení v jedné nemocnici. 'Ale ne, službu nemám,' vyvedla mě z omylu. 'Jenže přece v neděli jsou ty volby, copak jsi zapomněl?' A zasmála se tím smíchem, který mě zbavoval rozumu. Nechal jsem si ten důvod zopa-

kovat a pak jsem řekl, že v pátek čekám v obvyklou dobu u autobusu. A ona spustila z toho repertoáru klouzáků, kteří jsou vždycky pohotoví nalézt nějakou omluvu za podlosti, kterých se dopouštějí. Přehrála to od začátku do konce, nic nevypustila. I s tím závěrem, že výsledek voleb je předem známý, i kdyby nikdo volit nepřišel. Viděl jsem jasně, jak to všechno letí do pekel, všechny moje sny a představy o lásce, že to zase vybuchlo jako vždycky, jako pokaždé, když jsem chtěl brát vážně něco, co k vážnosti nemá předpoklady, není to k tomu stvořené. Mně obecně nezáleží na žvavosti těch méněcenných kňučilů, to dávno přehlížím a takovým individuím se pokud možno vyhýbám, ale s touhle osobou jsem nejen spal, ale navíc se mi silně jevilo, že k ní něco cítím. Ani jsem se nenamáhal vysvětlovat jí, že nevolí nikoho jiného než sebe, že to není žádná formalita, ale věc sebeúcty. A tak jsem se jen zvedl a mezi dveřmi zopakoval, že čekám v pátek odpoledne v obvyklou dobu u toho autobusu."

"Na druhé straně byla upřímná," mínil pan Emen. "Mohla to přece označit tak, jako že by měla tu nedělní službu a nic byste nepoznal. Ona aspoň nelhala, chovala se jako většina dnešních normálních lidí. Možná, že vaše nároky přesahují normy průměru, který je však v podstatě na slušné úrovni."

"Jak jsem se později náhodou dozvěděl, ona byla členkou komunistické strany. A já to nejen celou dobu nevěděl, ale já to prosím ani nepoznal. Cha," uštěkl pan Roman seabemrškačsky.

"Jste opravdu zvláštní případ, pane Romane," usoudil Bretschneider. "Vaše zaujatost přechází až do extrémismu."

Pan Roman ho obdařil chladným pohledem a pak se podíval na hodinky na zápěstí. Zjistil, že pohodlně stihne zprávy z BBC, ale vždycky měl rád časovou rezervu.

"Budu muset jít, pánové, velice mě těšilo," řekl.

"Pane Romane, ještě jste nám neprozradil, jak to dopadlo s tou dnešní láskou z Vinohrad," nadhodil pan Kadlus.

"Mrcek," odtušil pan Roman. "Když dosáhne dáma určitého věku a mrckuje, jako kdyby jí bylo o patnáct let méně, je to nesnesitelné. Taková povaha by byla v mužském provedení lahůdkou leda pro Prousta."

Odpolední vedro již poněkud pominulo a stín postoupil daleko k protějšímu chočníku, v oblouku ulice dosahoval až k úpatí domů.

Pan Roman se pomalu sunul dolů, zakoušeje rozmrzelost, že se nechal strhnout k povídání jako na táčkách. Poklidná podvečerní atmosféra však měla konejšivý vliv, a tak dorazil před dům "U červeného beránka" celkem smířen a vyrovnán se všemi ději tohoto odpoledne. Než však stačil zabořit do vchodu, zamávala na něho paní Vendula, která přicházela zdola.

"Co pořád děláš?" oslovila ho. "Už jsem tě dlouho neviděla."

"Ale to víš, je to přijatelné," řekl nezávazně. "A ty?"

S Vendulou byli přátelé, nikdy mezi nimi nedošlo ani k náběhu hlubšího sblížení. Proto si také tykali a chovali se k sobě otevřeně.

"Změnila jsem zaměstnání a pracuju teď v seznamce. Od začátku na tebe pořád myslím," hlásila paní Vendula. "Nemáš ponětí, kolik běhá po městě osamělých, zoufalých a přitom kvalitních ženských, a ty jsi taky sám. Stačilo by jenom slovíčko, kdybys projevils špetku zájmu."

"Hm, zájem," protáhl pan Roman a potom dodal: "A co bys mi tak mohla nabídnout?"

"Mám tam řadu socioložek, lékařek..."

"Ale, Vendulo, prosím tě," zasténal pan Roman. "Já mám na mysli něco speciálního, nějakou podpultovku."

"Taky zdravotních sester je hodně, mladých, pohledných," nenechávala se odradit paní Vendy.

"O to přece nejde," namítal pan Roman znechuceně. "Jak je to s vařením a úklidem, na tom záleží. No, kdybys natrečila nějakou takovou raritu, a nemusí být ani nejmladší, tím méně krásná, dej mi vědět."

Pan Roman se hotovil k odpoutání, ale sousedka ho zdržela:

"Ještě moment, Romane, mám k tobě prosbu. Můj Mareček by se chtěl začít učit anglicky, neměl bys nějakou učebnici?"

"Učebnic mám řadu," řekl pan Roman a pohlédl na omegy. "Nevíš něco přesnějšího?"

"Počkej, já to mám někde napsané," začala se přehrabovat ve velké kabele.

"Víš co, Vendy, pojď nahoru a tam se podíváš," navrhl pan Roman, když chvíli netrpělivě pozoroval její neúspěšné počínání.

"Já si mezitím pustím rádio."

Vešli do domu a zmizeli tak z očí paní Kamile, která celou scénu sledovala schovaná ve výklenku vjezdu před vraty Morzinského

paláce. Nemohla slyšet, co si ti dva povídají, ale dosadila si obsah úměrně vlastnímu založení. Ten prcutník, ten hnusák, ten odpor-
ný děvkař, tři ženské během jednoho odpoledne za takového pařáku navíc, podobný zvrhlík by se měl vykastrovat, nemá to kouska vkusu ani studu, kozel jeden rujný, vilný, smilný, mumlala do tenounké čáry sevřenými rty. A ona, rampepurda jedna, je rozvedená, kluk jí chodí do školy, tak co chce víc? Ve svatém rozhořčení minula vchod do domu "U červeného beránka" a nepovšimnula si, že o chvílečku později odtud vyšla paní Vendula se dvěma svazky knih pod paží.

Druhý den byla neděle. Pan Roman se probudil pozdě a sluchem rozpoznal, že silně prší. Okny ložnice, které vedly na dvorek, donikalo crčení vody, dopadající z děravého okapu na dlažbu z plochých kamenů. Podle intenzity zvuku usoudil, že lije proudem, obrátil se ke zdi a znovu usnul. Podruhé se probudil s pocitem báječné svěžesti. Ručičky na budíku ukazovaly bezmála tři čtvrti na jedenáct. Než se oholil a vypil šálek kávy, bylo pět minut po jedenácté. Přesšel do obývacího pokoje a okny do ulice, aby se přesvědčil, jak vydatně ještě prší, a když se přiblížil k parapetu, jeho dobrá nálada pohasla jako sfouknutá svíčka. Venkovní tabulku okna vpravo zdobila zubatá díra, od níž se táhly všemi směry paprsky prasklin. Pan Roman přistoupil ještě o krok a hledal kámen nebo předmět, který tu škodu způsobil, pak otevřel okno a vyhlédl ven, ale dole na mokřém chodníku leželo jen několik střepů skla, po nějakém kameni nebo dlažební kostce ani památky. Znechuceně zavřel okno, nenechává se zdržet chrastícími úlomky skla, a vyšel z bytu.

Když dorazil do pivnice "U dvou slunců", známí štamgasti už hřadovali na lavici u svého oblíbeného dlouhého stolu. Po příchodu pana Romana zmlkli a vyčkávavě ho sledovali pohledy, dokud nezaujal místo na židli proti nim.

"Pánové," spustil pan Roman hned po pozdravu, "doba je totálně zvlčilá. Nějaký ničema mi v noci rozbil okno a nezjistil jsem ani čím."

Pánové mlčeli, dívali se po sobě pohledy, ale dlouhou chvíli panovalo ticho. Nakonec ho přerušil pan Eman otázkou:

"Vy tedy nevíte nic, pane Romane?"

"Opravdu nevím, kdo by to mohl udělat. Byl jsem přesvědčen, že na Malé Straně nemám nepřátele. Musel to být nějaký záhadný vandal odjinud."

"Vy skutečně nevíte, co se stalo? Neslyšel jste v noci nic

podezřelého?" ptal se pan Kadlus naléhavě.

"Neslyšel jsem vůbec nic, mám ložnici do dvora vzadu a spal jsem výborně," vysvětloval pan Roman, který s opožděním zaznamenal neobvyklé chování spolustolovníků. "Co se vlastně děje, přátelé?"

Doktor Wojna se tázavě rozhlédl po ostatních a pak se ujal slova:

"Paní Kamila se včera v noci pokusila vniknout do vašeho bytu. Foužila k tomu nějaká prkna z lešení odnaproti a zaútočila na vaše okno paličkou na maso. Tím ztratila rovnováhu a zřítíla se na chodník; bohužel tak nešťastně, že dopadla na tu paličku. Přivezli ji k nám do špitálu s komplikovanou frakturou pánve, není jisté, zda nebude nutná operace."

"Pro pána krále, proč...?" vydechl pan Roman.

"Měla v době nějaké drogy, alkohol v krvi."

"Pro pána," opekoval pan Roman, "vždyť ani stéblo křížem..."

Tajný policista Bretschneider, který přišel před chvílkou a vyslechl závěr promluvy doktora Wojny, se posadil na vedlejší volnou židli a obrátil se na pana Romana:

"Ta palička na maso je na stanici bezpečnosti uložena jakožto předmět doličný. Budete to žalovat?"

"Co žalovat?"

"Jestli podáte žalobu. Ona se přiznala, takže jde o násilný pokus vniknutí, možná o další závažnější činy," objasňoval Bretschneider.

"Prosím vás, to nepadá do úvahy, žalovat sousedku. Mně je jí líto," vyskočil pan Roman. "Promiňte, pánové, ale půjdu raději domů," vykročil od stolu, ale ještě se otočil a dodal: "Já jenom děkuju Bohu, že jsem se nenarodil jako ženská."

Společnost za ním hleděla, dokud se neprosmykl dveřmi na ulici.

"Zdá se, že nepochopil ničehož nic," řekl pan Kadlus a po delší odmlce dodal: "Ale stejně - jak je to krásné. Jak je krásné býti kadeřavým."

Ivan Kadlečík

Život je hrozne nepravdivý a iná možnosť nie je

Chodím si denne po tej žltej hline, mastnej od podkožného tuku predkov, šliapem po nej nevšímavo, a tu ti ktosi z nej a otrúb narobí nevypálené teplé tehly a postaví domček s malými oblokmi, hrubými múrmi, spraví z nich evanjelickú školu a byt pre učiteľa-kantora-organistu v čase tolerančného patentu /1781/ nášho cisára Jozefa II. A tam si už dvestý rok večne sedím na gangu, myslím na blízkeho priateľa cisára a kráľa, ktorý mi vlast noručne udelil občianske práva, právo myslieť si aj publikovať; aj na iných kamarátov myslím. Učiteľ so šlabikárom kdesi odišiel, na chvíľu si odskočil, staručké deti z celej jeho triedy pomreli, odleteli, a už aj svoje hroby ako zbytočnú batožinu voľakde zabudli či cestou roztržito potratili. Takže som tu ostal celkom sám, na ulici slepej ako črevo, čo nikam nevedie, len do farského dvora do naha opusteného, a okrem môjho vína ma nikto nemá rád.

Ticho sa rytmicky chveje a vlní ako Petrarkov sonet, alebo - ak chcete - ešte lepšie: to trasúce sa horúce ticho sú vlastne Laurine dve ovečky mliečnobiele, keď ich odháčkurjúc vypustím zo stajne čipkovanej belasej, z mäkkého chlievika oslobodím von do záhrady, nech sa na slnku pasú, pasiem sa na nich, ňufáčky im dľaňou a celým telom hladím ako spasenie; ejja!

Hysterické Slnko mi ^akláie ruku na plecía, odtískam mu ju, nemám rád cudzie dotyky, iba výnimočne. Počujem intenzívne, ako na zem a na listy dopadá svetlo, lebo náhradou za zrak mám absolútny sluch. Po strmej ceste práve odchádza to neochlpené dievča zvané Jar, neoperené a dosť chladné, velice smutná vrba na rozlúčku máva. Inak tu nejde nik. Len občas niektorá z mojich známych včiel zaznie v tóne menom komorné a, keď umiera, tón je ~~presne~~ presne o oktávu vyšší, dobráckeho, pokojne melancholického trúda počuť o oktávu nižšie - rozlíšim kmitočet 440 hertzov podľa londýnskej medzinárodnej konvencie /1939/ alebo aj ako stanovili frekvenciu predtým vo Viedni /1885/ 435 hertzov. Bolia ma zvuky, bolia ma slová, hnisajúce vety.

Absolútnym sluchom počujem aj čo kto píše, dokonca čo píše okresným tajomníkom, rozoznám počet kmitov za sekundu s toleranciou jedného hertza, a citujem, čo čujem:

"Vedenie závodu Kniha písomne upozornilo okresné výbory strany na pokles nákupu kníh knižnicami, národnými a štátnymi podnikmi. Z tohto dôvodu sa obráťte na vedenie národných výborov, knižníc, podnikov, spoločenské organizácie a odvolajte sa na list adresovaný jednotlivým okresným výborom strany - tajomníkom pre ~~ideológiu~~ /list zo dňa 19. 5. 1989/."

Som vysokovýkonné odpočúvacie zariadenie s parametrami te-mer až západoeurópskymi alebo japonskými, hravo zachytím hlasy priateľov mŕtvych, aj vzdialených a živých - podľa toho, ako nastavím elektronický translokátor v maličkom mozgu.

Vraj - hore hlavu, Ivan, ak počúvaš rádio, musíš čerpať nádej z pohybu vo veľkých dejinách, tam sa to pekne vyvíja. Len hrôza ide na mňa, keď vidím v televízii obrázky skrvavených tiel v Pekingu na námestí Nebeského mieru, pekný názov pre červenú masakru... Napokon to nie je ani protirečenie, veď tí mladí mŕtvi už naozaj majú pokoj nebeský.

- Máš pravdu, Milan, vo svojom historickom optimizme, ktorý obdivujem; ale čo ak človeka bolí zub, slovo, oči a zajtra musí ísť do roboty?

- A viem si, Ivan, predstaviť, že sa ti veľmi nechce vracat sa k tým muchám za výkladom, ale však ešte vydrž.

- Počúvaj, Milan, to nie sú skapaté muchy, to sú tučné metafory, významom prepchaté, za výkladom môjho kníhkupectva na námestí Mieru - nie mieru nebeského, našťastie, neležia tu mŕtvoly, len po ňom chodia, a tie si knižku nekúpia; ak ~~ak~~ aj, akú? Je výpad výroby. Muchy ja vymetiem zajtra hneď ráno metličkou, no metafory ostanú.

Bolia ma slová, bolia knihy: tie zakázané, nevytlačené, zhabané, aj tie zbytočne vytlačené a stále, najmä vlani, vyraďované, odpisované a šrotované kvôli vysokému vraj stavu skladových zásob a zaslúžilých ^{el}umäčcov. Niet čo čítať, niet tu čo čítať. Radšej si vezmem majstra slobodomurárskej ~~nej~~ lôže mladého Vaculíka /samizdat Zednické povídky/ a ešte sa teším na Jana Husa Evy Kantůrkovej, ak mi ho pošle, ako slúbila.

"Zložitá situácia vo výrobe kníh, ktorá sa vyvinula vo februári až v apríli 1989 zapríčinila výpad výroby niektorých titulov a toto spôsobilo nemalé problémy kníhkupectvám. Sme si vedomí tejto situácie, ale zároveň skutočnosti, že v kníhkupectvách

sú zásoby zaujímavých titulov kníh. I za tejto situácie sa vedenie závodu a ZV ROH rozhodli, že vyzvú všetky kníhkupectvá na prekročenie plnenia plánu maloobchodného obratu kníh II. štvrtroka 1989."

Budú prémie, cieľové odmeny; ak sa plán nesplní, kefačka nastane...

- Tak je to, Mirko. Vyrábame knihy, slová, tituly, vyrábame zisk a plán, my dávno už nie sme kníhkupci, šíritelia kultúry, ale čosi uprostred medzi byrokratmi, úradníkmi a mäsiarmi a predavačmi zvädnutej zeleniny s vysokým obsahom nitrátov.

Aj ja som vlani napísal, presnejšie povedané vyrobil jeden knižný titul /náklad 100 ex./. Absolútnym sluchom vnímam, čo o ňom hovoria priatelia až v Bratislave /do Prahy nedopočujem/:

- Tvoja kniha Dvanásť neustále a tvrdohlavo prekvapuje nielen nás, ale hlavne tých, ktorí od teba vlastne už dvadsať rokov nič nečítali alebo nemali dost občianskej guráže niečo si prečítať. Tak im treba!

A hovoria pošepky aj o mojom novom, dvanásťtakovom toku jazyka, ktorý by koncom roka mohol byť aktuálny...

- Chcel bych vás objat, priatelia, ale mám príliš krátke ruky. Dočiahnu iba po písací stroj.

Odrazu viem, kde sa podel ten dvestoroký učiteľ z prvého odstavca tohto textu, ten organista dvestoruký a dvestoraký ako ja občas /chcel by som byť/. Stretol som ho včera vo Zvolene, keď si tak sedím v kyslíkovom parku a píšem tieto poznámky do malého bločka /poznámkový blok šitý Kčs 1,70, Slavošovské papierne n. p./. Okolo na lavičkách mliekovobiele ovečky veľké i malé v maštalčkách mnohorakých zavreté, mám chuť vlastnoručne udeliť im slnečnú ~~stihnosť~~ voľnosť ako cisár Jozef II. mne. Ktosi /všetky stromy vari?/ si lipový čaj varí - aspoň tak to vonia. Hodiny na evanjelickej veži sú presné na stotinu sekundy, ale len dvakrát denne, načo sa majú namáhať, hororskopický čas vždy k nim príde, nech si on len beží, nepredbehne ich, nedobehne ~~ix~~ ich, zanovito stoja ručičky na číslici dvanásť.

Ten učiteľ je už docentom a predsedom prijímacej komisie na vysokej škole lesníckej a drevárskej, ani sa veľmi nezmenil za tie roky. Hneď som ho spoznal, ale on sa na mňa ešte nepamätá, ani si nás nevšimol, keď som bol so synom na prijímacích

skúškach. A predsa sme sa hneď bez slova zhodli inštinktívne ako krajan: úplatok nechcel zobrat, ja som ho nechcel dať.

Po ľavici /a ak veľmi chcem, tak po pravici/ mi tečie mútny Hron. Opäť a ešte aj tentokrát sa vlieva do Dunaja, nezrušili to zatiaľ, osobne som si vec skontroloval plúvancom nikotínovým. Dôveruj, ale preveruj. Aj náhodní chodci mi to potvrdili, niektorí povedali áno, podaktorí nie, alebo: neviem, mňa sa to netýka /ako sa slovenských spisovateľov netýkalo uväznenie Václava Havla/. Ešte aj dopravného strážnika sa pre istotu pýtam, a on:

- Do všetkého, vy disidenti, musíte pchať nos!

Zobral som to doslovne ako Nikolaj Stavrogin v Dostojevského Besoch, nech majú strážnici pravdu. Klakol som si k rieke, poklonil sa jej a omočil si nos. Mňa nikto za nos ťahať nebude! - povedal úctyhodný Peter Pavlovič Gaganov. Vtedy pristúpil k nemu vážny Stavrogin, pevne ho chytil ~~na~~ dvoma prstami za nos a ťahal dva tri kroky po sále... A vidím: nadporučík Stavrogin vo vyleštených čižmách si práve dáva pivo v bufete Zvolenka.

Je to tak, že pažravý podvodník Život /skutočnosť/ je príliš krutý a príliš nepravdivý, no iná možnosť nie je, len si ho vymyslieť lepšie. Niečo je hmatateľná ilúzia, niečo iluzórny fakt. Už od malička si sľubujem, že raz, sýtiac sa vlastnou krvou, vytvorím si so spätnou platnosťou oveľa krajšiu a pravdivejšiu autobiografiu, a veru to temer určite v nejakom texte urobím. Ach.

- Čert ma berie z tých jediných právd, čestností, princípov a unít, ku ktorým zvädza každá dobrá pozícia /a bohužiaľ aj opozícia/. Svet je farebnejší než naše viacej či menej daltonistické Poznanie.

- Máš pravdu, Palo.

Počujem svietiť Slnko, je to sánata, taká mĺkva, absolútna. Vykúkam spod viničovej periny, ktorá ma na gangu hlinenom prikrýva ako nebesá postriekané síranom meďnatým /CuSO₄/, ako boľavá obloha pofrkaná modrou skalicou. Len sklerotický Mesiac je tak smrťou unavený...

Pražský diář

/úryvek/

Po dlouhodobé přípravě jsem sebral všechno vědomí naší katastrofické bytové situace a vyrazil jsem v úřední středě na národní výbor za účelem sehnání bytu. Druhé dítě se má narodit v lečnu.

Před bytovým odborem nebyla žádná fronta - byty tedy nerozdávají. Seděli tam jen dva lidé: chromá žena o berlích a muž s chlapským profilem. Později se ukázalo, že patří k sobě.

Každou chvíli se otevíraly dveře a soudružky chodily po chodbě. Menší, obrýlená žena se tvářila sveřepě, ale i tak mi připadala něčím komická. To jsem ani netušil, že právě ji mám předurčenou psudem. Potom se překolébaly dvě důchodkyně, obě otlé a šedivé. Míhl se nesympatický čtyřicátník s tváří poznamenanou cynismem. Když kolem nás znovu přecházel, muž s chlapským profilem vyskočil a ponížně - jak v ruské komedii - děkoval za dekret. Teprve v tu chvíli jsme si všiml, že má jeden rukáv prázdný. Úředník přijal dík zdvořile, ale nezúčastněně a s voláním 'není zač' zapadl do své kanceláře. Slovo DEKRET mě naplnilo prvním, ale také posledním optimismem během mé audience na výboru lidu.

Sveřepá obrýlená třicátnice se ukázala být mým OSUDEM. Když jsem vešel, vyzvala mne stroze, abych promluvil, a v jejím kamenném obličejí bych ani pod mikroskopem neuviděl nic, co by jen omylem mohlo vypadat jako sympatie. Stručně a věcně jsem jí vestoje vykládal o našich bytových poměrech a nezamlčel jsem, že budeme čtyři.

-Posaďte se!- řekla úřednice frigidně a nebylo na ní nic, na čem by se dalo spočinout se zalíbením, třeba jen chvilkově a omylem. Počkala, až domluvím, a začala stručně:

-Čím víc dětí, tím hůř!-

-Ee?- optal jsem se udiven.

-Nemáme velké byty,- pokračovala soudružka reprezentující lid, -takže je to naprosto beznadějně.-

Marně jsem se usmál .. Měla dobře vytrénované lhostejné oči.

Pronikal do těch očí snad jen jeden lidský cit - sartrovské znechucení. Úřednice byla ze mne, snad i ze své funkce, z lidí, kteří poníženež otravují a chtějí OD NÍ byt, z toho všeho znechucená.

-Máte tady žádost?- zeptala se znechuceně.

-Ne,- usmál jsem se na ni svůdně.

-Tak tím je všechno dané,- otočila se otráveně.

-Tak si ji podám,- usmál jsem se mefistofelsky.

-Na to máte, pochopitelně, právo,- odvětil můj osud pochmurně. Vstal jsem a na odchoďu jsem se zeptal:

-Četla jste Sartrovu NEVOLNOST?-

Několik vteřin nechápala a potom odpověděla negativně.

-To je divné,- poznamenal jsem a odešel.

Srpen začal deštivě. Ale už druhého přišla znovu vedra. Z nedělní Prahy se stala rázem pánev, kterou se loudali polonazí cizinci kochající se stověžatou matičkou.

Sleduji, jak mezi mnou a Marií rychle a nezadržitelně mizí touha. Soužití se změnilo na věcnou kooperaci, kooperace se chvílemi mění na bojkot. Těhotná Marie je vyčerpaná, nevrlá, vzteklá. Petřík je nervózní z mámy a já jsem nervózní z nich. Nevím, jak pomoci. Marie usíná vyčerpaně. Už spolu ani nemluvíme. Začínám si připadat jako pokusná krysa.

Tři dny jsme se vláčeli po pánvi města vyhřáté sluncem do nepříčetnosti. Přišla blahodárná bouře. Je pondělí večer, čtvrtý den srpna, bez přestání prší. V dálce potřeskává hrom.

Před chvílí jsem byl běhat. Promokl jsem do poslední nitky teplou a příjemnou vodou. Ke konci mi v každé botě šplouchal půllitr vody a všechno ~~xx~~ na mně se dalo ždímat. A bylo mi příjemně. Na konci běhu jsem se zastavil na kopci a díval se do údolí. Déšť mi bubnoval do zad a z lesa stoupala pára. můj pot se míchal k nerozlišení s teplým deštěm. Bylo mi dobře. Asi mám v genech zapsanou šifrovanou zprávu o rozkoši z deště.

Zašel jsem do nakládatelství. Ani jsem tam původně nechtěl, ale měl jsem to na cestě. Vstoupil jsem do skladu a mezi regály byl někdo neznámý a ten cizinec pracoval. Zahlaholil jsem

pozdrav a z hloubi skladu mi zazněl v odpověď Milanův hlas.

Toho cizího kluka jsem tam viděl poprvé. Nastoupil za Líbala.

Milan třídil knihy a já mu vyprávěl ve zkratce film o Gándhím. Díval jsem se na nového skladníka, dvacetiletého vážného kluka, a viděl jsem, že naše skladnická éra skončila nebo končí a že tím končí i moje MLÁDÍ. Sakra, mládí. A náhle se mi obnažilo v krátkém retro střihu, jaké bylo.

Kamarádi odejdou a na jejich místa přijdou cizí, neznámí kluci, saverénní, protože v sebeklamu, že objevují něco nového, skvělého, a ti sklad okupují, přivlastní si ho, a tím nám něco vezmou.

Ten sklad je totiž svým způsobem NÁŠ, protože my jsme v něm strávili kus života, několik let, těch důležitých let po dvaceti, naplněných nadějami a sněním, hudou, prázdnotou, blbou, marnou a mechanickou prací. Oni si ho přisvojí i se zdí, do které jsme roky a roky čuměli, protože nebylo kam jít; a s tou zdí i její okna, kterými tak jednou za uherský měsíc bleskla jiskřička života - soukromí těch ~~je~~ možná ještě unuděnějších, otrávenější žijících a zhnusenějších obyvatel soukromých bytů, kteří se před námi schovávali, protože věděli, že tam jsme a nudíme se a čumíme do blba, protože nemáme kam jít, a přisvojí si i ten obrovský kaštan za okny, tu jedinou kulisu přírody, v níž nepravidelný cípek nebe je poslední špetka naděje.

Celé bohatství skladu propadne těm novým bez náhrady a nás nebude vzpomenuť. Oni jej vezmou bez mrknutí a nebudou vůbec nic nebo téměř nic vědět o nás, kteří jsme se tam užírali, mučili, hádali, lezli si na nervy, kteří jsme tam nadávali, zpíjeli se a chechtali, spřádali sny a naděje, nahlíželi na dno životů a nadávali, snili a nadávali a studovali a četli, a tak propadne nějak i náš život, kus našeho mládí, které vstřebal ten sklad, do tlamy věčnosti.

To všechno mě rychle a ve zkratce přepadlo, když jsem tak koukal na nového brigádníka, který se tam odpovědně potil, tak jako jsem se potil já, Milan, Líbal a jiní a jiní.

Na zdech ještě visely fotky a obrázky, které jsme tam pověsili mavzdory betonovým zdem a které - vydrželi-li - budou ještě nějakou dobu signalizovat, že tam přece jen někdo žil.

S Gabrielem jsem se náhodou seznámil už asi před měsícem. Seděli jsme tehdy s Tomášem v hospodě, kam jsme zašli na jedno, a protože ^(u stolu) s námi seděli dva podezřelí chlapíci, naše řeč se vinula taktickými tématy o ničem. Vtom Tomáš na někoho mává. . . Přišel k nám asi dvacetiletý mladíček a přisedl. Byl takový klidný, pokorný, andělský, i pojmenoval jsem ho Gabriel.

Tom nás představoval opatrně, aby případné podezřelé ucho nic nepochopilo, a tak jsem ani já nepochopil, kdo vlastně Gabriel je. Zapamatoval jsem si však, že topí v nějaké kotelně neďaleko nakladatelství PRAVDA.

Osud chtěl, že jsem se s ním po nějaké době znovu setkal u Tomáše v bytě. Gabriel se moc nemění. Jeho poněkud venkovanská tvář vyzařuje klid a prostotu. Asi půlhodinu jsme mluvili o ničem. Tom mluvil úsečně, protože měl po včerejšku kocovinu, a na jednu Gabriel povídá, že má s sebou takovou věc, že by mě to mohlo zajímat a nevinně sáhl do tašky a podával mi složený list papíru.

-Takový dopis,- řekl a já nic zlého netuše jsem se podíval na hlavičku. Adresováno prezidentovi. Zbystřel jsem. Dole pod textem bylo pár podpisů. Petice na podporu vězněného předsednictva Jazzové sekce. Gabriel dodal, že je to dost neutrálně formulovaný. Podíval jsem se nerozhodně na apatického Tomáše. moje dobrá nálada se vytratila. Zavanula ke mně nebezpečná atmosféra výsledků, ukrytí samizdatů, exilových časopisů, opatrného telefonování a návštěv bytů s odpošlechem, celý ten paranoický životní styl, který vkročil před několika lety do mého života a už jej nikdy neopustil. Najednou jsem se nemohl soustředit. Ten dopis se slušně obracel na PANA PREZIDENTA, aby věnoval pozornost případu JAZZOVÉ SEKCE.

Poklid mého vědomí se náhle proměnil v silové pole, v němž se začaly prudce srážet nejrůznější asociace. Klid byl v hajzlu. Klid vědomí do té doby skládajícího se ze sexuálních podnětů léta a z četby HLAVY 22.

-Tys to podepsal?- zeptal jsem se Toma. Ten pololežíc v křesle jen zavrtěl hlavou. Ovšem, Toma přijali na školu. Jeho tvář nesla zvláštní buddhovský výraz syntézy znechucení a blaženosti.

-Tak to ne,- řekl jsem a vrátil andělíčkovi petici.

-Počkáš si na něco lepšího, že,- podotkl nevzrušeně a bez

jízlivosti Gabriel a dopis ukryl.

-necháme PRAVDU ještě vskrytu,- odpověděl jsem, předstíraje klid, a chopil se sklenice.

Ale klid mne opouštěl čím dál víc. Zmocnila se mne nervóza, ztratil jsem zbytek sebedůvěry a vybavila se mi scéna z Havlovy aktovky PROTEST o dvou spisovatelích Vaňkovi a Staňkovi. V té scéně loajální spisovatel odmítá disidentskému podpis na petici za uvězněného zpěváka a má milion dobrých důvodů, proč ho odmítnout. Ucítil jsem, že jsem tím malým odmítnutím udělal významný čin, který mě řadí k těm, s nimiž jsem se necítil být zajedno. K těm uspěchaným, snaživým, pracovitým, egocistickým, vtipným, inteligentním, ignorantským, rezignovavším až apatickým kolegům. K těm všem, kteří tvoří masu nepodpisujících. Ale nad ty jsem se ještě nedávno cítil být povznesen. Byla to iluze.

Brzy jsme se rozešli. Stále jsem se vracel k té petici, k tomu dopisu, který pochopitelně NIC NEZMĚNÍ. Nemá cenu to podepisovat. Jediné, čeho ti lidé dosáhnou, je to, že si je STB zaeviduje, a stejně ničeho nedosáhnou. Prezident dopis ani číst nebude, a i kdyby - sotva to pomůže.

Tak proč se, sakra, bojím? Když to nic nenapadá? Proč tolik opatrnosti a strachu? Když přece neporušuju žádný paragraf. Po několika hodinách úvah jsem uznal, že jsem nepodepsal ze strachu. Jo, hochu, zapadl jsi do establišmentu. Cítil ses jak hrdina, ale co jsi, to ti unikalo.

Udpoledne jsem volal Gabrielovi, domluvili jsme se, že se u něj zastavím, a tak jsem připojil svůj podpis za ostatní blázny.

Tom mává, mizí mezi stromy, za ním je temná noc a prázdná prostranství nábřeží. Přecházím na druhou stranu ulice.

-Tak zítra!- mává znovu Tomáš.

-Tak zítra!- mávám a kývám.

Jdu a jsem opilý z několika dvanáctek. Je večer, všední den. Naposledy se otáčím. I Tom se otáčí. Už je daleko. Vidím jeho vysokou, hubenou postavu, jak mizí ve tmě. Jdu škobrtavě k metru. Nejsem zas tak statý. Ach bože, tyhle opilecký návraty. A ta děsivá opilecká probuzení v noci a pak apokalypsa rána. Žízen, bolení hlavy, nesmyslné, už nikdy víc...

Jdu domů prázdnou ulicí a říkám si, že je to hrozné. Tom je

hroznej, Gabriel je hroznej, já jsem hroznej, všichni jsou hrozný, strašný, je to beznaděj, jsme nenormální, neumíme už ani to základní - ŽÍT!

-Proč vlastně věříš v Boha?- položil jsem Tomovi základní otázku. Rozhodl jsem se lidem klást základní otázky a tohle byla ta pro Toma. -nebo jinak...Pojďme se bavit o Bohu...,- můj opilý mozek ještě signalizuje pitomost výzvy.

-Ale to nejde,- ozval se Gabriel, který sedí před svým půllitrem, vpravo ode mne, naproti Tomovi. Dřepíme v zahradní hospodě pod letním večerním nebem u zahradního sklapovacího stolku na sklapovacích židličkách. Jsme opilí, ale ne moc. Vlastně v té době už jsme byli dost. Vnímám jsem, že se můj mozek nesoustředí, že jsem už neschopný myslet logicky, že se mi vymyká myšlení a že za chvíli už nebude schopen ani toho co teď, a proto jsem mu položil základní otázku. Tom už chodí prkenně. Hubená ramena táhne dozadu, aby srovnal krok a jeho skoro dvoumetrová postava míří k záchodu.

-Ale to nejde,- odmítá znovu Gabriel,- ~~vy~~ nemůžete mluvit o něčem, co není předmětné. Vy nemůžete mluvit O NĚČEM, ale musíte mluvit k věci! Nemluvte O BOHU...-

-Tak dobře, budeme mluvit o lásce,- souhlasím.

-Ani o lásce!- odporuje Gabriel,- Nemůžete mluvit o lásce, protože není předmětná, ale můžete mluvit O ženských...-

-Tak budeme mluvit o ženských,- souhlasím, protože doufám, že se přes ně stejně k Bohu nějak dostanu.

-Já ti to řeknu takhle,- praví opilým, hrobovým hlasem zatím mlčící Tom, - Já věřím v to, že pan Ježíš přišel na svět a zamřel za nás!-

Jakási dívenka šla na záchod, a když vystoupila na druhý schůdek, škobrtla, dopadla na všechny čtyři, pomalu se rukama odrazila zpět do vzpřímena a zmizela ve dveřích.

Ten osudný večer v zahradní restauraci začal tak, že mi nečekaně zavolal domů Tom. Volal, že má s sebou Gabriela, že jsou v centru, a jestli bych s nimi nezašel na jedno. Právě jsem slíbil Marii, že přibiju pár hřebíků a skobiček, a tak jsem je požádal,

aby počkali asi hodinu. Rychle jsem prováděl slíbené práce a padla na mne nervozita a obešla mne žízeň. řešil jsem se na kluky, na šumící a kypící hovor, na komorní mužské společenství. Nemohl jsem už myslet na nic jiného, jen na studené pivo a rozhovor. A tak jsem přibíjel zmateně hřebíky a zavrtával háčky. Měl jsem představu, že kluci budou rozpačití a že bude na mě, seniorovi, abych směřoval řeč a přemýšlel jsem, jak to udělám.

Ale všechno bylo jinak.

-Mluvíme zrovna o tom, jestli jsou dnes lidi spíš ovce nebo kozy,- uváděl mě Tom do hovoru, když jsem je našel v zahradní hospodě nad kelímky s pivem. -Víš, ovce, které jsou pokorné, poslušné nebo kozy, které jsou mlsné a svéhlavé,- doplnil ho svou pomalou řečí Gabriel.

-A co takhle prasata?- navrhl jsem vesele.

-Oni, lidi jsou asi nejružnější zvířata, že?- pokračoval Gabriel. -Jsou taky bejci, že, divocí a nespoutaní bejci.-

To se mi líbilo. Spěchal jsem pro první pivo do stánku. Pivo mi zachutnalo, bylo studené a pitné, a zachutnání bylo začátkem zítřejšího břichabolu a zítřejší kocoviny.

Ale všechno bylo jinak.

Zapadl jsem prudce do již tekoucí, hrnouce se řeči, která se valila úplně jinudy, než jsem si představoval.

Filozofovalo se. Mluvili jsme o lidech, o tom, co chtějí a co by měli chtít. Mluvili jsme o asiatskosti a řádu, Východu a Západu a vypil jsem druhou kelímkovou dvanáctku. Řeč tekla přímo a bez překážek a pilo se přímo a bez překážek a já najednou zjistil, že jsem v tom, že už jsem mozek ulil alkoholem, že logické myšlení prudce ztrácí dech, anihiluje se, že se moje inteligence postupně odpařuje, pomalu, ale jistě, kousíček po kousíčku.

Mluvili jsme o Masarykovi a chodili na záchod. První republika a Charta, a co dál. Okolo seděli mlčenliví, osamělí, opilí chlapi středních let jako noční ptáci zachytivší se drápy, aby si odpočali v letu, a kteří nás pravděpodobně slyšeli, ale bylo jim to jedno. Jeden nejistě vstal, vylil zbytek piva ke stromu a odpotácel se do noci.

Mluvili jsme o ženských a Tom na ně nadával a já viděl, že je nešťastný a sám a že je temným tím neštěstím, jako je temná noc a jako je temná hospoda a že je beznadějný, jako je beznadějný

opilec opuštěný na své židli, který už ani nemá pro koho mluvit a nemá, komu by naslouchal.

Poprvé mi to přišlo všechno hrózný. A tak jsem se aspoň zaradoval, že mně se ženský líběj, že mám rád Marii a její tělo a milování, to nekonečné obměňování téhož, to každodenní neúpros-ně stejné obměňování téhož do nekonečna. Zaradoval jsem se, že jsem měl odvahu udělat si děti a že je mám. Že mám odvahu ty děti vychovávat a mít. Kluci mi připadli i se svými inteligentními a filozofickými řečmi nedospělí, bezbranní a ztracení. A tehdy jsem položil Tomovi základní otázku.

Tom mluví a Gabriel protestuje. A mně to stejně není k ni-čemu. Ptám se sám sebe, co znamená pro Toma Kristus. A proč je jeho život tolik bez Krista, o kterém když mluví, zlomí se mu hlas. A že je to důležitá otázka, kterou už ani nepoložím. Gabriel odchází do noci. Osamíme s Tomem. navrhuju mu, aby svedl Aničku. On souhlasí, jako vždy, když je opilý, a domlouváme se, že ji tedy zítra pozveme a půjdeme na pivo. A ještě než Gabriel odešel, řekl jsem Tomovi, že s ním souhlasím, ale že je mi ho líto. A Gabriel na to, že soucit není lítost, že lítost znamená se nad druhého stavět.

Šli jsme poté potácivě dlouhým nábřežím a slastně si plánovali, jak se Tom seznámí s Aničkou. A tehdy mi připadlo, že to nemá cenu, že to Tom nedokáže, a že už je ztracený a že tak, jako je ztracený on, tak jsme ztracení všichni, že nás život a doba podřízly, že nám začaly tipec, že jsme ztracení, protože něvěřící, cyničtí, nerozvinutí a neschopní snílci. Doba nám začala žílu a podvázala pytlík a my živoříme, živoříme, čekáme, ale ono nic nepřichází, jenom roky utíkají, a my stárneme a jsme stále na stejném místě, ve stejné čekárně, ve stejné hospodě, na stejné zastávce - a tramvaj jménem ŽIVOT se neobjevuje.

A najednou vím, že Tom není můj přítel. Víím to docela jasně, ale nevím proč. A že ani teď nemůže mít přítele, příliš zapadlý sám do sebe, do svého neštěstí, a zdá se mi, že v té temné, otevřené, nekonečné noci není nikdo, kdo by v sobě nesl přátelství a byl tedy schopen být přítelem.

Tom se příští, ^{den} ani další dny neozval.

V posledních dnech jsem si připadal v obří, přelidněné Praze jako ztracenec. Jako ztracenec bloudím nažhaveným skeletem

města, spěchám, všechno mě unavuje a štve. Cítím, že moje sny: moře, modré moře, pláže, ženy, hory, neznámé země, neznámí lidé - jsou marnost. Křižuju městem, které je snad pro cizince dobrodružstvím, ale pro mne jen cestou od práce k jídlu, od jídla k inzerátům a od inzerátů domů. Moje nenávisť k cizincům úspěšně stoupá. Nikdy se nikam nepořádám. Budu jen lítat v klezi města.

Ó, jak moudrá móda byla vymyšlena - móda bezpodprsenkovitá. Prsy všech tvarů a velikostí se pohupují chodníky, kterými se řítím žízňivý a vzteklý od jídla k práci a od práce k inzerátům. Prsy se vlní pod tričky a blůzkami, všechno se vlní na chodnících pod zdánlivě chladnými tvářemi a chladnýma očima dívek. Moře prsou se vlní. Na prsou mrkají oči, na tričkách vykřikují cizojazyčné nápisy I'M ATHLETIC...TAKE IT...I LOVE N.Y. ... I LOVE MOSCOW a podobně. Trička s Micky Mousy jsou letos všude. Mickey Mouse okupoval české prsy, usadil se v jejich údolích, slézal jejich vršky, hladil jejich anténky, laská se s nimi, mne se o ňadra, prsíčky, prsy, kozičky a kozy a ocelové oči dívek už mne jenom dorážejí do písku arény.

Nezavolal Tom, ale ozval se Milan, kterého Tom navštívil. Nejprve jsme šli k Medvědovi, ale tam nebylo k hnutí. Vybojovali jsme sice tři místa u stolu, ale už tam seděli nějací mlčenliví cizinci, kteří si nás prohlíželi jako hmyz, a navíc si přisedl chlapík, užuž se seznamovat. Vyrazili jsme tedy do Krušovické, kde nás přivítal poloprázdný stůl a sopečná vřava ryze hospodská, vřava slibující intimitu.

Tom byl zamklý, Milan nabitý a já nadržžený. Zatímco já a Tom jsme pili pivo po kelímkové kocovině zvolna, Milan do sebe první pivo svrhnul žízňivě. Nemohl jsem se dočkat, kdy sdělím klukům všechny podstatné novinky. Náš kovor splýnul s hospodskou vřavou, přimísil se k ní a naše licitování zpráv, příběhů, dojmů a pocitů se začlenilo do obřadu mystického hospodského obcování.

-Víte, že chceme u nás v Habrech založit nudistickou pláž?- trumfoval Milan, -No, už jsme se o tom dohlašovali s Pražákama, co k nám jezděj, a ti byli pro. Jasně, že tam máme dost rybníků. Teď to chce najít vhodné místo. A jedna taková krásná holka tam je, člověče!- Tady Milanův hlas znězní. -Kvůli ní jsem se dokonce seznámil s jejím fotrem. Člověče, já myslel, že je jí třináct, a vono jí je sedmnáct, a tak pěkná! A její fotr mi taky povídal: 'Hele, já vím, že ti jde o dceru, ty bejku.' A já povídám, že jo,

že je hrozně pěkná a že se divím, že jsem si jí ještě dřív ne všiml. Oni mi povídali, že jsem si jí těžko mohl všimnout, protože se takhle vyklubala během jednoho roku.-

Ucucával jsem silné krušovické, které nás rychle opíjelo a přemýšlel jsem o nás třech. Co nás vlastně drží pohromadě? A viděl jsem, že je to Milanova vitalita, ta naplněnost životem, ta bejčí bujarost, bujarost nevinného bejka, kterou my dva, já s Tomem, potřebujeme jako krev a že v hospodě probíhá jakási transfúze, neviditelná, mentální transfúze, kdy k nám z býčí hlavy Milanovy prýští do našich hlav jeho krev.

A probírali jsme postupně všechno - jako vždy - zmateně, napřeskáčku, ale vlastně systematicky a pečlivě, bez ladu a skladu jsme stavěli dadaistický obraz světa, života a našich surrealistických hlav osmdesátých let dvacátého století, toho dadaistického, surrealistického, zmateného, naivního, nevyzpytatelného, strašného století.

Přinesl jsem zprávu o tom, že Hrabal napsal autobiografii a že prý je to tak ostrý, že už mu nic nevydaj. A referoval jsem stručně o referátu, který přinesl HLAS AMERIKY o článku, který vyšel ve WASHINGTON POST pod názvem LITERÁRNÍ ZIMA V PRAZE. A tak jsem sděloval klukům v Praze novinku o pražském spisovateli, kterou jsem se dozvěděl od Američanů z WASHINGTON D.C. a najednou Milan kouká někam přes naše hlavy a povídá: -HRABAL! Tys ho přivolal!-

Zmateně jsem se ohlédl. Opravdu, Mistr přišel mezi nás. Díval jsem se nechápavě a on, takový malý, scvrklý, příjemný dědeček, usedl u vedlejšího stolu mezi úředníky a rozložil si nějaký noviny nebo časopis a dělal, že čte.

-A má džíny z tuzexu, no vida!- povídá Milan.

Tak přišel naši hospodskou mši celebrovat sám Hrabal. Když jsem se vracel ze záchodu, zpřímá jsem se na něj podíval, on se kupodivu na mě taky díval a jeho pohled byl delší, jako by si mne s někým spletl, s nějakým známým, a já cítil, jeho tvrdý pohled, který mě prosvítil.

-Měl bych k němu zajít, co?- povídám klukům. Ale když jsem o tom přemýšlel, přišlo mi to divný, přízemní a hrozně jednoduchý tak snadno se dostat ke svému mýtu, k někomu, kdo byl téměř něčím božským a zbožňovaným. vzpomněl jsem si, jak jsem nedávno měl v ruce jeho fotku z filmového festivalu v Karlůvých Varech a

jak mne překvapily ty jeho smutkem prohloubené oči. A taky jsem si vzpomněl, že americký novinář v článku psal, že Hrabal trpí nepochopitelným strachem ze svých čtenářů. Celýho mne to zarazilo, to všechno dbhromady. Představil jsem si, jak on, který tohle všechno ví a prožívá, vchází do hospody, v který ho musí poznat třetina lidí a čtvrtina z nich má chuť se ho na něco zeptat a minimálně pět lidí u jednoho stolu mu něco řekne jen tak, alespon nějakou pitomost. A cítil jsem, že Hrabal přišel, aby ucítil tik všedního života, aby se zarovnal s lidmi, aby překonal svůj strach z nich a aby ukázal, že žije dál.

Potom jsme začali mluvit o situaci v Rusku a Milan povídal:

-To máš jako s tím projevem Gorbačova, toho zcenzurovala dokonce PRAVDA!!! A my jsme ho zcenzurovali ještě víc!!!!- a zajásal.

Všiml jsem si, že tohle nám už jednou říkal, tak jako nám říká víc věcí několikrát. A to je právě na Milanovi fantastický, že on to vždycky, tu svoji nějakou zajímavou zprávu, tu perlu, která ho upoutala a kterou si proto pevně zasadil do mozku, aby ji mohl kdykoli zase vynést na světlo a oslnit s ní, že vždycky znovu a znovu, i kdyby jí pronesl po stopadesátý, to řekne se stejným PROŽITKEM, zanícením a důrazem.

Ten večer jsem ho trochu víc pozoroval, abych objevil jednu velkou záhadu, a tou jsou pro mne jeho úspěchy u holek. Napadlo mne, že kdyby tady byla během jeho projevu ženská, tak by zemlela a padla zasažena přímo niterně právě tím jeho běj-kovským prožitkem; právě jeho vzrušení a zaujetí pro věc by ji fascinovalo a rozložilo, demoralizovalo a rozevřelo tak dokonale, že už by to pro Milana byla jen otázka rutiny a času, aby fascinovanou, rozloženou, demoralizovanou a připravenou dívenku dostal, kam chce, a věnoval se potom své nejoblíbenější činnosti, zábavě, svému smyslu života - neustálému probírání kamásútry.

-A víte, že Gorbačov v Leningradě lítal na ulici za bábama a PROSIL je, aby si stěžovaly!!! A víte, že to, co ty báby říkaly, tak mu ta televize všechno zcenzurovala?!!!- vykřikuje nadšeně Milan.

-A co říkaly?- zajímá mě.

-No nadávaly, na služby a tak...-

Stejným způsobem náš program pokračoval: v USA probíhá

kampaň za to, aby potřetí zvolili REAGANA prezidentem, Reagana, kterýho kluci obdivujou. V Americe se bude točit televizní seriál za třicet miliónů dolarů, který bude ukazovat Ameriku okupovanou Sověty. V Americe vznikají militantní kluby, v kterých si Američani o víkendech hrají na Rambo a střílejí po sobě plastikovými náboji, ze kterých se rozprskne po těle červená barva, a Milan konečně sehnal lidi na grupensex. Mohl bych být Milanem pozván na video na porno, protože jeden jeho známý si našetřil na video!! A jeden Milanův kamarád z Habrů má v kriminále dobrou pozici, dostává se ven, zatímco po druhým se slehla zem. A vyšla knížka od nějakýho Nenadále, který píše skoro jako Hrabal, a má v ní krásný fóry ze života. A v Maďarsku už nejde o žádněj socialismus, v obchodech je možný si koupit všechno pro pankáče, třeba hakenkrajci a na stadiónu tam vystupovali QUEEN a polovina z toho stadiónu byli Češi a Slováci. A je možný si u nás vydělat dvacet tisíc měsíčně, když člověk jde do kanálů s plamenometem na krysy, a ty chlapi, co to dělaj, se vracej a mají kombinézy ověšený krysama. A podniky u nás sice musejí platit penále, když znečišťujou vodu, ale aby tím moc netrpěly, tak těm preferovaným poskytuje stát dotace, aby to penále měly z čeho platit. Takže oni mají plán znečišťování, který musej plnit, aby ty dotace dostaly!

A najednou bylo šest hodin. Už jsme v hospodě seděli tři hodiny. Viděl jsem, že hospoda jako sci-fi laboratoř na urychlení času dokonale funguje a zabalili jsme to, protože Milan měl rande s nějakou novou holkou a mě čekala doma rodina a Tom chtěl ještě s někým, komu hned běžel telefonovat, pokračovat v tahu. To už nebyl v hospodě ani Hrabal. Když odcházel kolem nás, zdálo se mi, že je mírně opilý a jeho obličej byl i z profilu tvrdý jako drobná sevřená pěst.

Milan odcházel do svého revíru, do své nádherné džungle plné lákavých antilop, krásných záhad a tajemných míst. Byl svalnatý a vypadal trochu nemotorně na silných, opálených nohách v šortkách. Šli jsme potom ještě kus s Tomem a zdálo se mi nad slunce jasné, že to, co nás spojuje, je Milan.

Město zničehožnic zaplavila přehršle lidí mladé a střední

generace, kteří se vyznačují plážovým, světlým laděním svých kazajek, košil, kalhot, džínů a šortek. A ještě něčím se vyznačují tyhle neokomunistické generace: vypadají drze a prohlížejí si svět tvrdýma očima.

V práci se ještě jede dovolenkovým tempem, ale většina už je zase zpátky z dovolených a je jasné, že léto končí a že se vše brzy vrátí do svých kolejí.

Anička se nudí. Možná je to víc zmatek než nuda. Často ji přistihnu nicnedělající, zamyšlenou, otrávenou. Když se střetneme očima, usměje se a nahodí výmluvnou grimasu. Co je na ní vlastně zvláštního. Skončila střední školu, bydlí v podnájmu, chce dál studovat, nemá žádné vyhraněné zájmy, jen nedá pokoj kultuře, nevynechá žádnou výstavu nebo amatérské divadlo, které za to stojí, je návštěvnící filmových klubů a folkových koncertů. Snad zatím s nikým nechodí. Neprojevuje se. Nevěří si? Něco je v ní záhadného a něco zároveň nevýrazného. Snaží se jít s módou. Vládnou letos široká ramena a bílá saka, a tak odkudsi vykouzila i široký opasek, který teď povolený visí pod pasem všem patnáctiletým až pětadvacetiletým mondénám v Praze a možná v celém Československu a kdoví kde jinde. Ale i přesto působí Anička půvabně i svérázně.

Vylákal jsem ji na pivo do krušovické. Sopečný hlahol hospody, který tu naposledy vládl, byl vystřídán šumivým, poledním poloprázdnoem. Polovina stolů a židlí je opuštěná, snad proto, že se venku rozsvítilo letní slunce.

Je to mrzuté, ale připadám si vedle Aničky otcovsky. Když něco povídám, poslouchá, zasměje se, když zmlknu, mlčí taky. Pozoruje lidi a s rozvahou upíjí zrádnou dvanáctku. Mám dojem, že trochu koketuje s někým, kdo sedí za mnou.

-To bylo hrozný na tý exkurzi,- začne vyprávět bez úvodu nesouvisle jako obvykle,- ty lidi vod nás se tam chovali hrozně. Třeba ty zvenku, ty byli normální, ale ti od nás - hrozný.-

-Jak hrozný?/ ptám se, protože jsem na exkurzi nebyl.

-No chlastali, a tak...Je těžký dnes najít chlapa s charakterem,- uzavře klukovskou grimasou.

-Proč zrovna charakter?- ptám se.

-No tak,- vysvětlí.

-A proč ti připadá charakter pro chlapa důležitější;- pátrám dále. Anička vypadá, že si téměř v ničem není jistá a neví co chce. Jak to, že v tomhle si jistá je?

-Naši nás tak vychovali.-

-A co praxe?-

← Nechápe.

-Co v životě, jak na tom byli vaši?- ptám se vlezle.

-No právě, tam to nebylo nejlepší,- zrozpačítí.

I já zrozpačítím. Dialog o charakternosti uzavřu tím, že prohlásím Aničku za idealistku.

-Člověk bejvá idealista. Potom zjistí, že to s tím ideálem není tak jednoduchý a je rád, že mu zůstanou nakonec alespoň zbytky toho velkého ideálu,- řeknu otcovsky a moudře, nebo mám aspoň ten pocit.

Když jsem se zeptal na rodiče, celá se chudák rozsypala. Na něco jsem narazil. Bylo mi jí líto. Gabriel by řekl, že lítost je nadřazený vztah. Bylo mi jí nadřazeně líto. Proč? Čím jsem Aničce nadřazený? Ve svých dvaceti letech jsem nebyl o nic méně zmatený, spíš naopak. Žil jsem hurá stylem a o charakternosti jsem měl velice mlhavé představy. Znal jsem, co jsem se naučil ve škole. Jen mlhavě jsem si uvědomoval rozdíl mezi kvalitou a kvantitou studia. Byl jsem skálopevně přesvědčen o zásadách vystavěných na písku, vyčtených z několika knih, z některých aforismů a myšlenek, které se mi zalíbily spíše svým gestem než hloubkou. Fascinoval mě negativismus, individualismus, skepse. Pořádný zmatek jsem měl v tom, co mi předali rodiče,. Připadal jsem si vedle nich velice chytrý. Pořád mi opakovali, že mám vzdělání, jako by to člověku dodávalo nějaké vyšší kvality, a já tomu věřil. Přesvědčovali mne, že jsou nevzdělaní a že tomu, čím se já zabývám, nerozumějí. Ale já byl taky nevzdělaný a ničemu jsem nerozuměl líp než oni.

Nerozlišoval jsem mezi vzděláním a poznáním. Nebyl jsem určitě sám, kdo ve škole pro stromy knih a stránek neviděl les, kdo nerozlišoval mezi vzděláním prosetým moudrostí zkušeného člověka a vzděláním jako záplavou informací.

Dnes mám pocit, že jsme nejvíc potřebovali vedle sebe někoho, kdo by byl dobrý, moudrý, spolehlivý, zralý. Byli jsme nadšení, když jsme narazili třeba jen na závan osobnosti, která

se dopídila ~~ke~~ své zkušenosti vlastním, trpělivým, moudrým úsilím.

Hlavní postavy mne opustily. Poslední Milanovo prohlášení bylo, že odjíždí na Šeberák, na nužu. Tom oznámil, že jede na svatbu kamaráda a že se tam nesmí ožrat jako prase. Z Prahy zmizeli také Dana, Alžběta, Petr, Hlava a Vašek.

Hned příští den^{ovšak} ke mně napříč centrem vyrazili Milan s Tomášem. Chápal jsem, že chtějí jít na pivo, ale že se kvůli tomu ještě vlekli za mnou dva kilometry, mě dojalo. Usadili jsme se v jedné zapadlé, špinavé putyce s odulým hospodským, kterému může být třicet, ale vypadá na padesát, s lidmi, kterým mohlo být čtyřicet, ale vypadali na šedesát, kteří snad nikdy nepracují, jenom vysedávají v hospodách, protože kdykoli do té hospody zajdu, v kteroukoli denní dobu tam sedí.

To setkání bylo moc krátké na to, aby mohl působit efekt relativity času. Milan mluvil o sexu a Tomáš mlčel. Milan vyprávěl o děvčeti, které si mu stěžovalo, že ji už nebaví souložit, a Tom pokyvoval hlavou, která se záhadně usmívala.

Den poté zavolal Milan znovu, ale mně se to nehodilo. V pátek v poledne jsme si dali sraz před Kovárnou, ale nakonec tam stál Milan. Kývl jsem na něj a teprve zblízka jsem zaregistroval, že má sluchátka walkmana na uších schovaných pod černými vlasy délky třetí beatové generace. Podivil jsem se, kde je Tom.

-Co říkáš?- zeptal se Milan a šli jsme do hospody.

-Kde je Tom?-

V hospodě bylo poloprázdno, sopka vyhasla. Jen u některých stolů tu a tam doutnaly plaménky starých požárů.

-Ale, prosím tě, někdo mu volal, tak na poslední chvíli odešel. Říkal, že je to hrozně důležitý.-

Sedli jsme si a Milan povídá, že jen na chvilku, že jede domů, do Habrů a nemá prachy, tak akorát na pivo a doma má aspoň žrádlo zadarmo. Povídali jsme, povídali, probrali náš poslední byt na výměnu, která zase nevyšla, podnájmy, ke kterým nedošlo, Toma, který nešel a nešel. Potom jsme zmlkli, jako bychom byli součást všeobecného vyhasnutí.

Tom do Kovárny nepřišel, ale zavolal mi odpoledne do práce, a dokonce za mnou přišel. Jakmile se objevil, zval jsem Aničku,

aby s námi šla na pivo. Ale jí se moc nechtělo, že jí jede za hodinu vlak.

-To je škoda,- poznamenal tiše veliký Tom.

Proč ta tichost? To není dobrý začátek.

-A navíc tu není, kdo by hlídal kancelář. Teď někdo jde...,- řekla Anička. Naděje ožila.

Přišel Robert, nenápadný třicetiletý fousáč, ve skutečnosti kulturní náruživce, který ví o všem zajímavém, co se děje v pražském kulturním životě. Tom už vyrazil do hospody obsadit místa. Já se domlouval s Robertem, ale ten potřeboval ještě někam odskočit. Vyřídil jsem Aničce, aby ještě deset minut počkala; ta už byla sbalená a vykřikla: **zuřivě:**

-Tak si trhněte nohou!-

Její bojovnost mne mile překvapila, ale pivo ~~me~~ lákalo, a tak jsem ji opustil. Seděli jsme s Tomášem u toho hospodského, co mu je třicet, ale vypadá na pětáctyřicet, tak jako nám je dvacet a vypadáme na čtyřicet, tak jako to naše město vypadá na milión.

Pili jsme pivo a blábolili. Seděli jsme stranou u malého stolku a u okna sídlila parta kluků a holkou, která měla pěkná prsa a bylo jí snad šestnáct. Ta holka ~~keřkeřek~~ pobíhala kolem chlapů, kteří byli minimálně o deset, patnáct let starší, a byla už mírně podnapilá. Chlapi z toho byli rozpačití, ale nezdálo se, že by jim to vadilo.

Podivoval jsem se tomu, jak něco, co vypadá napohled zranitelně, něžně, křehce, hebce, nedotknutelně, co jako by se mělo jen hladit a čechrat, jak to vůbec netrpí tváří v tvář šmirklu hospodské vřavy čtvrté cenové skupiny a jak se to hebko vůbec nedá odradit špínou, kouřem a smradem, jak naopak je k tomu šmirklu přitahováno, a cítil jsem v tom rafinované pikle přírody.

Tom vypadal, že zabíjí čas, že neví co s časem, že ho vlastně ta putyka nebaví, že ho nebaví páteční odpoledne, nesmyslné a nudné, o kterém Milan před pár hodinami prohlásil, že mu připomíná sobotu, a zdálo se mi, že Toma nebaví život sám, že nebaví sám sebe.

-No ne!- vypravil jsem ze sebe, když se z dýmu najednou vynořila Anička se svým pážecím zástřihem, jenž odkryl v té špíně svůj pravý půvab, a strnula před námi ve svém štíhlém

mládí, ve své módní kazajce, s módním opaskem svěšeném tak, jako v tu chvíli byly svěšené opasky dalších statisíců mladých děvčat v celé ČSSR a možná v celém civilizovaném světě.

-Nojo! Zamkli jsme a šli jsme domů. Teďy ti nesu tašku,- vysvětlila své zjevení a podala mi tašku, kterou jsem nechal v kanceláři.

Dojat, začal jsem hledat židli. Tom ji začal taky hledat a jak jsme ji nemohli najít, chlapíci od protějšího stolu nám začali radit a zároveň tak trochu koketovat s Aničkou. Dívka, která vstoupí do putyky, jako by patřila všem, patří jejich očím a jejich alkoholem posilněným představám. Židle byla společným úsilím vyčarována. Anička se bez bázně usadila s námi v koutě pod plakátem šimpanze s tenisovou raketou a Tom zmlkl. Proč zmlkl?! Jenom nemlčet! Ženská se musí ukecat. A tak jsem něco plácal sám. Ti dva, kteří se o sebe zajímali, ale intenzívně předstírali opak, si vykali. Vyděsil jsem se a poradil jim, ať si tykají. Oni na to radostně přistoupili. Tom potřásl Aničce obřadně pravicí a brzy začal mluvit také a najednou začal hospodský urychlovací časový efekt fungovat. A fungoval až moc dobře. Než jsme se nadáli, Anička zjistila, že musí na vlak. Jakmile zmizela něha a hebkost jejího pážecího zástřihu a jejího nosánku, prostě celého toho jejího křehkého mládí, najednou jsme neměli o čem mluvit. Zmlkli jsme, vydání napospas pátečnímu odpolední a pivu, které nás rychle oblbovalo, a potom jsme šli domů.

XXXXXXXXXX

/Úryvek z deníkové prózy, psané v roce 1986, tvoří 8. kapitola
- Srpen./

620

Lenka Procházková:

JAK JSME POHŘBÍVALI MISTRA DOMINIKA

"O květiny se nestarejte," řekla mi Eva, "ty koupím sama. Vím dobře, jaké měl nejradši." Vyslovila ten minulý čas už bez zaváhání, byl pátek, Dominik umřel ve středu. Bylo nutné přijmout to, chystat se na pondělní pohřeb, a tak dávala do pořádku auto, v kterém s ním ještě loni v létě najezdila stovky kilometrů. "Vidíte, Lenko," odklopila popelník na palubní desce. "tady mám ještě nedopalky z jeho cigaret." "Startky bez filtru," všimla jsem si. "Ano," vzdychla a vláčným pohybem bílé ruky schránku zavřela. "Ameriky kouřil jen svátečně, když je od někoho dostal. Ode mě, od kamarádů, nebo tenkrát od vás." "To vám řekl?" "Ovšem, mluvil o tom setkání často. Přivezla jste mu taky francouzské červené a dokonce vím, co jste měla na sobě. Trápil mě těmi detaily tři roky." "Pojedete v černém?" otočila jsem téma. "Měla bych?" "Určitě. Určitě měla." "Tak dobře," potěšeně škusbla sochařsky precizně tvarovanými rty. "A vy? V čem pojedete vy, Lenko?" "V šedém kostýmku," uklidnila jsem ji. "Černou si vezmu jen halenku." "A boty!" připomněla. "Na botech si musíme dát záležet, to byla Dominikova slabost. Za ty tři roky jsem si úplně zničila nohy v malých exkluzivních botičkách. A vlasy jsem si myla každý den, aby byly rozsypací, jak kdesi napsal." "V Panně zázračnici?" Kývla. "Tady ty ciferníky na přístrojové desce byly mým zrcadlem, pořád jsem kontrolovala, jestli mi ta lokna padá na tvář tak malebně, jak by měla." "Hm," uhnula jsem pohledem od jejího dnešního plavecky krátkého účesu. "To je protest," vysvětlila mi. "Ostříhala jsem se hned v září, když ho převezli do té nemocnice, kam směla jen rodina a seriózní přátelé. Nechtěla jsem už být ženou. Rozumíte mi?" "Rozumím. Ale třeba je to jen dočasné rozhodnutí." "Ba ne. Proč bych se měla ještě pěstovat? Kvůli komu? Takového chlapa už mít nebudu, nikdy. Na tu kytku, na tu obrovskou krásnou kytici mu uvážu trikolóru!"

Když v noci z neděle na pondělí třikrát cinkl telefon, Evin signál, podebrala jsem ze široké vázy chomáč sedmikrásek, tři sta šedesát pět bílých kvítků, oklepala jim ze stonků kapky a pak je převázala černou silonovou punčochou. Mašli jsem utáhla na dvě

kličky, aby vydržela až do Bratislavy. Trikolóra je jedna dobrá věc a punčocha, ještě vytvarovaná podle mé nohy, zase druhá. Uložila jsem kytici do vodou naplněné igelitové tašky, pověsila ji na kliku a šla se obléknout. Potom jsem si rozčesala vlasy kartáčem, aby byly rozsypací a přežehnala se kolínskou.

Na ulici bylo dost chladno, ale auto přijelo brzy a bílá ruka mi otevřela dvířka. "Nelekněte se," řekla omluvně Eva a ukázala na zadní sedadlo, "jede s námi i Halina a Viktor." "To je dobře." Podala jsem její dceři tašku s kyticí a zeptala se Viktora, jestli má foťák. Měl. "A já mám zase tohle!" vyhrkla Halina a prudkým pohybem si rozhrnula sako. Na černém tričku jí stříbrně svítil versálový nápis DOMINIK. "Je trhlá," usmála se Eva. "Po tobě," dodala Halina. Pak už jsme vyjeli prázdnými ulicemi k dálnici. Začínalo svítat.

"Vy tu cestu už musíte znát nazpaměť," uvědomila jsem si. "Ano. Ale budu vás upozorňovat jen na historická místa. Například za chvíli..." "Mami, prosím tě, přeřaď! Ty to auto ničíš." "Halinko, ty seď a opatruj kytky. Tak přece jste si přinesla vlastní kytici," podívala se od volantu na mě. "Jen sedmikrásky," řekla jsem omluvně. "Neříkejte jen. Dominik a chudobky, to je přesné." "Tak proč, když to mami víš, vezeme gladioly?" zesmutněla v zádu Halina. "Protože to je taky přesné. Rub a líc. On se v takových kontrastech potácel celý život. Chtěla jsem, aby si aspoň v těch chvílích, kdy jsme spolu, připadal jako král a víte, co mi jednou řekl? Ty mě vždycky tak lacině chválíš!" "Dobře, maminko, ale teď přeřaď, tenhle kopec bude trvat ještě dva kilometry." "Nebude, za zatáčkou je rovinka, pak most. Kdysi mi řekl: Jednou mi tudy pojeděš na pohřeb." "No, vidíte," hlesla jsem tupě. "V tomhle autíčku jsme někdy i spali, při těch cestách po Slovensku." "Královské lože!" podotkla Halina. "Ano. Ano, královské lože! Měl tady všechno, co potřeboval. Termosku s kávou, cigarety, vodku." "A tebe, maminko. Promiň, ale teď to myslím něžně." "Já vím. Táhle v tom motelu s tou nabílenou bosou šlapkou jsme jednou obědvali. Jmenuje se to NAHÁČ a Dominik se ptal proč, když tam nemají bazén. A servírka mu řekla: Protože tady v létě obsluhuju jen v korálech kolem krku. To se mu líbilo, měl rád vtipné lidi. A sám, vždyť to jeho psaní je neustálý balanc mezi..." "Humorem a hořem," kývla jsem. "A ještě tajemství," doplnila Eva. "Slyšela jste, Lenko, na Svobodné

Evropě ten nekrolog?" "Ne. Jaký byl?" "No, celkem dobrý, ale..." "Ale ty bys ho napsala líp, viď mami?" "O tom nepochybuji!" "Však ne. Nezastavíme se někde na kávu?" "Ano, ale až U devítí křížů, to je další historické místo," vzdychla Eva. "Já myslím," ozval se zezadu Viktor, "že na téhle trase je historický každý strom." "Viktorku," podívala se na něj do zrcátka, "vy mluvíte málo, ale co slovo, to perla." "Nesuďte nepředloženě, praví evangelium," řekl pochválený. "No, on ten církevní obřad je spíš východisko z nouze, než jeho skutečné přání," navázala Eva. "Tak velký katolík Dominik zase nebyl. Například smrt si představoval jako krásnou mladou Cikánku..." "Mami, jestli chceš jet sto dvacítkou, tak se o té jeho představě můžeme za chvíli přesvědčit sami, ale já bych..." "Cikánku s dlouhými černými vlasy, v průhledné halence, přes kterou by měla vysoký kožený opasek se špičatými hřeby a když by ho objala, tak by ho vlastně probodala." "Devět křížů!" upozornil Viktor.

Ale restaurace měla inventuru, a tak jsme jeli dál. "Ta šedá volha za námi se mi nelíbí," zamračila se Eva. "Má pražskou značku a sedí tam dva chlapi, ale vy se neotáčejte." V autě se rozklepulo napnuté ticho, z lesů před námi stoupala mlha, slunce nebylo vidět, ale zatím nepršelo. "Dobrý, odbočili," oznámila nám za chvíli. "Tak děti, jsme na Slovensku! A teď přijde motel a ten je velice historický. Protože tam, v jedné z těch dřevěných chatiček, jsem skutečně učinila Dominika šťastným. V jeho pětasedmdesáti letech!" významně zvedla ukazovák a zabočila na parkoviště. "Ale to jsou přece ty Sekule," protáhla udiveně Halina. "Tady jste se tehdy šíleně pohádali a pak ti přišel dopis s jedinou větou: Já ťa nenávidím!" Eva dupla na brzdu. "Jsi sprostá!" "Proč? Že ti opravuju vzpomínky?" "Ty mi nemáš co opravovat, tys u toho nebyla! Nemůžeš vědět, o co šlo." "Ta věta nepotřebuje komentář." "Potřebuje, protože to nebyla jeho věta, ale moje. Víš?! On mě v tom dopise citoval. To já jsem mu řekla, že ho nenávidím, protože..." "Protože jsi ho chtěla učinit skutečně šťastným," dodala Halina. "Kolik káv mám objednat?" zeptal se rychle Viktor. "Co já vím?" bouchla do volantů Eva. "Já bych tě nejradši..." "Džus? Nebo tonik? Víte co, já vám objednám čaj. A taky něco k jídlu, musíte se pořádně najíst, protože bůhví jak to bude dnes s obědem." "Viktorku," dojatě se na něj otočila, "ale vajíčka ne. Stačí rohlíky s máslem a a džemem."

Když si mazala třetí, podívala se na mě. "Vy nebudete jíst?" "Mně stačí káva a vodka." "Máte pravdu, múza musí být štíhlá. Ta jeho slavná Sabine," ušklíbala se, "ta je taky jak lunt." "A jinak?" zabředla jsem. "Jak vypadá?" "No, taková myška a v bytě měla děsný binec, všude knihy..." "Počkej, mami, začni od začátku, to Lenku pobaví, začni, jak jsi vystoupila v Paříži na nádraží!" přerušila ji Halina a smířlivě cinkla svou vodkou o její šálek s čajem. "Máš pravdu, to by bylo téma na povídku. Jela jsem tam hrozně narychlo, takže v nemožných kalhotách a plandavé bundě, k tomu jsem měla příšerné červené boty, ale pohodlné a hlavně v prázdném batohu zašitých čtyři sta marek. No ale v Paříži jsou lidé naštěstí zvyklí na různé maškary. Hned za nádražím jsem se zeptala policajta, kde je nejbližší banka a on mě zavedl až dovnitř s typickou francouzskou galantností." "To spíš kontroloval, jestli ji nejdeš udělat, když viděl ten prázdný ruksak," chechtala se Halina. "No a pak už jsem měla za co nakupovat. Dvě stě franků stály šaty." "Pakatel!" kývla Halina. "Stříbrošedé, prostě báseň. Nechala jsem si je rovnou na sobě a šla jsem ke kadeřníkovi. Pamatujete, Lenko, jak jsem se vrátila s tím filmovým účesem?" "Já si vzpomínám hlavně na ten parfém, máte ho ještě?" "Jenom flaštičku," sáhla do kabelky a nechala prázdný flakónek putovat kolem stolu. "Takže už jsem byla nastrojená, načesaná, voňavá, ale furt jsem ještě měla ty šílené červené boty. Teptve na rohu Sabininy ulice jsem uviděla za výlohou Popelčiny střevíčky. Příšerně drahé, děsivě nepohodlné, ale snové. Prostě takové ty boty, co v nich dámy jakž takž dokážou přejít od auta do restaurace a tam si je pod stolem zujou, jenže já v nich škobrtala další tři dny po Paříži, protože ty svoje červené křusky jsem velkopansky vyhodila." "Mami, popojeď, jak to bylo, když ti Sabine otevřela?" "To bylo, Dominik by řekl, že to byla satisfakce, tedy pro mě. Tolik jsem toho musela o ní vyslechnout a přečíst! A najednou stála přede mnou taková hubeňoučká, bleďoučká, nenamalovaná, neučesaná a já tam vplula, do té její zanedbané garsonky, jako..." "Jako Eva! Hodná toho jména," navrhl Viktor. "Ano. Skutečně jsem si tak připadala. Možná proto, díky tomu pocitu, jsem se s ní dokázala spřátelit. Chcete slyšet, jak jsme spolu kupovaly pro našeho Dominika kalhoty?" "Chceme," kývla jsem. "Ale radši až v autě, už je půl deváté."

"Něco takového se může odehrát jenom v Paříži," libovala si

Eva, když jsme se vrátili na dálnici. "Jen si to představte, bývalá milenka a současná spolu vybírají džíny! Já jsem si představovala tmavošedé z jemňoučkého manšestru, ale Sabine chtěla rozhodně bílé. Ona za ním jezdila vždycky v létě, takže ho znala opáleného, no nakonec jsem jí ustoupila. Delikátnější problém byl s velikostí. Ona ho měla ve vzpomínce jako vzpřímeného statného dlouhána a nechápala, proč sahám po menších číslech. Říct jí: Víte, Sabinko, on se nám Dominik za těch pár let trochu seschnul a nahrbil, to nepřipadalo v úvahu. Koupily jsme ty velké a Sabine je dala zabalit do dárkového papíru s mašlí. Teď je nosí jeho syn!" zakončila podmračeně. "A tak je to se vším!" přidala se Halina. "Ty peníze za tu literární cenu taky..." "Paní Evo," ozval se včasně Viktor, "chtěla jste si ještě před Bratislavou obléct ten plášť. A tady je, myslím, poslední parkoviště." "Máte pravdu!" Zabočila tam a pak se za zvednutou kapotou kufru oblékla. Její následný vstup do našeho zorného pole byl impozantní. Černý hedvábně vláěný plášť působil spíš jako večerní šaty. Nahoře renesančně obepínal její plnou postavu, u lýtek se anticky vlnil a přes barokně zdůrazněná ramena jí volně ležela sytě fialová šálka. Viktora to zvedlo ze sedadla. "Vyfotím si vás radši hned." "Počkejte, ještě se namaluju. A vy taky, děvčata! Klidně to trochu přeženem, protože nás budou pozorovat z dálky." "Kdo?" zeptala jsem se. "Fízlové?" "Na fízly sere pes," ušklíbla se Halina do zrcátka. "Máma myslí ty pozůstalé. Tu semknutou truchlící rodinku." "Půjdem jim kondolovat?" zjišťovala jsem situaci. "Vy můžete," cukla rame-
nem Eva. "Váš platonický zájem o Mistra byl v jeho domě ctěn a vaše fotografie na zdi pečlivě oprašována. Ale ženská, která se jim tam šestkrát, sedmkrát do roka navalila s kabelami jídla, kartonem amerik a lahví vodky, ženská, která měla dokonce tu drzost, že si toho jejich vetchého starce s pohaslýma očima kamsi odvážela a za týden jim ho vracela jako zdravého veselého chlapa, takové ženské oni přece ruku nepodají!"

"Tak jo, mami, pěkněj monolog, ale teď už si sedni za volant, nebo přijedem s křížkem po funuse." "Kolik je hodin?" polekala se Eva. "Třičtvrtě na deset a než dobloudíme k tomu hřbitovu..." "Vy nevíte, kde je?" překvapilo mě. "Ne, ale budem se ptát. Nebo to poznáme podle valících se davů. Takový slavný pohřeb přece musí změnit rytmus celého města, ne?" otočila se od volantu ke mně. "Měl by. Druhýho takovýho chlapa tu nemaj." "A co Dubček?" namítla

Halina. "To je jiná kategorie." "Jak jiná, nižší?" "To ne, ale on je jenom symbol něčeho, jedné doby. Dominik byl... muž." "Přestaňte, Lenko!" vykřikla Eva. "Nebo se mi ta maskara rozteče. Já nechci brečet, ne!" "Však nebreč, ale drž volant, nepřejeď toho policajta, mami!" "Tak co tu trčí uprostřed křižovatky, trouba!"

Nakonec jsme ten hřbitov našli. "Mám si vzít klobouk?" váhala Eva. "Ne!" zhrozila jsem se. "Přece nechcete konkurovat vdově." "To nechci, ale co když přijede Sabine... a v klobouku?" "Nepřijede," řekla pýthicky Halina. "Pak bychom nějaké květiny měli koupit i za ni," napadlo Viktora. Ale všechny stánky před branou měly spuštěné hledí a stará paní v pracovní zástěře nám vysvětlila, že dnes nesmí začít s prodejem dřív, než skončí tenhle pohřeb. "To je ale ubohost a nízkost," zajíkla se Eva. "Nerozčiluj se, mami, ty sis svou kytku přivezla. A radši pospěšme, nebo nám zamknou i bránu."

V semknutém čtyřlístku jsme vešli na hřbitov. Kaple však už byla přeplněná, a tak jsme celý obřad prostáli venku pod stromy, společně s několika sty dalších. Občas k nám dolehly tlumené tóny varhan, slova kněze slyšet nebylo. S obavou jsem se ohlédla na Evu. Byla bledá, ale klidná, upřeně hleděla přes hlavy zástupu na věžičku kaple, seděl tam šedý holub. "Vidíte?" šeptla. "On je s námi venku. Ne s nimi uvnitř." Pak se dav pomalu pohnul, vynášeli rakev. Holub poplašeně odletěl.

"Pěkné místo," řekla uznale nad otevřeným hrobem. Zástup odříkával Zdravas Maria, pak se zpívalo. "Je tady Dubček!" prodrala se k nám Halina. "Támhle v tom šedém kabátě, vidíte?" "Ano," kývla Eva. "A jaké má krásné boty! Ty si asi přivezl z té Itálie." "Jsi hnusně cynická, mami!" "Naopak. Mě to těší, že přišel v pěkných botech, Dominik by to taky ocenil." "Proč tady trčíte v tý zadní řadě?" rozčílila se Halina. "Pojď blíž, mami, přece ti pohřbívaj chlapa!" "Nech mě, mně je tu dobře. Stejně to Viktor všechno fotí, kouknu se pak na fotky." "To těžko," sykla Halina. "Viktora totiž zatkli. "Cože?" vydechly jsme. Dav se zavlhl, na víko rakve dopadly první hroudy. "Pohádal se s jedním fízlem," šeptala Halina. "Totiž nepohádal, jen ho upozornil, že má vyndat ruce z kapes, když je na pohřbu. A pak si ho odvedli." "Jen kvůli tomu?" hlesla Eva. "Kde to proboha jsme?" "V Bratislavě, madam," odpověděl jí starý muž a zakýval kyticí růží. "Takhle u nás v Bratislavě pohřbívají svého největšího spisovatele. Teď by přece měla hrát hymna!" udeřil se černým kloboukem do kolena a pak nám zmizel.

"Měl pravdu, ta hymna tu přece jen chybí," vzdychla Eva, když jsme se i my přiblížily k té překvapivě hluboké jámě v zeměkouli. Hodila jsem chudobky na rakev a ona své gladioly položila na kopeček hlíny vedle ostatních květů. Když urovnávala stuhu trikolóry, cvakla naproti ní spoušť aparátu. "Viktore!" potěšila se. "Tak vás pustili?" "Jo," kývl, "jen si zapsali z občanky jméno." "Na to se-re pes!" ušklíbla se Halina.

"Hlavně, že vám nezabavili aparát," vzpomněla jsem si v restauraci. Za oknem už dvě hodiny přšelo, ale snad ten hrob stihli zahrnout. "Ta hymna chyběla," opakovala Eva nad džusem. "Nesuďte den před večerem," namítl Viktor, který pil rum. "Ještě jsme tady." "Nám zbývá naděje, my byli jsme a budem!" začala moc vysoko Halina ten Krylův song, ale pak přišel vrchní a šeptem nás upozornil, že ti pánové u vedlejšího stolu jsou tajní. Takže jsme si to dojednali písemně.

I v pět hodin ještě přšelo, a tak si Eva nasadila svůj černý klobouk. Hrob už byl upravený, květiny ležely na navršené hlíně, jenom trikolóry byly ustřihané. Ale našli jsme je v odpadkovém koši a zase uvázali.

Při té slovenské sloce se k nám zezadu přidal mužský hlas. Zněl povědomě, ale my jsme se neohlédli, to se při hymně nedá.

Za vysokou zdí svištěla po mokré vozovce auta, ale tady voněl vzduch jako v lese a italské boty, čvachtající před námi po rozměk-lém chodníčku byly obaleny nánosem hlíny.

Miroslav Zikmund:

P o h l e d s o k o l a

V půli dubna došel dopis s bratislavským razítkem: Hana Ponická. Dominik je zase v nemocnici, ale o pár dní možno ho zase pustia domov. Lekári tak hovorili Vierke, to už iné nebude, len raz tu, raz doma. Oni ho neradi už púšťajú, stále viac opatery potrebuje i liekov... Od teba som Dominika pozdravila, živo spomínal na návštevu u teba, Zlín sa mu veľmi páčil - a tie vaše filmy...

Však už to budú v srpnu čtyři roky - vysoké jiskřivé léto, seděli jsme na zahradě pod starým jilmem, mluvili o Pasternakově Doktoru Živagovi, o nádherném překladu Zory Jesenské, který ještě Slováci stažili včas vydat, o současné české i slovenské literatuře, o Zlíně, o podnikavosti Tomáše Bati - a zajeli pak k jeho hrobu na lesní hřbitov na Kudlově. A večer jsme si promítali šestnáctkové filmy z našich cest, řadu let běžely v Československé televizi, od časů normalizace jsou kdesi pod zámkem. Ekvadorští lovci lebek, pygmejové z Konga, hinduistické a buddhistické obřady ohňochodců v cejlonské Kataragamě, zrození sopky v srdci Afriky... Boli ste statoční, odvážní, na všetko lež dvaja - chválil Dominik -, ale boli ste mladí.

Teď ležel na nemocničním lůžku v Podunajských Biskupicích, kam jsme za ním přijeli s Mírem Kusým rovnou od Ivana Kadlečíka, z Dérerovy nemocnice na opačném konci Bratislavy, kde Ivanovi předešlého dne operovali šedý zákal. Připojila se k nám Lucie Žáryová, znala prostředí nemocnice. Snad minutu ji Dominik soustředěně pozoroval, levé oko přimhouřené, pravé zpytavé, pak najednou řekl: Ty si Lucka! Lucie zářila. Místa u lůžka mnoho nebylo, Miro i Lucie postávali, mne posadili. Dominik mne popadl za ruku, pocítil jsem nečekanou sílu jeho stisku. Vieš, Mirku, Mirečku - zjihle se opravil-, ešte vidím tie filmy, znamenité boli, objavné, ale tie komentáre - niektoré - boli blbé... Pokusil jsem se argumentovat dobou, poplatností létům, kdy vznikaly, dnes bychom je jistě napsali jinak. Asi máš pravdu - otevřel i přimhouřené levé oko, ale - boli blbé, trval na svém neoblomný Tatarka.

A povedz, je pravda, že Jura Hanzelka má pilotné skúšky? Ako to? A tak jsem začal vyprávět, jak jsme se nad ekvadorským pralesem málem zabili, když pilot jednomotorového Stinsonu, Indián, začal ťapat po páčkách a

knoflíkách, zatímco motor zkomíravě blafal a my se řítili vstříc pralesním obrům, pod nimiž se skrývali nejen lovci lebek, ale i všelijaká havěť, anakondy, krokodýli, piraně. Nakonec se pilot strefil do správného budíku, přepojil na rezervní nádrž, a nám se vrátila barva do tváří. Tehdy Jirka slíbil, že se naučí létat, pro jistotu. A slovo splnil.

Pozoroval jsem Dominikovy oči. Soustředěné, bystré. Zdálo se mi najednou, že jsou to oči toho desetiletého pasáčka z jeho Písaček. Před úsvitem se vydrápe na vrchol tajuplného Manína, kam se děda Adamec nikdy neodvážil, a teď, teď v koruně suchého buku zahlédne upřený pohled hnízdícího sokola: Viem, že si sadneš presne sem, ale ja ťa pre svoju večnú slávu nezabijem, moja pšeničná kaša mi je dobrá, chcem sa stretnúť, iba stretnúť s tvojím pohľadom... Sokol ma obletuje, prisadá čoraz bližšie, až napokon, neverte, prisadne na miesto, kde som upretý pohľadom. Prisadne, krásny, ale ponechá si krídla, letky nastrežené, tvári sa, že pohybom očí dozadu počúva, či som peň, či človek, či boh...

Vieš, Mirku - dívá se teď na mne Dominik z nemocničního lůžka pronikavě, jako by snad hleděl do budoucího prostoru, keď za mnou prídu, aby som ich tu zabával, chcel by som ich niekedy vyhnať... A ty si nikdy nefajčil? ~~zeptá se nečekaně. Ale kouřil, jenže dávno, naposled na Saňare. Vzduch horký, nač si ho ještě otravovat kouřením? A tak jsem zašlápl vajgla do Sahary - a od té doby konec.~~

Opět ten pohled, pohled sokola. Pak se Dominik zvolna obrátil na bok, zašmátral v zásuvce nemocničního stolku, vylovil cigaretu a chvíli čekal, až mu ji někdo z nás tří zapálí. Labužnicky, dlouze vtáhl kouř do plic, beze slova. Mlčeli jsme a pozorovali, jak rozechvěle odklepává popel na misku. Dokouřil a zničehonic nám poděkoval za návštěvu, jako by na něj padla neskonalá tíha.

Necelé dva týdny nato pohasly Dominikovy oči navždycky.

Ke vzpomínkám na Dominika Tatarku

Dominik Tatarka by jako první protestoval, kdyby z něj někdo chtěl dělat jednoznačnou bytost, vyrovnaného a smířeného člověka, příslušníka starší generace, který jen rozdává moudrosti. Dominik byl člověk plný rozporů a protikladů, člověk, který fascinoval své okolí právě tím, že neustále sám se sebou zápasil, sám o sobě pochyboval, obviňoval se, kladl si neúprosné otázky. Bojoval se svými „démony neklidu“, které ho v mládí odpoutávaly od matky, vyháněly z domova, vzdalovaly něžné péče sester a milujících žen.

Výrazná sebezničující tendence, pohrdání prospěchem vlastního těla ostře kontrastovala s něžnou starostlivostí o každého mladého člověka či stařenku, kterým hrozilo nějaké nebezpečí

Pokora a skromnost, až dojemná poddajnost v kruhu obce ostře kontrastovala s určitým druhem pýchy a zjemnělé vyběravosti. Potěšil se prostými haluškami na jídelničku, nesnesl však odbytou architekturu interiéru nebo nedostatek vybranosti v chování personálu restaurace.

Jeho neuvěřitelná osamělost na vrchu Slavíně tvořila protiklad k překvapivé skutečnosti: Dominik měl vždy periferální přehled přes soudobou světovou literaturu, četl řadu novin, viděl *Normanovu Amadea* a tušil, že i jeho proslulý film *Vlasy*. Vyznal se v nejmodernějších prouděch výtvarného umění.

Jako každý tvůrce miloval své dílo, rád si poslechl soud o něm, na druhé straně četl s upřímným zájmem i díla svých literárních přátel: Petra Kabeše, Edy Kriseové, Lenky Procházkové, Ludvíka Vaculíka, Karla Pecky, Milana Šimečky, Jana Skácela, Alberta Marenčina, vážil si skromných pamětí Františka Janoucha.

Podivuhodnou křesťanskou smířlivost prokázal i ve svém absurdním vztahu k tajným policistům, které již důvěrně znal za léta pozornosti, již mu věnovali. Nikdy se nepoddal, nikdy se nepodřídil, věděl však o tom „svém“, odkud pochází, jak se jmenuje křesťanským jménem, jak se obléká a svým způsobem ho shovívavě pozoroval.

Dominik dokázal s nelíčenou náklonností rozprávět s vesničany v Plevníku, ve Skalitěm nebo ve Velkých Levárech, právě tak jako před lety diskutoval s Jeanem Paulem Sartrem, sedával ve venkovské vile básníka Vercoresse, projížděl s francouzským ministrem kultury po moderních domech kultury ve Francii.

Dominik v posledních letech tělesně velmi trpěl, vypadal asketicky hubeně a vyčerpaně. Dovedl však plavně pokleknout jako jinoch a svou zahradu ošetřoval často kolenačky, jak říkal. Do posledních let stále tvořil. Psaní bylo pro něj opojnou drogou a často jedinou komunikací se světem. Když nemohl dlouho sedět u psacího stroje, tak rozprávěl, a byl šťasten, když objevil možnost nahrávat svá slova na kazety.

Jeho život tvořily kontrasty, které sám nezpůsobil. V padesátých letech byl obviněn z buržoasního nacionalismu. On, který bytostně nenáviděl každou formu měšťáctví a hmotné ho nedostatku si užil dost a dost. A nacionalismus? Kde ho najít u tohoto obdivovatele malých i velkých světových národů, u filozofa lidského sbratření, prolínání kultur, vzájemné úcty a respektu? Jedna z posledních fotografií ukazuje Dominika držícího před hrudí knihu básníka Rustaveliho. Druhá ruka objímá gruzinského přítele Irákela, který tiskne na srdce Tatarkovy Písačky.

Nebyl snad také absurdní kontrast v tom, že tento spisovatel, jehož poslední knížky se opisovaly, horlivě půjčovaly, kolovaly mezilidmi jako poklad, že právě tento člověk musel trpět hmotnou bídou, že byl zbaven pěti set korun měsíčně z nadlepení důchodu od chvíle, kdy podepsal protest opublikovaný při následné schůzce v Budapešti v roce 1986.

Velkým, záhadným a neprobádaným protichůdným tajemstvím zůstává jeho poslední toužebné volání po svobodě. Je jím vyslovení tělesnosti mezi mužem a ženou, které provokuje, dráždí a uvádí ve zmatek všechny, co si zvykli na literaturu tezí, polopravd, předstírání a sterility. Nikdo jiný nám z tohoto zmatku nepomůže, jen autor svými vlastními slovy.

14. května 1989 Eva Štolbová, Praha

Eva Štolbová

Na kus řeči o Moravě -
/Ale také o jiných vážných věcech/

"Bylo třeba věnovat pozornost a čas nesouhlasu jiných s podstatnějšími vinami proti volnosti, a tak jen několik poznámek."
/Zdeněk Urbánek, Dovolují si nesouhlasit, Obsah, květen 1989./ Když čtu podobné sešroubované ští, vyumělkované až hrůza, hledám vždycky překlep, v samizdatu bohužel běžný. Nenajdu-li ho, nic mě nedonutí číst dál, ať cokoliv. Ale listuje zběžně stranami, narazil jsem na své jméno. "Při užití Kuběnových a Potreklových metod--", čtu dobře a rozpomínám se. S Jiřím Kuběnou jsem se setkal poprvé před třemi lety na pár vteřin v Praze při oslavě padesátin známého dramatika, podruhé na několik minut ve veřejné diskusi, potřetí při rozhovoru u kulatého stolu na místě mně dříve naprosto neznámém. Zdeněk Urbánek s Jiřím Kuběnou seděl hezkých pár let v redakci Tváře v době, kdy jsme se vraceli do rozbitých domovů. Zná tedy jeho "metody" rozhodně lépe než já, který o Kuběnově díle nemá ani zdání. Rozhodl jsem se číst pozorně od začátku.

O co šlo? O třetí číslo brněnské verze sborníku Střední Evropa s diskusí na téma Existence Moravy ve střední Evropě. Dovolil jsem si neodložit, což u popisování papíru Zdeňkem Urbánkem činím vyjimečně. "Šlo o poměrně dobře připravenou agitační schůzi katolicky orientovaných vyznavačů moravianismu," praví rozčilený Zdeněk Urbánek, který, jak známo, ví vše. Nevím vskutku, že by byl Šabata, Šimsa, Mezník, Procházka, Trefulka "katolicky orientovaný". Musím se jich optat. A ten "moravianismus"? Co to je, co to žere a jak se to dojí? Myslet bolí, neoriginálně opakuje po Moravanech Urbánek, ale také číst bolí; nejvíce bolí naučit se číst. Znovu: o jaký zločin proti volnosti šlo, o jakou věc? Před lety jsem napsal studii, vlastně náčrt ke studii, Existence Moravy ve střední Evropě. Dovolil jsem si pohlédnout, zvláště jako po matce poloviční Pražan, na moravský fenomén mezi Čechami a Slovenskem z několika úhlů pohledu: geografického, lingvistického, ekonomického, historického /z toho nejméně/, etnografického /z toho nejvíce/ atd. Sumarizoval jsem v závěru duchovní úkol Moravy, teritoria mezi Rakouskem, Polskem, Slovenskem a okcidentem, teritoria, jehož svébytnost se od února 1948 systematicky likviduje u sousedů všech. Nevynechal jsem přirozeně ani problematiku kultury této oblasti a připojil jsem - ve stejném čísle brněnské verze Střední Evropy - svůj příspěvek k dějinám Poválečný literární život v Brně 1945-1948 i s důvody, které vedly k demontáži Moravy jako svébytného celku; /na tomto místě

připomenu opět činnost tří spisovatelských organizací v Brně s třemi kulturními měsíčníky, čtyři deníky politických stran a jeden deník nezávislý, řadu nakladatelství apod. k porovnání se současným stavem/. Hlavním popudem mně k tomu bylo vzrůstající vědomí moravské sounáležitosti, kniha dvou Rakušanů o projektu střední Evropy, moravským disentem, establiementem bývalým, současným i širokými vrstvami obyvatel sdílený pocit absolutní abnormality desetiletí usazovaného stavu.

Vpodstatě - dále - mně šlo o to, aby se otázka Moravy reflektovala včas, dříve než bude pozdě. Slovenský příklad by měl být dostatečným poučením. /Urbánkova generace - 1917 - povětšinou dodnes slovenskou svébytnost uznává s krajní nechutí./

Tohle byl podle mého ~~názoru~~ základ diskuse u kulatého stolu, který mou iniciativu doplňoval, zpřesňoval, rozvíjel, základ, o němž Urbánek, jak s pěnou u úst přesvědčuje, nemá potuchy, ale odvažuje se mluvit o "gansterských metodách". Nejde-li o věc samu, již navíc ani nezná, vrátím se oprávněně k metodám jeho, k jeho soudcovskému taláru, který se neobtěžuje četbou a zkoumáním věci, "předmětu doličného". Při tokijské univerzitě existuje řadu let Ústav pro vědecké bádání o Moravě, Urbánkovi dvěstě kilometrů od Brna nestojí zato přečíst si aspoň první číslo brněnské verze Střední Evropy, když už se nepídil po samostatném samizdatovém separátu. O studium tu jde, ne o nenávistné plkání a pokřikování za bukem dění bez znalosti problematiky věci.

Tak tedy k jeho metodě; o podstatě záležitosti s ním vážně hovořit nelze. Nejprve strhne na "Redakci", pak podle čtyřicet let známých manýrů rozděljuje "kulatý stůl", k němuž jsme byli pozváni jako hosté, takto: Šabatu, Šimsu, Mezníka, Trefulku zvlášť, Kuběnu, Malého, Rotreklu také zvlášť. Strhne na všechny ve věci Moravy se neodvážil, neboť "bylo třeba věnovat pozornost a čas" diferencovanému přístupu k obviněným. Na své si přišla i definice Arna Nováka, již se - podle Urbánka - užívá "někdy i k cílům ganstersky nízkým", čehož si "nevšimnul po desetiletích ani Rotrekl". Ta definice národa pro osvěžení paměti zní: "Národ je pojem oblasti duchovně mravní, v níž si generace i věky podávají ruce a pochodně se svrohovaného příkazu, aby skrze národnost dospívaly vyššího lidství a v něm se propracovaly k vědomí synovství Božího". Aha, říkám si, s Arnem Novákem měl Urbánek už nejednu patálii, to gansterství se týká bezpochyby "synovství Božího", i když jsem předtím uvedl, že tuto definici pokládám za dosti archaickou,

ale zase ne tak archaickou, jak mně ji u kávy recitují podle Stalina universitní profesoři. Tyhle stalinské a štollovské manýry jsou mně už jedenačtyřicet let známé. Je jim "třeba věnovat pozornost a čas" i nadále. Nejlépe je tomu Rotreklovi vsadit podle únorového receptu nálepku "nacionální katolík", "konzervativní" a hotovo. O nálepku přece vždycky šlo, po roce 1945 i po únoru, chybí pouze ten zaprodanec a ztroskotanec ve vatikánském žoldu, agent diverzních centrál, který se octl na chvostu dějin. Taková je úroveň Urbánkovy postždanovovské polemiky v bachařském stylu oněch dob.

Nebyl jsem nikdy "internacionalista" ani "nacionalista" maje v útlém mládí dobré učitele a s těmi termíny konzervativce, levice, pravice, levý střed, pravý střed, progresivní, regresivní nemám nic společného. To jsou termíny západní, "otevřené" společnosti, u nás mají jiný význam. Deset let slibuju mladým, ne fosilním grafomanům, šest stran formátu A4 na téma O potřebě přesných pojmů, o nutnosti nepřenášet terminologii otevřené společnosti do čtyřicet let uzavřené a uzamčené společnosti, s totální diskontinuitou navíc. Dokonce pochybuji o správnosti termínu, který jsem si svobodně v témže čísle Obsahu dal: tradicionalista.

Teď přijde to hlavní. Odtud vztek. Katolická církev na Moravě a ostatní "bohulibé křesťanské denominace". Zdeněk Urbánek, známý jako protikatolický harcovník, si zajisté nedá práci ani s religiozními pojmy. Ostatně tak činily i pouňorové soudy. Urbánkova "teologie svatováclavská" či "cyriloměštodějská", existující jenom v jeho mozkové buničině, patří do stejného sortimentu. Načež následuje tiráža z neinovovaných arzenálů protikatolických štvanic léta Páně 1945-1989: kolaborace církve s nacismem, všechno z Agitpropu pouňorových let, všechno k přetisknutí v kdekterých novinách. K tomu potřebuje Urbánek samizdat? On si nedá intelektuální práci přečíst si aspoň článek Nacismus a církev, vyšel u jednoho katolíka a konzervativce, článek, za jehož publikování byl také odsouzený Ivan Polanský. /Čínské úsloví, že není důležité, je-li kočka černá nebo bílá, jen když chytá myši, bych snadno podle jeho metody mohl upravit jinak./ Co si má mladý člověk, na tyto věci přísnější než uahraňiční nakladatel, myslet o takovýchto polemických mravech? Urbánek, ať už plácá o čemkoliv, by snad měl vědět, co to je ta teologie, ba vůbec co to je ta církev. "Nic nepochopili, ničemu se nenaučili", říkám si na adresu těch, jimž utekla kontinuita, svědomité vzdělání, současný stav i současný trend.

Jsme u poslední vážné věci, protože české. Str. 2 z uvedené

statě Dovolují si nesouhlasit: Urbánek mně přiznává, že na rozdíl od mnou citovaného Ročina o Moravě ponětí mám. - "Rotrekl má". Na s. 16., když už se připozdívá, rozpomíná se, "že za kus řeči by také stála otázka Židů a Židovství na Moravě nebo německví, třeba i ten tragický odsun Němců z Brna. Ale to vskutku až příště..." Tři tečky přidala v tomto případě "Redakce". "Za kus řeči?" Zní to trapně i proto, že se pak už nikdo v diskusi otázky Židů a Němců nedotkl, přestože podle záznamu pokračovala jistě přes dvacet minut. Do něčeho se lidem zdejšího území podnes nechce."

Ba nechce. Nechtělo se totiž Zdeňku Urbánkovi, redaktoru Národního osvobození po roce 1945 do roku 1949. Ten, kdo se aspoň zčásti seznámil s tím, co mnohopočetného napsal Z. Rotrekl o tragickém osudu Židů - už od válečných let - nemůže pochopit nynější Urbánkův diskusní tón. Musím zřejmě připomenout vlastní básnickou reakci na pohřbívání mýdla a kostní moučky ze Židů, rozhlasové hry a prózy na toto téma od 40. let po současnost. Marně se rozhlížím po současné české literatuře, abych našel paralelu k organickému zapojování hebrejských náboženských textů Židů do české poezie, jak po desetiletí právě já veřejně činím. A tu mně mladý, diskontinuitní čtenář promine, anebo bude vděčný za připomenutí několika historických kampaní a dat zároveň s přihlédnutím k Urbánkovi soudcovskému taláru. Počítat s kulturní amnézií, jak kalkuluje, nedoporučuji. Budiž tedy po Urbánkově tužbě.

Etapu Třetí republiky /leta 1945-1949/, v níž se rozhodovalo o osudech celých generací dodneška, historikové opomíjejí. K první kampani. Okamžitě po roce 1945 začaly štvánice proti básníkům a spisovatelům "katolické orientace", proti Janu Zahradníčkovi, Janu Ůepovi, Zdeňku Kalistovi a dalším, rovnající se likvidaci fyzické i publicistické, vstily v únoru 1948 do dalších represí, kdy všichni byli z politických důvodů okamžitě ze Syndikátu čsl. spisovatelů vyloučeni. /Na mém vyloučení se podepsal Jiří Taufer a Karel Nový./

V první únorové dvacítkě nemohl ovšem chybět ani Ferdinand Peroutka, ani Václav Černý. Akční výbory fungovaly od parlamentu přes Svazy vysokoškolských studentů po zahráckářské spolky tak, že vylučovaly ze studií a funkcí a předávaly tzv. Úřadu ochrany práce výhradně na manuální práci, na převýchovu, do čtyř sektorů: doly, hutnictví, stavebnictví, zemědělství. Vysokoškoláky třeba před poslední zkouškou. Říkali jsme tomu další totaleinsatz. V březnu poté, co se toto dělo, v obou národech a před očima všech, se odchrálo na Dobříši

"Sněmování inženýrů lidských duší" /titul článku dnes známého disidenta/ mladých a nejmladších spisovatelů. /Slováci se omluvili./
 "V ovzduší vzájemné důvěry a otevřenosti" se mladí inženýři "sjednotili na základě obrozené Národní fronty"! /rozuměj, skrze nastolení diktatury, destrukci demokraticky zvolených zástupců všech organizací a spolků, skrze předávání na "převýchovu" manuální práci/ v tomto smyslu: "Známe svou odpovědnost za další vývoj naší země k socialismu". Tohoto "sněmování" se neúčastnil Zdeněk Bochořák, Ivan Blatný, J.M. Tomeš, Josef Škvorecký a vyloučený kotrekl. Účastnil se redaktor Národního osvobození Zdeněk Urbánek. Inženýry lidských duší nijak nezneklidnil fakt, že únorem začalo první zatýkání a první procesy. Tento zvláštní druh "českého folklóru" vedl totiž k procesu ihned, bylo jen otázkou měsíců a dvou let kdo s kým bude souzený. Tak kupř. se Jan Zahradníček /katolík, ovšem/ odsoudil za básnické dílo takto: "Obviněný Jan Zahradníček pochází z kulacké rodiny a po absolvování filozofické fakulty se stal básníkem, který vybroušenou formou propagoval ty nejreakčnější názory Vatikánu. Obviněnému Janu Zahradníčkovi byl trněn v oku socialismus, pokrok, on ve svých názorech byl věrným přísluhovačem Vatikánu, obdivoval se feudalismu a nenáviděl dělnickou třídu. Jestliže jeho básnické sbírky měly tento charakter již před válkou, jeho práce poválečné, jako La Saletta, jsou již výslovně a zřejmě protisocialistický a protipokrokový ~~názor~~ charakter." Atd. Podobných procesů bylo jako máku. /Soudcové po rehabilitacích spáchají sebevraždu, Zdeněk Urbánek v návazných na sebe navléknutých talárech pokračuje - v samizdatu./ Že Zahradníček a Dokulil - nématkou - dostali za protinacistickou činnost uznání a dekret podepsaný Ludvíkem Svobodou za ministerstvo obrany dnes nezajímá už nikoho. Že Josef Palivec - hrůzo, katolík - založil ve dnech kolem Mnichova do března 1939 první protinacistickou skupinu v Evropě s nesmírným odbojovým významem, nezajímá už nikoho rovněž.

V té době, od roku 1945 seděl náš redaktor v dnešním soudcovském taláru stále v redakci Národního osvobození. A mlčel. Tedy souhlasil. Tehdy bezpochyby zlotřilý vysokoškolák, spolupracovník jednoho pražského týdeníku a kulturní stránky pražského deníku svou kůží na trh nést mohl a musel. Bylo ju to také spočítáno /viz Rozhovor s Otou Filipem z loňské pětadesátky, ke které má Urbánek lepší přístup než já./

Jsem u otázky Němců a "českého gestapismu", "když už se připovídá", jak píše můj ochořelý oponent /také jsem si na stará kolena zasloužil trochu důstojnější a kvalifikovanější oponenturu a ne

známou štollovskou./ Pro Urbánka se připozdilo nadmíru. V této době totiž, 1945-1948, právě Obzory, Vývoj a pražská Lidová demokracie počala s kritikou odsunu Němců, což se rozrostlo v problém "českého gestapismů". Zde byly poprvé rozevřeny strany kritice a právu na svobodu slova, která musela být vybojována. Mám tu čest, že jsem patřil mezi těch několik málo novinářů a jsem na to hrdý. Mohu z paměti citovat z mnoha titulů svých článků, třeba Mlčení a zbabělost. Připisuju ho po třiačtyřiceti letech dodatečně s osobním věnováním Urbánkovu soudcovskému taláru. "Zní to trapně:"píše. Na svou adresu. Že se později k hlasu Obzorů a Vývoje přidal Peroutkuv a Marešův Dněšek, že se - později - branami rozevřenými Obzory, Vývojem, pražskou Lidovou demokracií, brněnskou Národní obrodou, olomouckým Našincem - ach, tihle katolíci! - v intelektuální sféře od počátku Kritickým měsíčníkem Václava Černého a brněnským Akordem Jana Zahradníčka /ten vděčí za svou pokvětnovou existenci Františku Halasovi/ připojila celá politická strana socialistického bloku Národní fronty těsně před volbami 1946, je jiná záležitost. Tigrádovu a Kovtunovu pokornou neschůlost v těchto věcech nechápu. Ostatní - Chudoba, Ducháček, Koželuhová, Uher, Strakoš - jsou mrtví. Jiní - Heřtodor Píka, zatčený v době dobříšské konference inženýrů lidských duší, Milada Horáková po ní, znojemští dominikáni během ní, atd. - jsou popravení nebo mrtví.

Že si tehdy mlčící a souhlasící Urbánek odreagovává svou spoluvinu nynějšími aktivitami, tomu rozumím. Jeho soudcovskému taláru však ne. Nic mu nepomůže jeho "nekomunismus", mám-li tomu věřit. Vladimír Pazourek byl také "nekomunista".

V Sovětském svazu jsou dnes tato nejfrekventovanější slova: svědomí, vina, pokání. V tomto mém Československu stále ticho po pěšině. Nikdy mně nešlo a nepůjde o rekvimince. Také o tom existuje důkaz. Program "národního smíření" v roce 1968 koncipoval spolu s viníkem ten zlotřilý "moravský katolík". Na to se také zapomnělo.

Na shledanou, Urbánku, - na Moravě.

Zdeněk Rotrekl

Brno, květen 1989

236

DOVOLUJI SI NESOUHLASIT

Červen 1989, Zdeněk Urbánek

12

Dost často nesouhlasím sám se sebou. S tím, co jsem řekl nebo provedl o den dřív, s tím, co mě napadá, že bych mohl říci nebo udělat dnes, s různými temnými a lákavými popudy. Zatím se ty nesouhlasy neprojeví schizofrenicky. Prostě je soukromě probírám v mysli. Ale tentokrát určitý nesouhlas se sebou zveřejňuji. Nepodařilo se mi Poslední slovo, jak Lidové noviny nazývají rubriku dole na závěrečné stránce. Ctím novinářskou kázeň: má se psát v poslední půlhodině před uzávěrkou, aby se koncizně psalo to nejpodstatnější. Ale redakce LN byla na mne příliš hodná. Měl jsem na Poslední slovo tři dny času. Přitom mi redakce ovšem nemohla poskytnout víc místa, než rubrice patří. Pětačtyřicet řádek - a já samozřejmě za tři dny nastřádal nápadů, zmínek a citátů na víc než čtyřiaadvacet stran, jež mají celé Lidové noviny. Laskavost redakce se mně ani jí nevyplatila. Ze zalíbení v odvaze a v rozumu Václava Havla, z potěšení, jež opět, jako často, nedávno poskytla Víkendová soutěž v New Statesmanu, vypsána vhodně na poslední slova proslulých lidí, a z nedostatečně vypočítavého nerozumu octl jsem se u tématu, které jsem si sám zvolil, teprv ve třetí třetině daného prostoru. Předcházelo tolik pěkných věcí, že se škrtnout nedaly. Slíbil jsem, že Václav Havel, jen co se v květnu vrátí, poví "svou zkušenost neospravedlnitelné nesmyslnosti, která díky jeho intelektu a mravně opevněné povaze i smyslu pro humor obecně společensky dává smysl". Poděšeně jsem ocitoval z Nového Státníka předpokládaná poslední slova Thatcherové: "Vrátíme se," a potěšeně údajná poslední slova Trockého: "Musím si dát prohlédnout hlavu. Důvěřoval jsem Stalinovi." Důmyslně jsem se odvolal na historiky, aby mi potvrdili, že "demonstrace byly a jsou symptomem onemocnělé demokracie". A pak už zbylo tak málo řádek, že jsem nemohl ani náznakově argumentovat, proč není dobře demonstrovat dnes u nás, kde už před půlstoletím demokracie onemocněla natolik, že zesnula.

Nabídl jsem za ta nedopatření Lidovým novinám OMLUVU A DOPLNĚK VE VĚCI DEMONSTRACÍ. Není jisto, otisknou-li. Využívám tedy

individuálně samoručitelského principu, jímž se rediguje Obsah, a otiskují Omluvu a doplněk v něm. Od příští řádky to začíná.

Poslední slovo v květnových LN se zdařilo v tom, že opravdu bylo posledním Posledním slovem před návratem Václava Havla z Pan-kráce, jak si přálo. Neosvědčilo se v závěru. Tam, ve věci příhodnosti nebo nepříhodnosti demonstrací, zůstalo jen předznamenáním tématu. Skoro to není o té otázce ani slovo počáteční. A vše je svaleno na Václava Havla, že on "poví o tom víc".

Omlouvám se čtenářům i jemu. Chybně jsem zkrátil, co mě na závěr napadlo. Mělo tam být: až vznikne spor, zda, kdy a proč demonstrovat nebo nedemonstrovat, Václav Havel se ho asi zúčastní a poví víc.

Za sebe doplňuji své příliš zjednodušené "ne" vůči demonstra-
cím aspoň pokusným počátečním slovem.

K demonstracím dochází i v civilizovaně vyvinutých parlamentních nebo kongresových způsobech převodů a kontrol mezi lidem, jeho zákonodárny mi pověřenci a jimi dosazenou výkonnou mocí, denně navíc sledovanou svobodným tiskem. Není-li reakce výkonné moci a zákonodárců na potřeby, sklony, historicky podmíněné vnitřní sváry nebo pouhé nálady obyvatelstva dost důmyslná a pohotová, mají příležitost hlasatelé "přímé demokracie", zastánci protestních pochodů, vynálezci zkratkovitých hesel a pokřiků. Místo organicky přirozeného dvoufázového proudění činů a jejich reflexí, domýšlení a jednání, nastává Kurzschluss. Vědomě volím německý termín pro "krátké spojení". Nacisté před půlstoletím využili netrpělivosti zchudlého lidu s dalekosáhle prostředkovanou a myslící demokracií a nabídli pouličně hlásanou a vnucovanou "přímou demokracii". Je známo, v co se proměnila a jak dopadla.

Nynější evropský Západ, mimo Le Pena a západoberlínské Republikány, kteří těží z kurzšlusu mezi relativní chudobou domácích nezaměstnaných a přistěhovalci přihnanými absolutní bídou, zatím je zazších důsledků ochořelé prostředkované demokracie ušetřen. Přejme mu, ať to spolu se zemí Severní i Jižní Ameriky dokáže zvládnout. Měl by zároveň s přihlédnutím k podmínkám ve východním bloku věnovat pozornost tzv. třetímu světu. Výbušniny se nemají hromadit nikde. Zvláště ne tam, kde i bez jejich výbuchu denně umírají stotisíce hlady. Radí neokonzervativci, ať se ubožáci snaží? Radí hloupost. Předchůdci neokonzervativců odebrali předkům nynějších ubožáků půdu, prostředky, samu možnost výcviku ke snaze.

My jsme divný čtvrtý polozápad, polovýchod. Před půlstoletím se místní občanstvo za pomoci chybně reagujících západních i domácích výkonných mocí rozhodlo, že svou svobodu a důstojnost hájit nebude. Proti nemoci demokracie protestovalo za mnichovské noci asi deset tisíc lidí. Byl jsem jedním z nich.

Jsem možná od té doby ovlivněn. Tehdejší demonstrace na Hradčanském náměstí se mi jevila jako oprávněná. Jako jediná a poslední příležitost uchránit prezidenta republiky před umožněním potopy světa, k jejímuž zamezení měl v ruce klíč. My, demonstranti, prohráli a temná potopa, mravní i fyzická, podnes v různých stupních trvá. Koho by to od "přímé demokracie" skrze demonstrace neodradilo.

Ale hledím být racionální. Natolik jsem proti demonstracím nezatrpkl, abych je odsuzoval apriorně. Jenže se mnoho změnilo. Po Hitlerově "přímé demokracii" si nás podala Stalinova varianta, "demokratický centralismus". Lze to definovat jako karikaturu nietzscheánství, jež údajně ví, co lidstvu jedině prospívá. Nebo je to megalomaniakova sebejistota, že on přece ví nejlíp, jak má lid v zájmu uchování jeho moci jednat.

U nás zatím trvá pokleslý stalinismus, sám se sebou rozhádaný. A právě rozhádanost v centru kolísavě trvajících "demokratického centralismu" je důvodem, proč nedemonstrovat.

I pouhý náznak demonstrace je v důsledcích posilou té ze dvou až čtyř frakcí uvnitř strany, která má násilí za jediný správný způsob uchování moci. Jak se zvlášť v lednu 1989 ukázalo, násilnická frakce dokonce provokovala a uměle vytvářela situace, kdy údajně bylo třeba policejního zákroku. Přitom teprv policejní zá- krok proti pokojným demonstrantům byl příčinou střetnutí. Nejcentralističtější z centralistů využili nabídnuté příležitosti.

(V řádcích pro LN jsem něco opomněl. Opožděně to dodávám aspoň tady. Násilnická moc využila dané příležitosti i k tomu, aby zlomila poslední vzpruhu slušné lidskosti v těch mladých lidech, které se jí podařilo lákadlem privilegií naverbovat do "pořádkových jednotek". Prvně podobní mladíci sami ničili pod knutou výhod i rozkazů svou lidskost za srpnových výročí 1970 a 1971. Kolik z nich nyní žene ze zblblého mozku své lapené následovníky proti narušitelům? Ne, tahle kontinuita se nemá uživatelům násilí nabídkou příležitosti usnadňovat.)

Dá se různě uvažovat též o následcích. Některé účastníky sprosté násilnictví policie zastrašilo, jiné podnítilo k troufalejšímu odporu. Podobně se dělí odezva mezi těmi, kteří o střetnutí jen slyšeli od přátel a z rozhlasu.

Ale co vlastně chceme. Bezpochyby soudržné a smysluplné soužití všech vrstev a druhů zdejší společnosti. Je přece nejposlednějším záměrem odpůrců stávajícího režimu nabízet jeho nejnásilnější a nejméně rozumné frakci další a další příležitosti, aby se předváděním své policejné vyjádřené moci a síly prosazovala proti umírněncům.

Zatím se ani umírněncům nedá mnoho důvěřovat. Ale jsou. Je líp dát příležitost jim než násilníkům.

Za alternativu demonstrací mám sebevzdělávací fora odpůrců nynějšího režimu a systému. Po padesáti letech destrukce soustavně myslícího a mluvícího demokratismu je třeba takový demokratismus obnovit. Hesly ani statečným fyzickým vzdorem se obnovit nedá. Mohou nastat situace, kdy jinak nelze, ale hlavním způsobem odporu proti centralistům může nebo musí být prostá, důmyslná a pohotová zbroj demokratické diskuse a intelektuálně mravní převahy nad utlačovateli.

Václav Havel je příklad. Snad tyto mé řádky nepošle k čertu.

Toto jsem napsal pro Lidové noviny, které samy jsou pokusnou školou myslícího a mluvícího demokratismu. Snad mě k čertu nepošle ani jejich redakce.

A pokud pošle, přijmu to jako součást diskuse o demonstracích a zkusím v ní pokračovat znovu a výmluvněji.

13

Jsem nevděčník. Teprve ve chvíli, kdy mě na jakési tajuplně protekční doporučení zavolali z londýnského deníku The Independent, ať jim napíšu nekrolog o Tatarkovi, a kdy jsem se do toho dal, došlo mi, že svým pořadem "Dovolují si nesouhlasit" nejsem ničím víc než Dominikovým epigonem o čtvrtstoletí zpožděným. On přece jako první rozpoznal, co je to "Démon souhlasu".

Jak mám nesouhlasit s tímto kouzelně výmluvným živlem, že tak dlouho vydržel být členem unifikující, defraudující, ohlupující

strany, jestliže právě on tam instinktivně zůstal zjevně jen proto, aby démona souhlasu mohl odhalit.

Jsou to tajemství. Přitom Dominik byl krajní a energický individualista neschopný podřídit se reglementaci. Kdo ho vůbec do strany kdy doporučil! Nesouhlasím.

Pokud mi to Dominikovi nejbližší přátelé dovolí, budu se hlásit za jeho epigona. Pokusně stručnou definicí v Independentu jsem si to snad aspoň vzdáleně vysloužil. Nekrolog tam vyšel 15. května 1989.

14

Ještě jeden můj nesouhlas se vinou květnového čísla Lidových novin proměnil v komplikovaně obnovené ocenění. Nesouhlas se ovšem týkal a týká i nadále sebeničivého i obecně nešťastného činu člověka kdysi po zásluze váženého, kdežto obnovené ocenění kohosi jiného.

Tím jiným je Ladislav Hejdánek, stejně pevný v nezničitelném charakteru jako v ideích. Nedávno jsem ho já, nervózně i pomalu pohyblivý a denně trochu jinak smýšlející, skoro dohnal zvyšovat hlas. Stejně jako on mne. Jak taky ne. Šlo o Josefa Lukla Hromádku, vykonavatele shora zmíněného nešťastného činu.

Dlouho jsem ještě ani v dospělosti netušil, že J. L. před jménem Hromádka jsou amerikanistickou obdobou Masarykova vsunutí manželčina rodného jména mezi křestního Tomáše a jméno otcovo. Nynější propagačně konzultantské firmy by asi nevymyslely nic lepšího. To. M., to nezní, ani to ve sprayi na zdi oko nepřiláká. Kdežto TGM, to už něco je. Mozky se aspoň začnou ptát.

Nevím, jak kdy na koho účinkovalo JLH. Asi přece jen za iniciálami musí být skryta nějaká velikost. Sama konzultantská chytrost jí nenahradí.

Ale když jsem se před desetiletími konečně dověděl, co L mezi Josefem a Hromádkou znamená, mnoho mi to naráz vyjasnilo i zatemnilo.

Adolf Lukl, jehož dceru Hromádka získal za ženu a odměnil jí i tím, že si k jménu přidal jméno jejího otce, byl uznávaným gynekologem, ctěným předsedou charitativně mnohostranné Kostnické jednoty i všeobecným a hlavně dětským lékařem v rodinách dostatečně protestantských a spřátelených.

Neodbytně mě napadá žalovatelné pomyšlení, že díky této okolnosti nejsem teprv třetím synem svých rodičů, ale hned druhým. Opět jsem nucen nesouhlasit sám se sebou. Sdělím jen fakta. Sotva jsem se narodil, nastala proslulá epidemie španělské chřipky. Umíralo se ve velkém. Lékaři si nevěděli rady. Já se navíc provinil i tím, že jsem skoro umíral v hodinách, kdy matce a otci pohřbívali prvorozence Jiřího. Bylo mu šest a podlehl. Otec hleděl být spravedlivý a pomáhaly mu v tom jiné starosti. Matka se do svých pozdních let nedokázala ve vzrušených okamžicích ubránit, aby mezi bratry Vladimíra a mne nekárala napůl slzavými, napůl hněvivými odkazy na Jiříčka. Ten by se nikdy takhle nechoval. Pětku ze psaní nikdy nemohl dostat. Bylo i vyloučeno, aby se Jiříček v osmnácti vrátil domů ve dvě ráno a bylo z něho cítit víno. Být mrtvý je sama dokonalost.

Skoro jsem do jistých let Jiříčkovi záviděl. Ale na druhou stranu bylo dost a dost příležitostí v dětství a jinošství, kdy jsem si pokradmu a rouhačně říkal, že jsme, Vladimír a já, mohli s Jiřím poctivě soutěžit zaživa, kdyby rodinným lékařem byl někdo jiný.

Byly to spíš instinkty a pocity než pomyšlení, ale od dvou nebo tří let života šla na mne z velikána Lukla hrůza. Kdykoli přiložil ucho k mým zádům, že si poslechne, zda ještě jsem, tolik tím orgánem studil a lechtal, že jsem toužil necítit nic. Nebýt. Ještě víc odrazovalo od života jeho profesionálně neosobní poplácání po rameni a nesmyslná úsloví jako "zítra jsi rybička".

Sám se tu usvědčuji z iracionálního zaujetí proti Luklovi, kterého jinak ctily celé Vinohrady a nejvýznačnější členstvo Církve českobratrské evangelické. Když jsem nabyl schopnosti rozumem rozpoznat, kdo Lukl doopravdy je, mnohem víc mě zajímalo mnoho jiných lidí a věcí. Minuli jsme se. Ale přece jen. Světci charity, pokud rozumím, jsou skromnými každodenními pomocníky zbídačelých a zmučených. Charita Kostnické jednoty s předsedou Luklem byla organizací nabízející společensky umravněné a spořádané sebeočistění menším i větším zbohatlíkům čerstvě osvobozené vlasti. Ano, mnoha chudým a jinak postiženým to prospělo, ale především se účastí na té charitě zbavovali špatného svědomí právě ti zazobanci, které špatné svědomí ve spojení se značným stupněm intelektu mohlo dohnat k aktivitám podstatně důmyslnějším a účinnějším v tomto ne-

dokonalém světě.

Nemám od nynějšší shora zmíněné církve ani od jiných institucí stipendium na to, abych studoval sociálně religi0zní organizace a jejich vliv na obecné mravy, takže o Luklovi a Kostnické jednotě končím.

Jen jsem nadále nešťastný z toho, jak navenek lehce se právě Luklův vděčný zeť po roce 1948 přehoupl přes absolutní mez dělící křesťanské odpírání zlému od naprostého souhlasu s vražděním v zájmu moci mocných.

Znal jsem Hromádku především jako autora esejí v Křesťanské revui. Křesťanský socialismus chápaný jako služba občana občanovi mě přinejmenším neodpuzoval. V demokratickém spektru to byl účastník soutěže, dalekosáhle schopný fair play.

Ale nastal rok 1948. Pro obyčejný rozum to bylo prosté. Východní imperium se rozhodlo, že nároky na svá území prosadí definitivně. Žádné kompromisy s demokracií západního ražení. Pány jsme tu my. Beneš znovu podepsal Mnichov.

Tu se snad dalo čekat, že křesťanský socialista Benešovi souhlas odmítne a přinejmenším řekne: nejdu.

Jenže Hromádka se dal do hry. Jsou možná doklady o tom, že mu to Beneš nebo jiní doporučili. Historiografové je nemají v rukou. Známe jen veřejně známá fakta a části jejich důsledků.

Jakmile stalinsky potvrzené místní vedení vyzvalo intelektuálně vyspělého a morálně, teologicky, ideologicky velmi určitého ~~Josefa~~ Lukla Hromádku, aby se celou vahou své pověsti i účinným slovem podílel na stalinsky manipulované tzv. Světové radě míru, Hromádka poslechl.

Byl-li k tomu motivován nábožensky, zříkám se komentáře. Je-li bible zjevením a nikoli souhrnem různě motivovaných pozemšťanských textů, co zmůžeme? "Tajemství víry." A co my, kteří nevěříme? Jsme tím vyloučení ze světa?

Ať je mi to prominuto, ale spíš je mi trapně ve světě s Hromádkou, který mnohým otázkám a vztahům rozuměl a mnoho uměl povědět, jenže se před mocí zhroutil.

Obhájci o něm říkají, že šel se Stalinem, aby zachránil pražskou protestantsky bohosloveckou fakultu. Dokonce se podnes o něm píše - nebo aspoň psalo ještě roku 1980 v téže Křesťanské revui - tak pochybně vychytralým způsobem, aby to skoro vypadalo, že ve

stalinské Světové radě míru zasedl z motivace velmi blízké Bonhoefferovu integrálně proticírkevnímu a protivladařskému pacifismu.

Neříkám, že jsem za Hitlera i za Stalina něco málo neriskoval. Ale nebylo to dost obecně výrazné a významné. Přežil jsem. Netroufám si výraznější a významnější mezi těmi, kteří přežili, za ten fakt soudit. Jen mi připadá historicky a mravně poctivější nepřirážovat například Hromádku k Bonhoefferovi. Ten druhý dospěl od teologicky oficiálního vlastenectví na konci dvacátých let, kdy mu "láska k národu" posvěcovala "vraždu i válku", až po úplné odmítnutí vraždy, války, moci. Za tuto podivuhodnou konverzi od spolkového ideologismu k pacifisticky individuálnímu ručení dal život. Hromádka se po únoru 1948 konfrontaci s nastupující místní pobočkou stalinismu vyhnul. Jeho obhájci by se dopouštěli menší hanebnosti, kdyby za motiv Hromádkova členství v onom nástroji stalinismu označili prostý strach ze stalinských mučení a vražd. Hromádka o nich věděl od třicátých let. A stejně dobře při svém intelektu věděl, že jakákoli organizace a instituce, jíž Stalin a jeho podruzi dovolí trvat dál, stává se organizací a institucí sloužící upevnění a rozšíření Stalinovy moci. Jinak by ji rozmetal.

Pozůstatky tohoto stalinství trvají u nás podnes. Nesmí existovat a vyvíjet veřejnou činnost nic nezávislého. Co nepřijme Stalinem založená Národní fronta, je protizákonné.

Církev a teologické fakulty jsou už dávno a podnes divné organismy. Je tam plno ojedinělých smělych duší. Po jistou mez usilují následovat Krista. Ale těch návnad a úkladů, jež jim brání zcela se zbýt pozemšťanských instinktů, pocitů a pomyšlení! Nemusí to být rovnou Pacem in terris nebo přímé spojení s vykonavateli moci. Stačí slušný byt a plat zaručený upokojujícím a otupujícím opakováním kázání o pokoře, mírnosti a poslušnosti, jak s tím ve shodě s úřadem pro věci církevní souhlasí sama ta či ona církev.

Když vznikl vynikající nový překlad bible, takzvaně ekumenický, byl jsem zvědav, jak dopadne Matouš 22,21. V kralickém překladu: "...Dejtež, co jest císařova, císaři, a co jest Božího, Bohu." Na takových překladech stály tisícileté říše právě proto, že to velmi odporovalo jiným Kristovým výrokům a velmi vyhovovalo mocenským instinktům a držitelům moci.

Než ekumenický překlad vyšel, četl jsem několik sporů o ten citát. Katolíci většinou říkali, že to mravně trapnou Realpoliti-

ku může připomínat jen těm, kteří nechápou, protože nevěří. I císařské zřízení je přece dílem božím, takže jaké rozpaky nad odevzdáním mince, která je podle nápisu "císařova" (proto ten pád, který v kralickém textu může zarazit), právě tomu císaři. Pochybovačnější textoví kritici nabízeli přijatelnější výklad. Mince užívané k obchodu zapůjčil lidu pro ten účel císař. Proto je na nich jeho jméno. A Kristus byl mnohem ráznější, než se mu běžně v překladech připisuje, ač anglické "render ... unto Caesar" se podle historicky nejdůvěryhodnějších vykladačů zdá být Kristovu duchu nejbližší: "vraťte" ty zapůjčené mince císaři. Bude konec světa. Budete spaseni nebo zatraceni. Nechte obchodů. To vede do pekel. Vraťte to, čím obchodujete.

Ekumenický překlad se v tomto bodě nevyznamenal. Volil nevýrazný kompromis: "Odevzdejte tedy, co je císařovo, císaři, a co je Boží, Bohu."

Úřad pro věci církevní může být spokojen. Jím spravovaný svět bude pokojně a poníženež pokračovat, protože i křesťané obrozeně ekumeničtí budou nadále "odevzdávat" mocným, co jim údajně patří. Se schweitzerovstvím dejte pokoj. Nikdo nemůže prokázat, že Kristus počítal s velmi blízkým koncem světa a proto žádal odmítnutí držitelů světské moci i tím, že se jí vrátí měna, kterou zapůjčila a které se převážně užívá k podlostem. My přece reformovaně užíváme mincí ve prospěch lidu.

Josef Lukl Hromádka jistě měl o té pasáži své mínění. Ve slovech je neznám. Svým jednáním po roce 1948 je vyjádřil velmi důrazně. Nic se nikomu nemělo vracet. Prostě se Stalinovi muselo dát, aby Hromádku, církev, fakultu ušetřil. A Hromádka dal tolik, že se to podobá jakési zvrhlé sebeoběti. Pojme veřejně opěvat Stalina, abychom pokradmu směli ctít jeho nejkrajnějšího odpůrce.

Přiznávám se. Báť jsem se, že se Ladislav Hejdiánek bude u příležitosti výročí Hromádky důmyslně zastávat. Přitom jsem nemínil žádat odsouzení. Shora uvedené řádky to snad potvrzují. Přál jsem si spravedlnost a rozumné sdělení, o koho šlo a co se s tím člověkem stalo. Ladislav Hejdiánek zaslouží nejvyšší ocenění za důmysl a chápavost, s nímž na početně omezených stránkách Lidových novin pověděl, jak to s tím místně naneštěstí příznačným Hromádkou bylo. Díky.

Jan Trefulka

Kvalifikované omyly, nekvalifikovaná snění

1

Téměř všechno, co mimo svou vlastní zkušenost vím o světě, jsem vyčetl z beletrie. V rovině faktů, chronologií a systémů se budu neustále dopouštět omylů, jakých se dopouští nekvalifikovaný člověk. Budu spojovat nespojitelné na základě vnějších znaků jako šaman a vytvářet nesmyslné analogie jako pan Džniken v archeologii. Jenomže části lidského poznání jsou nepředvídatelné. Snění nekvalifikovaného Julesa Vernea podnítilo tisíce kariér vysoce kvalifikovaných učenců a hoteliér Džniken vyprovokoval vlnu laického zájmu o dávnou minulost lidstva a takříkajíc na jeho zádech se dostali vědci zdánlivě zcela odlehlého oboru do středu obecného zájmu. A kam až vlastně sahá kvalifikace kvalifikovaných, pokud jde o lidské záležitosti, o citová hnutí a mravní motivace, o planoucí nenávisti a vášnivá sebeobětování? Jaký je vůbec v dějinných procesech rozdíl mezi kvalifikovaným omylem profesionálního politika nebo vlivného učeného experta a nekvalifikovaným blouzněním sociálního vizionáře? Důsledky rezortně přesvědčivě kvalifikovaných omylů dýcháme, jíme, pijeme a cítíme tak naléhavě, že se nám málem dnes už žádná patafyzická bláznivina nezdá dost absurdní, aby nemohla být spasitelná. Skláním se před seriózní vědou, která je schopna sama překonávat své kvalifikované omyly, nezastavuje se v kritice před kmény, prestiží a dokonce ani politikou. Ale mému srdci, schopnostem a možnostem bude vždycky bližší nekvalifikované blouznění, krásné omyly, jejichž matkou je fantazie, otcem utajovaný smích. Mám proto o vážných věcech mlčet?

Karl Popper ve své přednášce "Věděním k osvobození sebe sama" (Selbstbefreiung durch das Wissen) říká: "...životní moudrost básníků a filozofů nás poučila, ...že smysl života není nic utajeného, co bychom v životě mohli najít nebo odhalit, ale něco, co sami můžeme svému životu dát. Činy i pasivitou, svou prací a působením, svým postojem k životu, k jiným lidem a ke světu, můžeme dát svému životu smysl... Pokud jde o výraz 'smysl dějin' je to zcela obdobné." (str. 151) Tedy:

i dějinám se můžeme snažit dát smysl - tak jako se o to pokoušeli naši předkové, když usilovali o uskutečnění svých mocenských, dynastických, národnostních cílů a prosazení svých mravních představ v dějinách. Bezpochyby, jak píše Karl Popper, to může vést nejen k pozitivním, ale i ke "strašlivým výsledkům". Církev, která chtěla po věky šířit učení lásky a univerzální snášenlivosti se stává nesnášenlivou a vražednou a posluhuje nakonec nacionálním expanzím a mezinárodnímu lupičství a posvěcuje jeho smrtící zbraně. Osvícenství s jeho myšlenkou svrchovaného důstojenství lidského rozumu vede k robespierovskému iracionálně vraždícímu teroru, později k překotnému průmyslovému rozvoji a imperialitické všežravosti, které zároveň nelítostným vykořisťováním ubíjely lidskou duši i tělo a v obou světových válkách vyvraždily milióny lidí. Socialismus, svého času jediný protivník nelidských podnikatelských praktik, který chtěl na vědeckém základě přeorganizovat společnost tak, aby v ní každý člověk mohl uspokojit pokud možno nejlépe své materiální a duchovní potřeby, otevřel učení o nevyhnutelném třídním boji a mravně legitimní třídní nenávisti cestu nevídané totalitní moci nad lidmi a nejnemilosrdnějšímu zabíjení v dějinách.

Po těchto historických zkušenostech by současnému člověku měla vlastně zajít chuť pokoušet se dát svým dějinám a svému životu nějaký smysl. Čím víc chtěl svobody, lásky, spravedlnosti, mravnosti, krásy a bohatství, tím větší katastrofy jeho chytění přivolávalo, až dnes konečně stojí před reálnou možností totálního zbídačení a vlastního zničení. Nařknou se zdá, jako by celá evropská koncepce neustálého pokroku a vzestupu byla prostě jenom jedním z těch osudných kvalifikovaných omylů rozumu a orientální koncepce neměnné rovnováhy a individuální meditace, obrácené do lidského nitra, odpovídala konec konců lépe možnostem, které planeta Země poskytuje. Jenomže tato snad kdysi potenciálně alternativní cesta se zdá uzavřená a upoceně píle Evropanů a Američanů se stala světovým standardem lidského bytí. Člověk zřejmě nedokáže existovat jako živoucí fosílie stovky let beze změny, jedinec, který si neklaďe životní cíle, společnost, které neusiluje o to, dát svým dějinám smysl, se rozkládají, upadají, podléhají. Přes všechnu skepsi, s vědomím všech minulých omylů nezbyvá nic jiného než svižně vykročit na další bludné cesty, snad méně tragické, méně krvavé. Snad! Dokážeme-li totiž minulé omyly strážlivě zhodnotit a rozluštit jejich poselství.

Ale jsme vůbec schopni vidět svou vlastní minulost s odstupem a střízlivostí, bez iluzí, ideologizování a mýtyzování? Dokážeme si aspoň přečíst bez předsudků to, co bylo o lidech dávných věků, ale i o světě našich dědů a otců napsáno? Nemyslím tím nedobytnou horu více či méně kvalifikovaně zvládnutých historických faktů, dějepisných a filozofických spisů a odborných pojednání, které jsou pro většinu lidí nedostupné už proto, že jejich studium by vytlačilo ze života život. Myslím tím krásnou literaturu, koneckonců dostupnou každému, kdo cítí potřebu kontinuity, kdo se chce poučit o svých bližních, aby mohl identifikovat sám sebe. Nemusí mít nutně ani odborné vzdělání, ani přebytek času, v němž by mohl zvládnout speciální jazyk a speciální vědomosti, snimiž pracují a za nimiž občas také skrývají svou prázdnotu filozofie a nejrůznější společenské vědy. Jistěže beletrie nereprodukuje spolehlivě fakty, vymýšlí si a fantazíruje, nadsazuje a překrucuje - a přece, na rozdíl od sebevíc exaktní vědy - velké umění se nemylí nikdy, jeho poznání srdcem a tušením je nesrovnatelně plnější, pravdivější, spolehlivější a sdělnější, jeho obraz lidské povahy je nenahraditelný a nezastupitelný. I Shakespearovy pověstné Čechy na mořském pobřeží jsou součástí jeho svrchovaně pravdivé výpovědi o člověku, i vědecky nesmyslné Bradburyho povídky v Martánské kronice vypovídají o životě na Zemi pravdivěji a trvanlivěji, než právě objevený zákon v oblasti fyziky.

Bohužel poselství velké literatury, obraz podstatných rysů lidské povahy, motivace lidských činů a jejich důsledky, to všechno zůstává pořád z velké části nepřečtené, neuznané, nepochopené, nebo snad z pocitu studu a někdy i děsu vytlačené do podvědomí. Namísto skutečných příčin, které velká literatura srdcem a tušením dávno objevila, vymýšlejí se zástupné konstrukce o nepřátelských a fatálně zničujících silách, které jako by vystupovaly z mylných ideologií, vyrostlých jakoby mimo dosah nádherného, křesťanského, humanistického, pokrokového, demokratického evropského klimatu. Představa o takřka démonické moci socialismu a komunismu, která rozvrátila a zničila nevinný, lidský, "gemütlich" svět politických stran a parlamentů v konstitučních monarchiích a republikách a naráz vytvořila bezprecedentní inferno koncentráků a mechanismů totalitní vlády, je alibistický mýtus a celá velká klasická i moderní literatura je mi v této věci svědkem. Ta totiž ví dobře o hlubinných a dávných příčinách a vypráví o tom, k jakému zoufalství a beznaději přiváděla lidi své doby měšťtanská společnost, přes všechny vyhlašované zásady a ctnosti cynicky nemorální, přes všechny svobody pro většinu občanů surově nesvobodná. Ten svět sice neměl své koncentráky, ale měl své nesmyslné války, v nichž

za jediný den umíraly desítitisíce nevinných lidí, ve stejné beznaději jako později ti na Sibiři. To, co člověk ve světle časově nejspíš přítomných hrůz koncentráků je ochoten vnímat jako svět romantických dramát vášně a cti, malebných bitev a heroických dobovatelských činů, svět plamenných vyhlášení svobod a dojemných příběhů demokratického citění nebo naopak noblesní aristokratické velkorysosti, byl fakticky pro neprivilegovanou většinu místem neustálého ponižování, týrání, ohrožení a krutého umírání a jděte mi k šípku s krásnými námořními bitvami a malebnými útoky jízdy, při nichž hynuly tisíce těch, kteří s celou tou parádou neměli nic společného a jenom letitým drilem a děsem z velitelů mohli být přinuceni k tomu, aby pochodovali na smrt v sevřených formacích. Koneckonců to byl stejný děs, jaký nutil lidské bytosti nastupovat na ~~jael~~ platzy stalinských a hitlerovských koncentráků, stejná zoufalá naděje, že si je smrt v této chvíli ještě nevybere. Nebýt velmocenské a panské arogance, cynické amorálnosti vládnoucích vrstev technologicky nejvyspělejších států, které se snažily urvat si ze světového bohatství největší krajíc a jenom proto nechaly nesmyslně povraždit milióny lidí v první světové válce, nemohly by vzniknout totalitní systémy po ní. Svět před válkou sice nebyl totalitní, ale přivodil totální rozklad, který rozkotal všechny mravní normy, zpochybnil všechny racionální koncepce, včetně umírněného socialismu, a vytvořil situaci, která tlačila nejenom zbídačené, všech morálních jistot zbavené a dezorientované masy lidí, ale i idealistické intelektuály a přesvědčené humanisty k radikalismu, k touze odstranit zlo za každou cenu. Stalin a potom Hitler by neměli žádnou šanci, kdyby nebylo krachu měšťanských ideálů a měšťanské morálky, jehož výrazem byla první světová válka. Není snad hloubka tehdejší mravní krize dost zřejmá i jenom z četby našeho Haška, nemluvě o Musilovi, Rothovi, nakonec i Kafkovi (snadno se zapomíná, že nepsal vizi, ale svou zkušenost z tehdejšího světa) a desítkách otřesných protiválečných románů? Oslnivý vzestup vědy, techniky, bohatství byl zcela jednoznačně zaplacený morálním úpadkem, bezohledný muž širokých loktů a svědomí všude a ve všem převálcoval slušného člověka, až mu nakonec vnutil i svou válku, a ten úpadek pokračuje i po ní, vlády vítězů se řídí heslem urvi si, co můžeš a zachraň se kdo můžeš. Kam jinam proboha bylo možné upřít ~~na~~ naději, než tam, kde se sliboval radikální obrát? Odtud ty desítitisíce tragických komunistických hrdinů, kteří až do zkýzy vlastního života věřili ve svůj smysl dějin a drželi se své ideje a byli ochotni podstoupit všecko, jen aby se nevrátilo, co bylo, a dokonce i nejdrastičtější prostředky jim pro vítězství šťastné budoucnosti připadaly legitimní. Proto ten Hitlerův úspěch v zemi, kterou vítězové zadupali

do země. Stalinismus a ~~XXXX~~ hitlerismus mohly vzniknout jenom ve světě už totálně rozloženém, nemocném hlubokým cynismem a sobectvím, jsou výronem, realizací možností, které v sobě dávno střeďal, pěstoval, které byly chatrně ukrývanou součástí jeho mechanismu. Stalin a po něm Hitler vycítili, že v tomto světě je už všechno dovoleno, že dělej co dělej bude mlčet, bude se snažit nevidět, vycházelo jim to a možná jenom díky tomu, že se nedokázali spojit, mohli být poraženi. Nejnovější historická bádání například prokázala, že porážka Francie nebyla způsobena nedostatkem výzbroje, jak se doposud tradovalo, ale velitelskou neschopností a prostě nevlí bojovat. Ani průkazné paktování Stalina s Hitlerem nemůže změnit evidentní fakt, že na samotném vzniku války nemělo Rusko žádný podíl a teprve v poválečné fázi, když se mu jako jedné z vítězných velmocí otevřela cesta do střední Evropy, mlže stalinský systém expandovat - a to je začátek jeho konce, protože se před celým světem ukáže, že je také, i když na jiný způsob než země západní Evropy, vnitřně morálně rozložený, že mechanismus totalitního státu je pro své občany stejně vražedný v mírových poměrech jako někdejší idiotismus politiky západních velmocí, který pro své občany dvakrát v průběhu padesáti let připravil totální válečné popraviště.

Dnešní nastupující generace mají zajisté právo se ptát, jak je možné, že jejich předkové, od otců někdy až po pradědečky, se tak strašlivě mglili, že byli socialisty nebo dokonce komunisty a nedejbože, dodneška jim snad socialistický program leží na srdci. Pozorný mladý čtenář velké literatury se však stejně dobře může ptát otců, dědů i pradědečků, jak je možné, že se stále spoléhali na pravost, ryzost a čestnost ideálů západní demokracie, když jejich představitelé selhali ve všech rozhodujících situacích, zradili své vyznavače, kdykoliv z toho mohli očekávat sebemenší prospěch a jenom o vlásek, a to ještě za vydatné pomoci proklínaného stalinského Sovětského svazu a jeho šéfa osobně, porazili fašistické režimy. A neřvěte mi, že ~~je~~ je to něco jiného: nátlak na prezidenta Beneše a mnichovský diktát ovlivnily československé dějiny přinejmenším stejně negativně jako Stalinem naordinovaný únorový puč 1948.

Prohlašovat komunismus, natož pak socialismus za vyřazené, provždy nepoužitelné možnosti řešení problémů lidské společnosti je stejně pošetilé, jako bylo svého času přesvědčení revolucionářů o blízké porážce kapitalismu a zbytečnosti "buržoazní" demokracie a mínění ateistů, že náboženství jsou mrtvá záležitost. Fakty v této chvíli ukazují naprostý debakl totalitně řízených států, které se vydávaly za socialistické. Pokud jde o socialismus, jisté je jenom to, že nemůže fungovat bez nefalšované demokracie. Ale kdo jiný než socialisté se

od počátku zasazoval o všeobecné a tajné hlasovací právo, svobodu slova a tisku, o lidská práva pro všechny? Žádná práva a svobody se ve společnostech západního světa neprosadily samy od sebe a na uskutečnění toho, v čem dnes vidíme jeho přednosti, má podstatný podíl socialistické hnutí - na to nelze zapomínat v době, kdy se málem zdá, že sociální vymoženosti byly odjakživa součástí politického programu všech stran a že péče o sociálně neprivilégované měla vždycky prioritu v jejich politické praxi. Bylo by smutné, možná tragické, kdyby světu zbývala opět jen jedna jediná alternativa - s nezměnitelně ohromnou masou nezaměstnaných. Na velikosti a nevyřešenosti toho problému nic nemění skutečnost, že je moderní technologie dokáže snad ještě na přijatelné úrovni v Evropě uživit.

"Definitivní" soudy tohoto druhu nepřinášejí nic než iluze, hořkosti a nevraživosti, které znesnadňují jednání o kompromis a hledání nových cest bez předsudků, bez vynucených extrémních stanovisek. Jediným právem člověka, který věří v pravdivost své koncepce světa a svých představ o smyslu lidské existence, je žít sám podle těchto představ, svým vlastním životem přesvědčovat své bližní o reálnosti a obecné prospěšnosti zásad, které vyznává. Ani v dobré víře nemá právo pokoušet se manipulovat názory a jednání svých bližních, jakékoliv cesty nátlaku, třeba jenom psychologického, propagandistické figle, zneužívání intelektuální nebo hospodářské převahy vedou zase jenom do slepé uličky nekritického partajnictví nebo nedůvěry a lhostejnosti.

Myslím si, že jistá naděje pro lidstvo se zrodila paradoxně v období, které jsme prožívali jako dobu bezprostředního ohrožení, kdy atomová válka visela ve vzduchu, železná opona takřka neprodyšně oddělovala zneprátelené "čtvěty". Kdo ví, možná právě ta rivalita, vypjatá konkurence systémů nás zachránila. "Za řídicím panelem proudové stíhačky sedí člověk doby kamenné", řekl nedávno, nevím už kdo, ve vídeňské televizi. Totéž jistě platilo o všech trůnech světa až do doby, kdy se Američané rozhodli pomoci zbídačené Evropě včetně poražených Německa a Itálie, a když potom dokázali prohrát vietnamskou válku. Tady začala "perestrojka" konfliktního myšlení i agresivní velmocenské morálky, tady dokonce začala i "východní" perestrojka, která by bez tohoto historického impulzu, bez onoho prvního kroku, který snad mlžeme považovat za předzvěst morální obnovy západního světa, byla nemyslitelná. Jenom v této atmosféře se mohl Sobětský svaz odvážit bolestivého sebehodnotícího procesu, obnažit své rány a skutečnou ubohost svého obludného, totalitního, byrokratického systému. Jenom za těchto okolností mohl prohrát svou afgánskou válku, jenom

v této situaci budou snad moci Rusové přehodnotit svůj anachronický imperiální vztah k malým národům, které nahnali do jedné ohrady. A nakonec snad i uznat katastrofální nesprávnost své politiky ve střední Evropě, na niž relativně nejvíc doplatilo Československo, v jehož komunistické straně bylo tolik opravdových a ovšem nekritických a naposled i zločinů schopných obdivovatelů falzifikovaného obrazu sovětských poměrů. Ale co falzifikovaného, zřejmě dlouhou dobu i autenticky podmanivého:

"Kdy jste tam byl?" zeptal jsem se. "Poprvé v pětatřicátém," odpověděl a přimhouřil oči. "Stará Moskva byla ještě celá dřevěná, bourali ji a dělali místo pro novou. Eroplánů bylo málo, cestovalo se vlakem. Po městě se jezdilo v otevřených lincolnech. Bylo to teprve sedmnáct let starý a mně to připadalo jako leidenská láhev, co znáte z fyziky; ta flaška, ve které je vidět elektrický výboj. Bylo tam cítit ohromný elán, přetlak, nashromážděnou sílu. Ze dne na den se děly takové změny, že jste měl pocit, jako by vám před očima běžela historie. A lidi se mi líbili, protože z nich vyzařovalo nadšení, ale takové nakažlivé nadšení."

Tak to viděl ne Julius Fučík, ale Jan Werich (Jiří Janoušek: Rozhovory s Janem Werichem), pár let před válkou, kdy už byla stalinská hrůzovláda v plném chodu. Zvláštní, ne?: Jan Werich byl nejenom moudrý muž, ale také velký herec, který by musel na hony rozpoznat právě v cítění lidí jakékoliv předstírání a faleš. Ihát na stará kolena rozhodně neměl zapotřebí. V kolika rozličných podobách žilo vlastně pod nelítostným diktátorem Sovětské Rusko?

2

Nikdo v celé Evropě nevěřil tak oddaně a tvrdošíjně v morální integritu západních demokracií jako my v Československu. Nikdo v celé Evropě nevěřil tak dlouho a věrně ve světlé zítřky komunismu. Čím to je? Jsme tady v Čechách a na Moravě (o Slovácích v tomto punktu moc nevím) tak hloupí, nebo tak nezkušení?

(Pokračování po prázdninách.)

ZDROJE NESCHOPNOSTI

Patřili jsme před jednačtyřiceti lety jako stát do první desítky nejrozvinutějších zemí světa. Byla oceňována obecná pracovitost našich lidí, um a "zlaté ruce" českých řemeslníků. Dobré jméno ve světě nám dobývala díla četných tvůrců kultury. Byli jsme dědici i uznávanými tvůrci jedné z nejrozvinutějších demokracií v Evropě. Měli jsme po 17 let v čele státu myslitele a státníka, k němuž vzhlížel s respektem a úctou celý kulturní svět.

To všechno bylo.

Dnes, po bezmála půlstoletí, jsme spadli mezi průmyslovými zeměmi na spodní příčky žebříčku, pryč je dobrá pověst našich výrobků - výjimek je jako šafránu - v produktivitě a kvalitě práce zápasíme doma s problémy, které přední rozvinuté země, mezi něž jsme dříve patřili, prakticky neznají. Četní tvůrci kultury byli umlčovani, až příliš mnoho jich odcházelo - na zemi počtem obyvatelstva nevelkou - za svobodou pro svou tvorbu do exilu. Jednotlivci volající doma veřejně po změně poměrů, po svobodě, po větším respektu k lidským právům, jsou ideology moci kvalifikováni jako "antisocialistické živly", jako nepřátelé své země, a čas od času i zatýkáni a vězněni. K uvěznění V. Havla a několika dalších lidí stačil nedávno pouhý pokus položit květiny na místo, kde se před dvaceti lety upálil Jan Palach, student, který svým zoufalé tragickým činem protestoval proti tehdy nové vlně brutálního znásilňování života v jeho rodné zemi... To vše jsou, a v dějinách zůstanou, skutečnosti žalující. Na pováženou přitom je - až do chvíle, kdy tyto řádky píšu /počátkem května 1989/ - naše neschopnost se z tohoto úpadku a s ním spjatého mravního marasmu alespoň začít efektivně vymaňovat.

Proč je tomu tak?

Příčin je víc a jsou vážné. Hlavní však vidím v neochotě zodpovědných mocenských činitelů analyzovat fenomén stalinismu a neostalinismu v naší minulosti. Nikdo, kdo to myslí s deklarovanou přestavbou společenských poměrů u nás jen trochu doopravdy, nemůže přece trvale zavírat oči před skutečností, že základy so-

cialismu, na nějž se představitelé moci u nás odvolávají, byly budovány a vybudovány podle Stalinova modelu. Jeho základními znaky jsou: totalitní moc jedné strany, násilná bezskrupulózní likvidace jakékoli, často i jen domnělé opozice, stejně bezskrupulózní likvidace "úchylek" ve straně samotné /úchylek skutečných a rovněž i jen domnělých/, zestátnění prakticky všech výrobních prostředků, potlačení všech tendencí k samosprávě a vybudování direktivně byrokratického systému řízení veškerého společenského života; systému, jehož chod garantují represivní složky totalitní moci.

V Sovětském svazu, kde se tento systém zrodil, byl Stalinův model socialismu již před lety kvalifikován jako despotický, potřebám SSSR neodpovídající /M. S. Gorbačov: Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a celý svět, Praha 1987, str. 92/. Jeho výstavba byla doprovázena hrůznými tragédiami, hekatombami lidských obětí, v zemi se rozmohlo bezpráví, které nemělo nic společného s klasickými humanitními principy socialismu. A právě tento systém se stal po roce 1948 tehdejšímu vedení KSČ vzorem i pro budování socialismu v Československu. Na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949, sjezdu, který určoval generální linii budování socialismu, prohlásil první ideolog strany V. Kopecký:

"Nauky Stalinovy budou zářně osvětlovati naši cestu k socialismu... budou naplňovati tuto zem a mocně oduševňovati její národy. Se žhavým zánícením pro nauky a ideje Stalinovy/!/
my budeme šířiti učení marxismu-leninismu, abychom mu nejen získali pochopení v nejširších masách našeho lidu, nýbrž abychom mu zjednali plně platnost jako našemu oficiálnímu státnímu učení." /Protokol IX. sjezdu KSČ, Praha 1949, str. 385./

V praxi klestila KSČ cestu stalinismu v následujících letech opravdu velmi masívně. Nemalou roli přitom sehráli i poradci, vysílaní do Československa Stalinovou exekutivou. Série politických monstrprocesů byla jen vrcholem ledovce charakterizujícího podstatu metod, jimiž nová pounorová moc společnost ovládala. Nově zbudovaný direktivně byrokratický systém řízení národního hospodářství uspěl již v první pětiletce /1949-1953/ srazit donedávna intenzivní ekonomiku země do kolejí hospodaření extenzivního, nuceného se až příliš často podřizovat voluntaristicky se měnícím direktivám státně mocenského centra. Výrobní síly země byly tak mo-

cí zbaveny samostatného, zodpovědného, ekonomické zákony a principy respektujícího hospodáře. Za chybná rozhodnutí centra přitom platila celá společnost, masy pracujících především. Nevyčíslitelné a jen těžko změřitelné byly a zůstávají ekologické škody tehdejší politikou založené. Přitom nebyl nikdo z těch, kdož i základních směrech této politiky rozhodovali, k efektivní zodpovědnosti volán. Centrum moci muselo zůstat nedotknutelné.

Pravda, o vážných nedostatcích se začalo poměrně brzo mluvit. Na některé z nich poukázal například již v říjnu 1954 Jar. Dolanský na zasedání ÚV KSČ. Upozornil již tehdy - před 35 lety! - na povážlivé zaostávání technického rozvoje v řadě odvětví. Konstatoval i to, že všechny jím vzpomínané problémy mají jednoho společného jmenovatele: nedostatky v řídicí práci státních a hospodářských orgánů, a to od špiček státního aparátu až po závody. Za zdroj těchto nedostatků označil "celý systém a způsob práce"; přitom se vyslovil i pro jeho "radikální" a "všestranné" zlepšení. /Projev viz v brožuře Plenární zasedání ÚV KSČ ve dnech 6.-7. října 1954, str. 25-26, 1954./

O půldruhého roku později, po Chruščovově kritice Stalina na XX. sjezdu KSSS v únoru 1956, přiznal tehdejší generální tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný na zasedání pléna ústředního výboru strany:

"Je třeba říci, že i v naší straně jsme kultu osobnosti všichni bez výjimky podléhali, že jsme ho také šířili, zejména od doby, kdy se naše strana stala plně vládnoucí stranou ve státě. V souvislosti s tím byly porušovány leninské zásady stranického života, přebírali jsme, napodobovali a rozvíjeli straně škodlivý systém, který dlouhá léta v Komunistické straně Sovětského svazu vytvářel Stalin..." /Rudé právo, 10. dubna 1956./

Toto závažné zjištění nemělo ovšem v reálné politice KSČ žádoucí pokračování. Po slovech nenásledovaly adekvátní činy. Především nebyla provedena analýza podstaty existujícího "škodlivého systému", nebyl kriticky objasněn chod mechanismu, který "škody" plodil. Příčina selhání politiky byla nasnaďe. Většina funkcionářů strany, kteří "systém" po únoru 1948 vybudovali a poté udržovali v chodu, zůstávali i v roce 1956 jeho nositeli a základními opěrnými pilíři a byli tak za jeho chod a "škody"

jím nepáchané zodpovědny. Meritorní analýza procesu vzniku systému by nutně odhalila jeho totalitní podstatu, nastolila by otázku hodnoty jeho teoretických základů deklarovaných oficiální ideologií jako základy marxistickoleninské. V nepořádku by musela řešit i problém osobní a institucionální zodpovědnosti za jeho negativní důsledky. To vše si tehdejší čelní představitelé KSČ v té či oné míře uvědomovali, nebo to alespoň cítili; proto neměli zájem na objektivní kritické analýze toho, co eufemisticky nazývali "kultem osobnosti" a co ve skutečnosti bylo totalitním státně mocenským systémem. Ke konfrontaci s holou pravdou jim chyběla odvaha. Ale nejen to, členy strany, kteří se analytické kritiky její pounorové politiky důrazněji domáhali, mj. i požadavkem svolat mimořádný sjezd strany k otevřenému projednání celé situace, různými způsoby umlčovali. Nepříjemná pravda minulých let měla zůstat skryta, starý, v duchu Stalinových idejí a praktických návodů zbudovaný státně mocenský systém měl zůstat zachován. Povoleny byly jen dílčí, v podstatě "kosmetické" úpravy jeho povrchu. "Kult osobnosti" byl sice prohlášen za nepřijatelný, jeho mocenská podstata však měla zůstat zachována. Kritiku "kultu" omezila moc, která jej ztělesňovala, na odmítání "nesprávného" vychvalování vedoucích činitelů strany a státu; ideologové a propagandisté hodně mluvili a psali o potřebě kolektivního vedení strany. Naproti tomu zodpovědní nositelé moci přistupovali jen velmi liknavě k prověrce politických monstrprocesů z první poloviny padesátých let. Se zásadnějšími rehabilitacemi jejich obětí bylo započato až v roce 1968. Slovem: základy stalinského totalitního systému měly zůstat až na další zachovány.

Prakticky nedotčen zůstal po roce 1956 dlouhá léta direktivně byrokratický systém řízení národního hospodářství; bylo i nadále usměrňováno po kolejích extenzivních. Zastávání ekonomiky Československa za vyspělými zeměmi kapitalistického světa se dále prohlubovalo. Když pak byly v druhé polovině šedesátých let učiněny přece jen vážnější kroky k zásadnější reformě selhávajícího ekonomického systému, znemožnila jej de facto intervence armád pěti zemí Varšavské smlouvy. Nové, posrpnové vedení vládnoucí strany a státu od přijatých projektů reformy postupně upouštělo, aby je nakonec prohlásilo za jeden ze záměrů údajné kontrarevoluce. Starý direktivně byrokratický systém řízení ekonomiky byl

v rámci politiky "normalizace" úsilovně "zdokonalován".

Výsledek je znám. Extenzivní charakter hospodaření byl zakonzervován, dále se zvýraznil, a zaostávání v technickém rozvoji, o němž mluvil již v roce 1954 Jaromír Dolanský, se změnilo v povážlivou propast. Hrozivě narůstaly ekologické škody i s jejich důsledky pro zdravotní stav obyvatelstva. - Pandánem k této "zdokonalovací" politice v oblasti ekonomiky byl tvrdě represivní postup vůči všem, kdož měli i po srpnu 1968 odvahu kritizovat intervenci armád pěti zemí do vnitřních věcí Československa a na intervenci založenou politiku "normalizace".

Zákony dějin, tíhnoucí i přes sebevětší překážky ke stále větší kultuře a svobodě člověka, nelze ovšem trvale znásilňovat. Za použité násilí proti nim zaplatí dříve nebo později nejen oběti násilí, ale i znásilňovatelé; byť, žel, někdy jen na soudu dějin. Za brežněvovský ozbrojený zákrok vůči Československu, tento neslýchaně hrubý, epigonsky stalinský čin musel zaplatit i lid zemí, jejichž armády se intervence zúčastnily. Rozhodnutí zasáhnout v srpnu 1968 uprostřed noci silou armád pěti zemí do vývoje v Československu se zrodilo z neschopnosti pozitivně překonat neblahé dědictví éry Stalinovy. Táž neschopnost se stala prapříčinou éry brežněvovské stagnace ve vývoji Sovětského svazu. Bezmála dvacet let Brežněvovy vlády je nyní v SSSR běžně charakterizováno jako období promarněných příležitostí k efektivnějšímu hospodářskému i humánnějšímu rozvoji této veliké země. F. Burlackij nedávno napsal, že brežněvovský režim zakonzervoval v Sovětském svazu chudobu. Přitom kurs na konzervaci stalinských poměrů v oblasti ekonomiky nutně plodil i nesvobodu ve sféře duchovního života země. Tvůrčí, samostatné myšlení bylo po odstranění Chruščova v roce 1964 znovu spoutáváno a ubíjeno. Bylo proto jen logické, přirozené, když po dubnu 1985 začalo nové, mladší vedení Sovětského svazu energicky volat po "novém myšlení" jako prvním nezbytném předpokladu pozitivního překonání dědictví stalinismu a brežněvismu.

Tohle všechno dosud odmítají vrchní projektanti přestavby v Československu vzít náležitě na vědomí. Jejich "nové myšlení" zůstává v této oblasti myšlením starým. Jejich politická filozofie začíná a končí tím, že nadále opakují: dokument Poučení z krizového vývoje, akceptující zásah armád pěti zemí z roku 1968

i s jeho důsledky platí! Zavírají oči před skutečností, že pravda Poučení je pravda stalinskobrežněvovská, svou podstatou hrubě násilnická, a tedy neschopná pozitivních, tvořivých činů! Dějiny již víc než dostatečně prokázaly, že stalinskobrežněvovské představy o socialismu neukazují cesty k moderní, prospěrující demokratické společnosti. Neopak! V dosavadních dějinách "reálného socialismu" sehrály spíš tragickou roli bájných Sirén.

Nezbytnost přestavby společenského života je i u nás pro každého myslícího člověka mimo diskusi. Jde ovšem o východiska k ní. A ta se bez kritického přehodnocení československé verze stalinismu a brežněvismu neobejdou. Politikové vyslovující se pro přestavbu se nemohou stále tvářit, jako by se dědictví stalinismu a brežněvismu Československa netýkalo. Přestavba vyžaduje i u nás pečlivé ohledání základů, na nichž má být budova příštího, demokratického socialismu zbudována. Je nezbytné znát, a "stavbařům" poctivě říct, co je z existujících základů upotřebitelné, kde jsou nutné nové zpevňující pilíře a co je třeba založit již v samotných základech úplně znovu. Ani upozornění na možná nebezpečí nesmí chybět. Stavět na neprozkoumaných problematických základech znamená riskovat, že se nová stavba jednoho dne zřítí třeba již na dělníky, kteří ji budou stavět. A takové riziko si jistě žádný zodpovědný stavitel na svědomí nevezme. Ani za kapitalismu. Projektanti přestavby u nás, kteří deklarují sami sebe vždy za nejpravověrnější socialisty, by měli v tomto směru prokázat neméně zodpovědnosti a svědomitosti.

Chtít provádět úspěšnou přestavbu společnosti a držet přitom její život ve stalinskobrežněvovských mantinelech je nebezpečný sebeklam a iluze. Prvním předpokladem úspěchu je tu svobodná tvořivá práce miliónů. Direktivně byrokratický systém zbudovaný za éry Stalina a za Brežněva konzervovaný spoutával prostor pro právě takovou práci. Před dějinami prokázal absolutní neschopnost poskytnout humánnímu, demokratickému socialismu šanci k úspěšné realizaci! Tu může dát jen společnost svobodná, demokratická, racionálně a současně i humánně spravovaná.

Při volbě cest k takové společnosti mohou být jedním z inspirovaných podnětů i naše novověké dějiny. Mezi přední průmyslově rozvinuté země Evropy se české země zařadily v relativně krátké době: od šedesátých let minulého století do začátku první světové

války. Pravda, tento pozoruhodný vzestup byl výsledkem společného pracovního úsilí Čechů a Němců, národů, které tyto země do roku 1945 společně obývaly. Podstatný podíl Čechů na tomto společném díle je ovšem nesporný již vzhledem k tomu, že tvořili většinu všeho obyvatelstva země. To dokazuje, čeho byl pracovní génius národa schopný, když měl pro rozvoj své energie a svých tvořivých schopností potřebnou svobodu a dostatek volného prostoru. A o to jde i dnes: zbavit objektivně existující pracovní potenciál národa byrokratických pout, která mu byla nasazena vybudováním stalinského systému a která politika brežněvovské "normalizace" dále konzervovala. Vědeckotechnická revoluce, v jejímž znamení se rozvíjí současná světová ekonomika a spolu s ní i světová kultura a společenské vztahy, direktivně byrokratická pouta nesnáší. V našich podmínkách má tento imperativ zvláštní podobu: Moderní společnost v Československu potřebuje na konci dvacátého století pro svůj optimální rozvoj více, ne méně svobody ve srovnání s dobou, kdy Češi před sto lety vstupovali jako národ mezi nejrozvinutější země světa.

245

Vilém Prečan

Demokratická revoluce ve vnějším impériu?

Známé konstatování Marxe a Engelse o tom, že Evropou obchází strašidlo komunismu, by bylo třeba nyní, o 140 let později, obměnit: komunistickou částí Evropy obchází "strašidlo" demokracie. A vskutku, stěží může být spor o tom, že "demokracie" je nejen klíčový pojem v politickém slovníku těch, kteří usilují vyřešit v praxi problém všech problémů, před kterým stojí řečená část světa: nezvratitelné překonání totalitního režimu sovětského typu. Stala se nejfrekventovanějším slovem ve veřejných projevech dokonce i těch, kdo se snaží komunistický totalitarismus udržet.

Ve třech zemích vnějšího sovětského impéria, jimž se také říká východní střední Evropa, v Polsku, Maďarsku a Československu, je demokracie na postupu zcela zřetelně, třebaže v každé z těchto zemí jinak. Dohoda z dubna 1989, historický mezník v dějinách posledních 40 let Polska, znamená podstatný krok při obnovování vnitřní suverenity společnosti vůči komunistickému státu a otevřela v této zemi cestu k parlamentní demokracii (i když může být bezpochyby chápána také jako past, do níž by dosavadní komunistický establishment rád chytil demokratickou opozici, aby ji učinil podílníkem na svém bankrotu a diskreditoval ji spoluúčastí na nepopulárních opatřeních v hospodářské sféře).

Situace v Maďarsku, kde režim nemá za sebou v nedávné minulosti ani vojenský stav à la Jaruzelski, ani normalizaci československého typu, dělá zvenčí dojem, jako když si část vedení vládnoucí strany vypůjčuje myšlenky u demokratické opozice a připravuje se na politické soutěžení v podmínkách svobodných voleb a systému více politických stran. (V Maďarsku platí snad nejvíc původně z polské situace odvozený analytický postřeh Zbigniewa Brzezinského o tom, že komunistická elita může být kooptována do trvalejšího systému národních hodnot.)

Ale i v Československu, které jako by drželo evropský primát v politické nehybnosti a kde se vládnoucí politický establishment brání myšlence na dialog se společností a všemi způsoby dává najevo, že nějaký skutečný pohyb a změnu nepřipustí, byly

vyloženy demokratické karty otevřeně na stůl. Přední nezávislý československý publicista Milan Šimečka to vyjádřil slovy: Jedno víme naprosto přesně. Všechno by dnes bylo jiné, kdyby v naší zemi nebyla zničena demokratická politická kultura. Její znovuvytvoření je záchrana před pádem na dno; je to jediná myšlenka, která dává do budoucnosti smysl a cíl.

Tato myšlenka byla už rozvedena do podoby politického programu v manifestu "Demokracii pro všechny", kterým se na podzim 1988 uvedla v Československu do života nezávislá politická iniciativa Hnutí za občanskou svobodu. Václav Havel nazval manifest nejdůležitější politickou kartou roku 1988 pro svou zemi, protože zdánlivě banální pravdy v něm obsažené byly vyřčeny souhrnně, veřejně a jako východisko k politické práci. Manifest je totiž výzvou ke společnosti, aby vstoupila do politiky, protože dosavadní moc, vlastní viník za mravní krizi, za nedemokratické poměry, za omezení národní a státní suverenity, za hospodářský a technologický úpadek, není ochotna zřít se totalitního způsobu vlády. Manifest výslovně popírá legitimitu dogmatu o takzvané vedoucí úloze komunistické strany a vyzvedá za nosný politický princip demokratický pluralismus; jeho podstatou je podle Havla, jednoho ze signatáře Manifestu, to, že o politickou moc se mohou stejným právem ucházet všichni.

Lze tento postup demokracie nazvat "demokratickou revolucí"? Tento pojem, na evropském kontinentu zatím nepříliš běžný, působí optimisticky, vzbuzuje naději a velká očekávání. Možná až příliš velká. Přesto s ním lze pracovat, s několika výhradami, jež bych formuloval takto:

1. Demokratická revoluce je označení pro hlavní vývojový trend doby směrem k demokracii jako systému založenému na duchovní, politické i hospodářské pluralitě a vzájemné toleranci.

2. Demokratická revoluce byla připravena procesem zrání prvků občanské společnosti, které existovaly uvnitř totalitního systému, ale v relativní nezávislosti na jeho mocenských strukturách. Začíná v tom okamžiku, kdy z této občanské společnosti vzejde požadavek a politický program systémové změny na zásadách demokracie a svobody.

3. Demokratická revoluce, jejíž vzestup je jedním ze základních či dokonce určujících současných fenoménů ve společnostech ovládaných komunistickými režimy, je nejméně

násilná revoluce v dějinách. Ve jménu demokracie se nezapalují auta, nevybuchují bomby, tato revoluce neshromažďuje masy pod praporem s demagogickými hesly. Její stoupenci jsou zásadními odpůrci násilí a občanské války, jsou přístupni kompromisům a myšlence národního či společenského usmíření, jímž by se ukončil dosavadní řetěz násilí pramenící z podstaty komunismu.

Období demokratické revoluce je ovšem plné násilí a utrpení. Násilí používají anebo jím hrozí - to je v každé zemi jiné - dosavadní držitelé moci, strana strážců dosavadního pořádku a její policie, její vládní pohotovostní oddíly, eventuálně, jako v Československu, její teroristé z řad tajné policie maskující se jako rozhořčený lid.

Demokratická revoluce osmdesátých let, o níž je řeč, má své historické předchůdce či předzvěsti. Kronštadská vzpoura v roce 1921, maďarská revoluce 1956, pražské jaro 1968, éra Solidarity 1980-81 (v jistém smyslu i obleva za Chruščova) navzdory svým osobitým zvláštnostem a individuálnímu historickému kontextu měly jedno společné: byly výrazem hledání společnosti, jak zmírnit, omezit a konečně zrušit totalitnost komunistického systému.

Významným předchůdcem, možná nezbytným předstupněm demokratické revoluce byla "morální revoluce", na níž bylo založeno disidentsví sedmdesátých let, nové pojetí lidských práv jako východisko kritiky komunistického totalitarismu, kultivace občanství, realizace principu života v pravdě, nezávislá kultura a samizdat. Výsledky morální revoluce, často přehlížené nebo i vysmívané přívrženci "reálné politiky", se stávají zřejmými a nově se zhodnocují nyní, kdy občanská společnost vstupuje do hry jako sebevědomý a svébytný politický partner či protivník dosavadního politického establishmentu.

Demokratická revoluce, jejíhož postupu jsme svědky, se odlišuje od svých předchůdců tím, že probíhá - řečeno slovy Zbigniewa Brzezinského - v období definitivní krize komunismu, postupujícího úpadku a prohlubující se agonie jak komunistického systému, tak jeho ideologie. Tato krize je takového rázu, že není řešitelná dílčími úpravami na bázi systému: přesvědčení o ireversibilitě komunistického systému je do základů otřeseno. Demokratická revoluce je odpovědí na tuto krizi a je současně jedním z faktorů tuto krizi dále prohlubujících, především proto, že z ní ukazuje radikální, na kořen věci jdoucí východisko.

Někdy se klade otázka, zda reformy podnikané či plánované

současným komunistickým establishmentem nejsou vlastně součástí demokratické revoluce. Soudím, že jde o dva fenomény v mnoha směrech a především ve svých cílech odlišné, třebaže je nelze od sebe oddělit.

Demokratická revoluce v sovětském bloku osmdesátých let má své autentické kořeny a zdroje inspirace, není odvozena od žádné socialistické ideologie, ani od diskusí o pravém či nepravém, poskvrněném či neposkvrněném socialismu. Není také plodem gorbačevismu, třebaže její dynamika je jím - v každé zemi jinak - nepřímo ovlivněna. Cílem demokratické revoluce není další pokus o řešení kvadratury kruhu, tj. modernizace a zefektivnění komunistického systému při zachování jeho podstaty, ale jeho definitivní překonání. V demokratické revoluci nejde tedy o "demokratizaci", ale o demokracii bez dalších a matoucích adjektiv jako "lidová" nebo "socialistická". Nehlásá "glasnost", ale svobodu slova. Proti myšlence socialistického pluralismu staví program svobody, duchovní, politické a hospodářské plurality, emancipaci občana a občanské společnosti vůči státu.

Pramenem inspirace demokratické revoluce nejsou na prvním místě vzpomínky na demokratickou minulost, třebaže úsilí navázat na všechny starší duchovní a politické zdroje demokracie hraje v každé zemi důležitou roli. Čerpá svou legitimitu ze všeobecné platnosti lidských práv a své argumenty podkládá otevřeným rozborem současné situace v jednotlivých zemích sovětského bloku, který se nezahaluje do socialistické frazeologie.

Demokratická revoluce je tedy také reakce na zkušenost těchto společností se čtyřiceti či více lety komunistického totalitního systému - ať už si říkal socialismus, reálný socialismus, socialismus s lidskou tváří nebo s "husí kůží" -, a zejména v posledních dvou desetiletích, od ztroskotání posledního pokusu o reformu na bázi tzv. revizionismu. Stejně tak je výsledkem zkušenosti s fungováním a prosperitou demokratických systémů v Evropě a v Severní Americe, jakož i s úspěšným přechodem k demokracii ve Španělsku, Portugalsku a jinde. Světový kontext se v tomto smyslu příznivě změnil, idea demokracie, znevažovaná a vysmívaná mezi oběma světovými válkami, a ještě i v padesátých letech, má konjunkturu jako nikdy předtím v tomto století.

Mluvíme o generální či celkové krizi komunismu, ale ta má

kromě obecných rysů vlastní podobu a tvář v každé zemi. O Československu lze v tomto ohledu říci, že žádné komunistické straně v jiné zemi sovětského bloku se nepodařilo tak dokonale ztratit v očích společnosti politickou a morální prestiž, důvěru a legitimitu jako Komunistické straně Československa. Dvacet let "normalizace" ji dokonale opotřebovalo; i její poslední a silná zbraň, donedávna vychvalované konzumní a sociální "jistoty socialismu" ztracují tváří tvář skutečnosti účinnost. Obrazně a s jistou nadsázkou lze říci, že se KSČ odepsala jako politická síla, z níž by mohla vzejít alternativa oproti současnému establishmentu.

S výjimkou malého okruhu lidí žijících z reformních iluzí roku 1968 nikdo v Československu neočekává, že by se KSČ mohla jakkoli "obrodit", že by z ní vzešla jakákoli naděje pro budoucnost. Tváří v tvář nedůvěře a odmítnutí společnosti, zejména mladé generace, a také z nedostatku intelektuálního zázemí není schopná následovat ani sovětský, ani polský ani maďarský příklad.

A tak zatímco se přestávají bát lidé - donedávna mlčící většina -, ocitl se v pocitu ohrožení establishment. Jejich vnitřní instinkt jim přesně tlumočí, jak jsou izolováni, že jsou odsouzeni k pádu. Neschopni vyprodukovat ze svých řad aspoň na přechodnou dobu alternativní politickou elitu, jež by byla s to zahájit dialog se společností, přešlapují na místě a každý další měsíc, který přežili ve funkcích a u moci, považují za úspěch. Při tom se dopouštějí jedné chyby za druhou a posilují solidaritu a aktivitu občanské společnosti.

V průběhu roku 1988 jsme se stali v Československu svědky většího společenského pohybu než kdykoli jindy v průběhu uplynulých dvaceti let; tento trend se nezastavil a pokračuje. Ochota občansky se angažovat se manifestuje nejrůznějšími způsoby: pokojnými demonstracemi a shromážděními, k nimž došlo opakovaně přes hrozby z nejvyšších míst a navzdory nebezpečí policejního teroru a následné soudní perzekuce; růstem nezávislých občanských iniciativ a občanské solidarity: od ledna 1989 nepřetržitě probíhají nové a nové podpisové akce, na nichž se podílí tisíce lidí z tzv. oficiálních struktur, tj. z kulturního, uměleckého a vědeckého establishmentu, a to ve prospěch lidí, kteří jsou vládními představiteli, v parlamentu a ve státních masových médiích označováni za provokatéry a

nepřátele socialismu.

K tomuto společenskému pohybu občanské neposlušnosti došlo nikoli z důvodů ekonomických, proto, že by se radikálně zhoršila životní úroveň lidí. Ze všeho nejvíc je to reakce na dvacetiletou vládu lži, ponižování a na vlastní přizpůsobování. Je to řetězová reakce vyvolaná touhou po ozdravení veřejného života, po tom, aby se věci pojmenovaly pravým jménem, aby se nepřekrcovala pravda o tom, co každý vidí na vlastní oči.

Nejsilněji jsou angažováni mladí lidé, pro které je oficiální frazeologie a lež nesnesitelná. Neznají žádná tabu, nejsou zatíženi minulostí a zejména ideologií, jsou často překvapivě dobře informováni, protože moderní komunikační prostředky jim zprostředkují pohled do celého světa, nemají sentimentální vztah k socialismu. A cítí, že je v sázce jejich budoucnost, doslova celý jejich život.

Do širšího proudu "občanské neposlušnosti" se zařadili a zařazují i mnozí z těch příslušníků dnes už starší generace, kteří před dvaceti lety podepsali falešnou směnku adaptace na obnovený pořádek a dnes jako kdyby chtěli spálit mosty za tolika lety života ve lži, přizpůsobení a přetvářce. A jistě bude přibývat i alibistů, kteří udělali na začátku "normalizace" pohodlné "kolaborantské" kariéry, a nyní, když cítí, že se loď potápí, budou opět chtít patřit na "správnou" stranu.

Důležitým faktorem politické destabilizace režimu je vývoj v sousedních zemích - v Maďarsku a v Polsku - i v Sovětském svazu. Značně přispěl ke změně politického klimatu v zemi: vytváří dojem celkového dějinného trendu, dodává lidem sebejistotu, upevňuje společenské vědomí o nevyhnutelnosti změny a působí jako katalyzátor jejího příchodu.

Erozivně na režim a jeho pozici působí také, a to hned v několika směrech, fakt, že v polovině prosince 1988 skončilo rušení rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Jeho pohotové zpravodajství z Československa, slyšitelné v celé zemi, spolu s růstem aktivity starších a celé řady nových solidárních nezávislých výborů a skupin zmenšilo strach před perzekucí jako okamžitou odplatou za jakýkoli projev občanského postoje. Lidé vědí, že žádné pronásledování už není anonymní a že nestojí proti zvůli moci osamoceni jako jednotlivci. V tomto ohledu je povzbudivým faktorem také růst mezinárodní solidarity a všeobecně zájmu o Československu.

Přes všecken optimismus, s nímž lze hovořit o "demokratické revoluci", jíž jsme svědky, přestože ji cítíme ve vzduchu a demokratické řešení je v historické analýze jediné logické východisko, zůstáváme skeptičtí: Nemusí to dopadnout dobře, demokratická revoluce nemusí dosáhnout svého cíle, její vítězství se může oddálit. Je mnoho příčin takových pochybností a všechny už byly analyzovány.

Nikdo neví, kterou fázi demokratického vývoje v zemích východní střední Evropy bude centrum sovětského imperia ještě ochotno tolerovat. Nelze odhadnout, jakou cenu bude ochotno v daném okamžiku platit, která priorita převáží, která ztráta bude považována za menší zlo, aby se zabránilo zlu většímu. Existuje ovšem otázka ještě základnější: jaké jsou šance demokratické revoluce v Sovětském svazu samém? Anebo ještě adresněji: u Rusů samých? Budou mít Rusové, zmítající se v neřešitelných dilematech "perestrojky" a v křečích hledání vlastní politické identity, možnost a čas, aby pochopili nárok na suverenitu národů vnějšího imperia?

Sovětská hrozba - to je také evidentní - není ovšem jediná překážka vítězství demokratické revoluce v zemích východní střední Evropy. Komunistické režimy v těchto státech sice vznikly jako satelity sovětské velmoci, udržují se však při životě vlastní silou, z vlastních zdrojů a zájmů. Od ledna 1989 ví v Československu celá země, nikoli jen úzká vrstva disidentů, jaké brutality jsou schopny tzv. pořádkové síly. A celý demokratický svět si musel uvědomit, jak byl bezmocný tváří v tvář jedné dílčí situaci, kdy komunistickému establishmentu ještě nešlo o přežití: totiž rozhodnutí československého politického vedení uvěznit největší morální autoritu země a jednoho z duchovních vůdců demokratické revoluce v Československu - Václava Havla.

Avšak - jak nedávno přesvědčivě doložil Timothy Garton Ash - zábrany transformace komunistického systému v liberální demokracii se smíšenou ekonomikou nejsou pouze v mocenském systému a zájmech nomenklatury, ale rovněž v zájmech, postojích a obavách mnoha ovládaných. V každé z těchto zemí je především na hospodářském poli nakupeno tolik problémů, že se zdají být neřešitelné. Nelze předvídat, jakou roli sehrají obavy a nejistota milionů fyzicky pracujících lidí, kteří jsou odsouzeni

k tomu, aby nesli hlavní tíhu překonání hospodářské stagnace a úpadku. V Československu dělníci ve své většině ještě mlčí; strach z jejich možné reakce je dalším zdrojem nehybnosti komunistického vedení.

Jsou ovšem i zdroje naděje, a také ty byly už všechny analyzovány a vyjmenovány. Sovětská velmoc je zaměstnána sama sebou, velké západní demokratické státy lépe chápou situaci ve východní střední Evropě. Největší naději vyvolává pokrok občanské společnosti uvnitř krizí zmítaných komunistických systémů: duchovní, politická i profesijní (pracovní) emancipace jednotlivců i skupin, nové formy občanské solidarity, nalézání nových forem svobody projevu a organizování se. Z anonymity se vynořují stále nové a nové tváře schopných lidí, kteří jsou nadějí procesu demokratické revoluce.

Československý optimista a pesimista jsou zajedno v tom, že dosavadní systém se nevyhnutelně zhroutí; jejich výpovědi se liší jen v časovém odhadu, kdy k tomu dojde: optimista počítá na měsíce, pesimista na léta. Optimista dodává: Máme výbornou náladu - jediné, co nás trápí, jsou přátelé ve vězení; jediné kvůli nim je faktor času důležitý. Jinak by nebylo proč spěchat; zdržovací taktika vedení se obrátí proti němu samému, protože čím později se začnou řešit naléhavé otázky, o to méně bude možné vystačit s dílčími nebo polovičatým řešeními.

Ani optimisté, ani pesimisté si ovšem zatím nedovedou vůbec přestavit, kdy a jak skončí patová situace, v níž se ocitl politický establishment. Možná bude československá varianta vývoje k demokracii opravdu podstatně odlišná od toho, co známe z Polska a Maďarska.

Květen 1989 (definitivní autorizované znění)

(Zkrácená verze tohoto textu byla přednesena v sekci "sovětský blok" na konferenci "Demokratická revoluce" pořádané ve Washingtonu ve dnech 1. a 2. května 1989 Národní nadací pro podporu demokracie (National Endowment for Democracy - NED). - První verze z konce dubna 1989 byla uveřejněna v časopise Svědectví, č. 87.)

M A R T I N M. Š I M E Č K A

D I S K U S N Ý P R Í S P E V O K

prečítaný v zastúpení za autora Milošom Žiakom.

/Budmerice, 16. 5. 1989, konferencia o súčasnej slovenskej literatúre./

Vážení prítomní,

slovenská literatúra, ktorú tu dnes reprezentujete a o ktorej diskutujete, je neúplná. Nepochybujem o tom, že si to uvedomujete, ale mám obavy, že toto vedomie vás neburcuje natoľko, aby ste sa o jej úplnosť zasadili. Nemám právo ovplyvňovať úsudky literárnych kritikov a vedcov a ak si myslia, že dielo Tatarku, Kadlečíka, Ponickéj, Hanusa, Silana, Róznera, Jesenskej, Šimku, Taussiga, Kalinu a samozrejme iných, o ktorých možno ani nepočuli, nepatria do ich výberu, je to v poriadku. Ide mi skôr o to, že vecou spisovateľa a intelektuála vôbec, pokiaľ svoju prácu chápe ako poslanie a nie ako štátom platenú činnosť, je usilovať sa nielen o publikovanie svojich textov, ale aj o rozvoj duchovnej kultúry a podmienok k nemu potrebných. Mám na mysli slobodu.

Voltaireov výrok iste všetci poznáte. Je na ňom založená celá novodobá európska kultúra. Na Slovensku však už dobrého polstoročia neplatí. Dôsledky popratia tohto výroku pociťujete aj vy, okrem iného v zníženom záujme čitateľa o slovenskú literatúru. Oveľa tvrdšie ho však pociťujú tí, ktorí dodnes spoliehajú na jeho platnosť. Bol som neraz svedkom, ako mladí muži zo Štátnej bezpečnosti vzali na ulici Dominika Tatarku a odviedli ho na výsluch a oni jediní to boli, kto mal záujem o jeho texty. Prirodzene, nie preto, aby ich odovzdali nakladateľstvu, ale aby ich zapečatili do svojich trezorov. Majú ich plné po všetkých tých domových prehliadkach, kedy brali v bytoch spisovateľov knihy a rukopisy. Videl som, ako Hanu Ponickú priviedli títo mladí muži na pokraj nervového zrútenia a nazrel som do priepastnej hĺbky osamelosti, kam uvrhli Ivana Kadlečíka.

Pre týchto spisovateľov v zrelom veku, ktorí boli štátom - a žiaľ, za výdatnej pomoci intelektuálov, lebo nemali odvahu oprášiť Voltairov výrok - vypudení na okraj spoločnosti, pre týchto spisovateľov uplýval čas vymeraný na ich tvorbu. Uplýval vo vyčerpávajúcom boji o posledné zvyšky občianskej slobody, keďže tú spisovateľskú im vzali mávnutím inštitucionálneho prútika. Že napriek tomu písali a ich dielo tu dnes neodškriepiteľne, hoci prakticky neznáme, jestvuje, to mi pripadá pre budúcnosť povzbudivé. Je to však optimizmus transcendentálny a bez ilúzií. Pretože dozor prostredníctvom Štátnej bezpečnosti stále funguje, len Tatarku už nemôžu zobrať na ulici.

Ak sa dnes javí situácia v slovenskej literatúre krajšia, ako po iné roky, je to iste vďaka Literárnemu týždenníku, Slovenským pohľadom a atmosfére u susedov. Chcel by som však upozorniť na to, že stratégia vyťahovania jednotlivých zakázaných mien podľa akého škrípajúceho kľúča, ktorý sa môže šéfredaktorovi kedýkoľvek zaseknúť, je nedôstojná a znovu a znovu len usvedčuje literatúru z jej ponižujúceho postavenia. Spisovatelia sú vyťahovaní na svetlo ako hady z prútených košov-zaradom podľa toho, kto má koľko štátom stanovený počet nebezpečných zubov. Z istého hľadiska je to logické a pochopiteľné, pretože všetky časopisy a nakladateľstvá sú štátom platené a ten povolí len toľko, koľko považuje pre seba za bezpečné. Ale spisovateľ by sa predsa principiálne nemal uspokojiť s týmto druhom poznanej nutnosti. Ani vtedy nie, ak si aj odmyslíme dôležitý fakt, že ten istý štát nevinne väzní vašich dvoch kolegov, Ivana Jirousa a Václava Havla.

Spisovateľ by mal celkom logicky žiadať odľuku literatúry od štátu, tak ako to žiada cirkev a ako je to v celom kultúrnom svete normálne. Ak sa vám zdá táto požiadavka príliš nekonvenčná a riskantná, nežiadajte ju pre seba, žiadajte ju pre iných. Pre tých štátom zakázaných. Pretože trúfam si tvrdiť, že Havlov výrok o nedeliteľnosti slobody je pravdivý. Aj vy ste slobodní len natoľko, nakoľko sú slobodní vaši kolegovia. Môžete mi namietnuť, že do vašej slobody ma nič. Máte na to právo. Ale Voltaire stále ešte neplatí.

68

Varšava 1987

/Rozhovor Daniela Cohn-Bendita s Adamem Michnikiem/

Závěr

D.: Předtím jsi říkal, že jsi se po 13. prosinci ~~na~~ ^v základě se Solidaritou zase usmířil. Vzniká ve mně jakýsi dojem, že jsi ztotožnil svou politickou identitu ve svém jednání, ve své neústupnosti řekněme s křesťanskou metaforou mučedníka. Kdybych to měl formulovat poněkud tvrději, pak bych řekl, že tvoje chování po 13. prosinci se podobá chování mučedníka, je to přímý postup k mučednictví.

A.: Nemám rád taková slova jako neústupnost a mučednictví. V takové roli se necítím dobře. Jestliže se mě snaží někdo do tohoto obleku navléci, pak musím říci, že se v něm necítím volně. Ale něco snad na tom je. Když se o něco zasazuješ, pak musíš především svým vlastním chováním ukázat, že v to věříš, musíš vlastním chováním vydat o tom svědectví. Kant řekl, že člověk musí být důsledný, takže musíš být důsledný. Nejsem důsledný, když jde o hierarchii hodnot, protože vím, že existují rozporné hodnoty. Ale jsem důsledný, když jde o mě. Můj přítel a učitel, velký polský básník Zbigniew Herbert, často říkal - jestliže máš volbu mezi dvěma cestami, jednou lehčí a jednou těžší, pak se musíš ^{člově} vždy tou těžší.

D.: Jeden židovský vtíp říká, že když máš dvě možnosti, zvol vždycky tu třetí.

A.: Já však volím tu druhou, tu těžší cestu. To znamená, že nevím, jestli volím těžší cestu. Ale vím, že bych to měl udělat. A že když jdu lehčí cestou, pak hřeším. Nu a v tomto smyslu se domnívám, že je mou povinností třeba v případě, když navrhuji po 13. prosinci Solidaritě filosofii politického kompromisu, chovat se tak, aby bylo úplně jasné, že to nedělám proto, abych se dostal z vězení. Protože důvěryhodný může být jen tehdy, jestliže se osobně chová jako kamikadze a přitom současně navrhuje kompromis. V tom spočívá určitá politická a životní filosofie. Byl jsem skutečně přesvědčen o tom, že frontální konfrontace by byla pro Polsko nešťastím a chtěl jsem, aby mi lidé věřili, že to nedělám kvůli sobě. A proto jsem pro sebe osobně zvolil frontální konfrontaci a současně jsem zastával myšlenku na politický kompromis. Ministr Kiszak, šéf policie, si zavolal v prosinci k sobě Basiu a řekl jí, aby mě přemluvila k odjezdu za hranice. Měl jsem před sebou volbu, buď zbrávit příští vánoce na Cote d'Azur, anebo prožít léta ve vězení. Na to jsem mu odpověděl dopisem, kvůli kterému mne, ezoterického inte-

lektuála, má rád celý polský lid. Z vězení jsem mu napsal - vím, že na mém místě byste zvolil Cote d'Azur. Ale v tom je právě mezi námi ten rozdíl, že vy jste svině a my ne. Mně se v Polsku líbí, dokonce i když sedím ve vězení. Nemám v úmyslu Polsko opustit. Můžete si takové nabídky strčit za klobouk. No a tento dopis četli na vánoce ze západního rozhlasu. Poláci to mohli ve své slavnostní náladě slyšet ze Svobodné Evropy. A od té doby už nikdo neříká, že jsem Žid! Protože jsem zachránil polskou čest Ale to už se teď k zveřejnění ani nehodí

D.: Existoval také takový okamžik, kdy právě takový postoj byl pro tebe břemenem? Kolik let jsi ztrávil v base?

A.: Šest.

D.: Ne, myslím od 13. prosince.

A.: Méně, mnohem méně, dva roky a osm měsíců plus 1 a půl roku, to znamená osmnáct měsíců.

D.: Neměl jsi nikdy pocit únavy? Nedošel jsi nikdy na osobní hranici toho, co ještě člověk v takové situaci je schopen snášet?

A.: Hloupí mají štěstí. Napsal jsem ve vězení pět knih. Vězení ze mně udělalo spisovatele, kterého v Polsku odeňují a na západě překládají. Proč bych si měl tedy stěžovat? Copak každý není jednou unaven? Člověk může dospět k únavě a nemusí ani žít v komunismu. Samozřejmě se cítím už někdy být unaven.

D.: Žiješ ještě i dneska s možností, že bys mohl být zítra znovu zatčen, anebo u tebe teď převažuje pocit, že se můžeš zařít na nějakou dobu v této relativní, ale ve srovnání s vězením práce jen reálné svobodě?

A.: Domnívám se, že člověk by neměl s osudem smlouvat. Zdá se mi, že jsem měl v životě štěstí. Mám krásnou ženu a napsal jsem pár knih. Mám pocit, že ti lidé, kterých si vážím, mně mají rádi. Proč bych si měl něco plánovat? Plánuji jenom jedno - být v pořádku. A za to ostatní je odpovědný Bůh.

D.: Co tím myslíš - v pořádku?

A.: Mravně v pořádku. To ostatní přenechávám Bohu. On by se mohl také jednou v této věci angažovat.

D.: Koupil jsi si zase sázenku do loterie?

A.: Ano, každý den si kupuji los. C'est ma philosophie.

D.: Poslední otázka.

A.: Nemusí být ani poslední, čím víc se mně vyptáváš, tím víc

mě to provokuje. Protože mi přijde dost zatěžko vykládat o sobě samém.

D.: Včera jsi v jednom rozhovoru poznamenal, že všichni ti lidé z roku 1968, např. Piperno, který měl blízko k Rudým brigádám, Tom Hayden, který dneska patří k establishmentu amerických demokratů, Rudi Dutschke, já, Petr Uhl v Československu a Bukowski v Sovětském svazu, lidé, kteří jsou velmi rozdílní v politických pozicích, že všichni ti lidé přesto jsou vnitřně svázáni sympatiemi k Solidaritě. Proč? Jak si to vysvětluješ?

A.: Domnívám se, že pojem antiautoritativní je v této souvislosti klíčový pojem. Rebelovali jsme proti rozdílným autoritám. Ale pocit rebelie byl společný. Bylo to to, co říkal Quevara - pokud je svět takový, jaký je, nechci zemřít ve vlastní posteli. A to je problém. Tato generace má jistou historickou šanci. Ale šance je možné využít anebo propást. Já mám často pocit, že tyto šance nevyužíváme. Ale přesto jsme právě ti, kteří tuto šanci mají. Šanci vyložit Polákům takové lidi jako je Dany, a takoví lidé jako Dany mají šanci seznámit západní svět s takovými lidmi jako je Kuroň. Vysvětlit ovšem neznamena vzbudit prostě jen sympatie. Znamená to pokusit se o porozumění. Pokusit se vášně těch druhých přeložit do vlastní řeči, do řeči vlastní kultury. Protože jestliže se nám to nepodaří, jestli k tomuto dorozumění nedojde, zvítězí zde i u vás totalitarismus.

D.: Pokud jde o mě, zdá se mi, že tato společná řeč a tato společná vášně se vyvinula na základě výměny názorů v běhu let, i když jsme je vedli na totálně rozdílných úrovních. Když nyní na západě řeknu, že tebe obdivuju z celé své generace nejvíce, musím při tom také říci, že nevím, jestli bych já sám měl v Polsku, v totalitní zemi sílu jít tak daleko. Příliš se mi líbí život než abych přijal myšlenku na vězení bez rozechvění. Ale přesto věřím, že to, co nás na základě naší životní zkušenosti vlastně spojuje, od někdejší antiautoritativní revolty z konce šedesátých let až po dnešek je v negativním smyslu antiautoritativní senzibilita a v pozitivním smyslu rozšířený a vášnivý pojem demokracie.

A.: Dany, já jsem se nedostal do vězení proto, že jsem to chtěl, dostal jsem se tam jednoduše proto, že mě zavrželi. Chci říci, že gentleman musí zůstat gentlemanem, i když šlápne do hovna. A tak jsem zůstal gentlemanem, ne proto, že jsem chtěl, ale proto,

že jsem musel. Jsem slušným člověkem z nutnosti a ne proto, že bych k tomu měl sklony. Mám život rád přesně tak jako ty. Nehodím se vůbec do role mučedníka. Ale po 13. prosinci vznikl takový zvláštní okamžik. Vláda nám nabídla, abychom odešli do ciziny a někteří moji přátelé chtěli odejít a vážně o tom uvažovali. Já jsem však od začátku říkal, že nikam nepojedu. Jacek Kuroň, který také nikam nechtěl jet, ale se domníval, že byste se o tom mělo aspoň diskutovat, mi řekl, když ho za mnou přivedli do vězeňské cely - Adaš, nechceš si to přece jen trochu rozmyslet? Na to jsem mu já řekl - když už tě jednou posadili na bílého koně, na kterém měl kdysi přijet do Polska generál Anders a když se na tebe nyní dívá celá země, pak není dost možné, aby sis na tom bílém koni na dělal do kalhot, zvlášť tehdy, když jsi žid.

Konec

P.S.

Zde končí rozhovor s Adamem Michnikiem. Když jsem ho začal ještě v loňském roce překládat, neměl jsem tušení, do jakých historických souvislostí se toto vyprávění dostane. A teď je právě po volbách. Vlastně po prvních jakž takž svobodných volbách ve východní Evropě od roku 1948. Přesné výsledky zatím nejsou ještě známy, ale je zřejmé, že opozice zvítězila a představitelé režimu neuspěli. Vyjevilo se to, co ve východní Evropě všichni už dávno víme: že totiž t.zv. vládnoucí strany určují osudy národů, aniž by k tomu měly jakoukoliv legitimitu. V Polsku je porážka vládnoucí strany o to trapnější, že se v ní v posledních letech dostali k moci lidé, kteří, jak se zdá aspoň při pohledu od nás, pravděpodobně upřímně hledají východisko z krize, do které se polská společnost dostala, lidé, kteří se snažili oddělit polskou komunistickou stranu od stalinistických tradic, a lidé, kteří v ekonomických i politických reformách zašli v celé východní Evropě nejdále. Ve sféře kultury a duchovního života vůbec vytvořili stav, který svobodu omezuje jen dokrou vůlí těch, kteří jí užívají. Nám se takový stav jeví jako sen.

A přesto to všechno nestačilo. Většina obyvatelstva dala režimu zřetelně najevo, že musí splácet historické dluhy, že nečiní rozdíl mezi zodpovědností těch, kteří kdysi vyvedli Polsko na cestu, která, jak se ukázalo, nevede nikam, a těmi, kteří prostě ze

zvyku, ze setrvačnosti, ze záliby v moci a v privilegiích, která z ní plynou, pokračovali v udržování režimu, který už nikdo nechtěl. Tito lidé, jako Jaruzelski, Kiščak, Rakowski a jiní se jistě domnívají, že by jim Poláci měli uznat aspoň to, že zásahem proti Solidaritě z 13. prosince 1981 zabránili sovětské invazi a tak ušetřili Polsku krveprolití. Jsou to politikové menšího zla. Jak však ukázaly volby, lid menší zlo nehonoruje, je nevděčný, dává přednost čistému štítu a otevřené řeči.

Má jiné hrdiny, neprodejně, takové, co nenadělali do kalhot. Obrátil se s důvěrou na Walesu, Bujaka, Kuroně a toho našeho Adaše. Na člověka, který se od osmnácti let vrhal hlavou proti zdi, až ji nakonec prorazil. Náš antiautoritativní rebel se prosadil bez nejmenší politické spekulace prostě jen tím, že odhaloval lež a pokrytectví, bránil pravdu a upřímnou řeč, zešměšňoval komunistické rizuály a když režim přiděloval tresty, stavěl se do první řady. Inteligentní, bystrý, vzdělaný, slvělý publicista, prostořeký a nedogmatický, intelektuál, který prošel vězením, což je něco jiného než intelektuál na Západě. Až dosud jsem se domníval, že takovým lidem se nedostává v dějinách satisfakce, a když, tak až posmrtně. Po dlouhá desetiletí končili takoví lidé před popravčí četou, mořili je v lágrech a vyhnanstvích, smutní a unavení umírali v emigraci. V Polsku nyní všechny tyto lidi odměnil lid souhlasem a důvěrou, nemyslím, že se příliš zamýšlel nad politickým programem opozice, ocenil prostě morální postoj a to je v dějinách krajně nezyvklé a mohlo by to svědčit o tom, že na konci tohoto století se politika dostává do nové dimenze. Předtím jsem měl pocit, že mlčící většina nemá moc ráda, když ji někdo příliš předbíhá a klade lašku tak vysoko, že ji přeskočit může jen jeden z tisíce. A hle, v Polsku naprostá většina z těch dvašedesáti procent lidí, co přišli k volbám, řekla, že by to teď chtěla zkusit právě s nimi, a těm, kteří nepřišli, ~~kkka~~ k volbám vůbec, se možná dokonce zdálo, že Walesa neskáče dost vysoko.

Voliči v Polsku naložili opozici na hřbet obrovské břemeno. Nebylo snadné být v opozici vůči režimu, který neměl toleranci ve svém slovníku, ale splnit očekávání, která lid vložil do hlasování, bude nekonečně těžší. Los jste si, Adame, koupili, teď ještě aby se v celé polské věci angažoval trochu i Bůh!

TO SI RANKOVIĆ NEZASLOUŽIL

Milovan Djilas, básník, spisovatel, revolucionář - do roku 1954 jeden ze tří nejbližších spolupracovníků J. B. Tita, poté 10 let politický vězeň, a především v celém světě známý, filosoficky nejfundovanější heretik komunismu po druhé světové válce, může nyní ve svých 78 letech svobodně mluvit a své literární práce publikovat i doma, v Jugoslávii. Minulý měsíc promluvil v Novém Sadě, v sále Matice srbské /!/, o své knize Njegoš, pjesnik, vladar, vladyka. Auditorium jej přivítalo velice vřele. Redakce NINu, předního jugoslávského týdeníku, pozdravila skutečnost, že "Djilasova literatura", vydávaná dosud jen v cizině, bude nyní vycházet i v Jugoslávii /a také v Polsku a v Maďarsku/. Jde o fenomén, symptom, který vypovídá mnohé o cestách, na nichž Jugoslávie hledá východisko z dlouhodobé vážné krize.

Djilasův interview uveřejnil časopis NIN 28. května 1989 s titulkem "To si Ranković nezasloužil". Otázky kladl M. Vučelić. Současně začal NIN otiskovat na pokračování i Djilasovy kritické vzpomínky s názvem Moc, zneužití a důsledky.

Začneme rozhovor otázkou vaší rehabilitace. V čem spočívá její význam?

Problém mé rehabilitace sestává ze tří částí: z rehabilitace morální a právní, která je vlastně jedno a totéž, - z rehabilitace jako spisovatele a z rehabilitace politické. Morálně právní rehabilitace by měla být podle mě revizí, či lépe řečeno zrušením rozsudku, který nade mnou vynesl soud, jako rozsudku právně neodůvodněného. Z hlediska práva jsem nebyl ani při jednom ze svých zatčení a rozhodnutí soudu vinen. Zdůrazňuji zejména, že kniha Setkání se Stalinem byla pro Jugoslávii v době, kdy byla napsána, pozitivní, neodpovídala toliko momentální politice Jugoslávie vůči Sovětskému svazu. Právně jsem tedy rehabilitován nebyl, ovšem morálně je rehabilitace, i když ještě nebyla dokončena zcela, již skutečností.

Moje rehabilitace jako spisovatele probíhá; již tím, že mi bylo dovoleno a umožněno publikovat mé literární práce.

Je-li politická rehabilitace chápána jako návrat do politiky, pak nemám v úmyslu o ni usilovat, i když se účasti v ní nezříkám. V souladu s mými možnostmi chci napomáhat každému skutečně

demokratickému procesu v Jugoslávii.

Jak posuzujete rehabilitace v socialistických zemích?

Krátce se zastavím jen u rehabilitací, které probíhají v Sovětském svazu. Je v nich něco nesmyslného, skoro bych řekl groteskního. Co to znamená rehabilitovat člověka, který zahynul před 40-50 lety? To je čirý nesmysl. Dokonce jim vracejí členství ve straně. To je, dle mého soudu, pozůstatek oněch polomystických kultů ve vztahu ke straně, jako k něčemu, co má rehabilitovaným přinést jakési vyšší štěstí, co umístí ony nevinně utracené nešťastníky na jakési vyšší nebe než je to, na němž jsou; pokud po nich vůbec něco zůstalo.

Jak se díváte na rehabilitaci Rankoviče?

Soudím, že Rankoviče je třeba rehabilitovat hned. Všechno to, co bylo dosud o Rankovičovi zveřejněno, i kdyby to byla pravda, neospravedlňuje zákroky vůči němu... Je velmi těžké... najít člověka, vůči němuž bylo spácháno tolik křivd, jako vůči Rankovičovi.

Rankovič přispěl po válce usilovnou prací nejvíc k vybudování systému. Sám posuzuji ten systém velmi kriticky. Mluvím-li však o Rankovičovi a křivdách vůči němu, mluvím z pozice toho systému a strany, která se s ním kriticky vyrovnala.

Řeči o odposlouchávání Titovy vily jsou čirý nesmysl. V jiných bytech, pravda, odposlouchávací aparáty byly. Odposlouchávání těchto bytů bylo ovšem prováděno po schválení na nejvyšších místech.

Rankovič zasluhuje vážnou kritiku za práci UDB-y, za absolutní kontrolu UDB-y nad celým společenským, kulturním a stranickým životem. Tento díl jeho viny je spjat s většinou vedení a podle mě se samotným Titem a celým systémem, v němž byly mnohé ingerence bezpečnostní službě ukládány zcela mimo zákon.

Existovala nějaká zvláštní Rankovičova politika v Kosovu?

Neexistuje Rankovičova politika v Kosovu, totiž neexistovala, pokud jsem byl u moci. A myslím, že neexistovala ani později.

Rankovičova politika v Kosovu byla politickou stranického vedení a v nejužším slova smyslu politikou Josipa Broze. Je pravda, že zákroky policie v Kosovu byly ostřejší než v jiných oblastech; ne však jako důsledek nějaké Rankovičovy protialbánské zaujatosti, ale proto, že odpor, na nějž moc v Kosovu narážela, byl větší. Po válce byli v Kosovu organizováni partizáni; nejprve skupiny balistické a od roku 1948 i enverovské /Hodžovy/. Proto když se dnes o této politice v Kosovu mluví, je třeba mluvit o politice Svazu komunistů, o politice stranického vedení, a jako takovou je třeba ji hodnotit.

Když byl Rankovič v roce 1966 vyloučen z ústředního výboru KS Srbska, byl jsem ve vězení. Je neuvěřitelné, jak byli srbští komunisti tehdy zaslepeni, že naletěli onomu lamentování, bědování Velí Deve i jiných o utrpení Albánců v Kosovu, o pronásledování ze strany Rankoviče a Rankovičovy policie! Netvrdím, že takové pronásledování nebylo, ale utrpení a pronásledování bylo v celé Jugoslávii. Celé tehdejší plénum jsem ve vězení prožíval jako vzkříšení albánského nacionalismu v nové podobě. Obviňování Rankoviče bylo jeho demonstrací. Kdyby byl Rankovič Chorvát nebo Slovinc, jsem přesvědčen, že by se o jeho politice v Kosovu nemluvalo.

Vzpomínáte si jako účastník historických událostí, že by se mluvilo a dávaly sliby o připojení Kosova k Albánii?

Mluvilo se o všeličems, naše základní stanovisko bylo však toto: sjednotíme-li se s Albánii, dáme jí Kosovo. O tom není třeba pochybovat. Všechno ostatní však byly řeči bez jakýchkoli konečných slibů.

Je možné chápat a rozumět naši válečné a poválečné historii, když se nepřihlíží k jistému kolektivnímu rozhodování ve vrcholu moci?

Celkem vzato je pravda, že převládala kolektivní odpovědnost a kolektivní rozhodování. Existují však případy, a to velmi vážné, kdy rozhodoval jednotlivec, především Tito. Zním řadu příkladů, kdy politbyro skutečně nerozhodovalo. Ale Tito vycházel z předpokladu, myslím že právně, že v politbyru nenarazí na odpor. I tam,

kde předpokládal, že by se mohl setkat s námitkami politbyra, rozhodoval někdy sám, protože věděl, že v politbyru většinu získá a že ostatní budou buď mlčet nebo budou mít jen takové připomínky, které podstatu jeho rozhodnutí příliš neovlivní. - Tito vyšel z války s takovou mocí a autoritou, že my ostatní v politbyru jsme nebyli víc než jeho nejobyčejnější pomocníci. Po roce 1948 onen nejpřísnější kruh kolem něho, naše famózní skupina, která byla na V. sjezdu strany /1948/ schválena jako sekretariát, získala na mocí a na autoritě. A velkou, ba největší část otázek jsme řešili bez něho, přičemž jsme pracovali až do šestého sjezdu velmi intenzívně, dokud se neobjevily neshody. Vina za tyto neshody padá, jak je vám známo, na mě - pokud je to vina.

Rankovič a vy jste zřejmě lidé velmi rozdílní. Na čem byla vzhledem k této skutečnosti založena vaše blízká spolupráce a přátelství?

To pramení především z naší předválečné práce v Srbsku. Já jsem pracoval ve straně od podzimu 1936, Rankovič přišel do Bělehradu na jaře 1937. Spolupracovali jsme velice úzce, a pokud mohu hodnotit něčí zásluhy, zasloužili jsme se o práci v Srbsku nejvíc. Tím přirozeně nepřírám zásluhy jiných lidí. Žertem jsem říkával: Rankovič a já s ním - to je jeden dobrý bolševik. Dlouhá spolupráce nás velmi sblížila. Byli jsme si tak blízcí, že jsme mohli "pomlouvat" i Tita. Věděl jsem, že mě Rankovič neprozradí, a naopak; i když, popravdě řečeno, já jsem byl větší "pomlouvač" než on. Samozřejmě nešlo o nějaké politické záležitosti, ale o různé slabůstky a věci osobní.

Co můžete říci o samotné osobnosti Rankoviče?

Rankovič byl velmi spolehlivý člověk, dobrý a metodický organizátor, který nikdy nic nezapomínal. Neměl nové ideje, nebyl typ, který s nimi přichází; v praxi byl však velmi velmi důkladný, metodický, morální, solidní, pracovitý. Ve vztazích k ostatním soudruhům byl, pokud nedošlo k podstatným rozporům, velmi korektní. Nebyl ani mstivý, ani nepatřil k těm, kteří si utrpěnou křivdu dlouho pamatují. Pravděpodobně si pamatoval, když ho někdo urazil,

nelze však říci, že by byl mstivý.

Jaké byly vaše vztahy ke Kardeljovi?

K jistému většímu sblížení a shodě mezi mnou a Kardeljem došlo v roce 1954 před zasedáním pléna ÚV SKJ. Nebyl to však tak intimní vztah jako mezi mnou a Rankovičem. Rankovič byl loajálnější v osobních vztazích než Kardeľlj, těžko by vás v obtížné situaci opustil, zatímco Kardelj své vztahy k ostatním často měnil...

Jak se díváte dnes na Tita?

O Titovi jako politikovi smýšlím pozitivně. Byl úspěšný, velmi schopný, talentovaný politik. Napsal jsem o něm knihu s názvem Spojenectví s Titem, která byla publikována pod různými tituly v desítkách cizích jazyků. Při hodnocení, jež jsem v knize vyslovil, zůstávám s tím, že bych je, dívaje se zpět, doplnil několika kritičtějšími soudy. Negativněji bych například posuzoval jeho roli při vytváření celého systému; zde bylo víc kopírování než tvořivosti. To se týká zejména toho, že nechápal otázky organizování strany a úlohy, jakou měla mít, zejména po konfliktu se Sovětským svazem. Nerozuměl nebo nechtěl rozumět, že bylo nutné, aby se strana rychleji zevnitř demokratizovala, aby opustila svůj monolitní model. Konzervování tohoto modelu je spjata s pojetím hospodářství jako pouhého nástroje politiky, což je, jak známo, charakteristické pro všechny země, které nazýváme zeměmi reálného socialismu.

Tito je ovšem velká historická osobnost, kterou nelze vymazat z dějin. Říkám-li velká historická osobnost, myslím především na to, že mu nelze upřít - revoluci.

Ti, kdo jsou proti revoluci, kdo popírají její smysl, význam i jakoukoli hodnotu, mají pochopitelně předem negativní vztah i k Titovi. My ovšem nemůžeme popírat, že revoluce byla. Mnohokrát jsem řekl, že revoluce není štěstí nebo neštěstí, které nějaký lid potká, ale že k revoluci dochází z nějakých objektivních příčin a ona pak řeší některé otázky - zpravidla ne ty, které si revolucionáři přáli řešit a o nichž si mysleli, že je revoluce řešit

bude. A právě proto, že tyto otázky řešeny nebyly, a dle mého soudu ani řešeny být nemohly, cítí se dnes mnozí staří revolucionáři nešťastní, zejména ti, kteří byli idealisty a které moc nezkazila.

Revoluce však vždycky řeší některé jiné otázky. V našem konkrétním případě rozrušila provincialismy a provinciální ideologie, na jisté úrovni překonala staré spory a rozdíly zděděné až ze středověku. Jistým způsobem vyřešila i nacionální a náboženské konflikty. Národnostní otázka nebyla ovšem vyřešena ani zcela, ani definitivně, ale jen na úrovni sil, které bojovaly ve válce. Zjednodušeně řečeno, šlo o konflikt komunistických, ustašovských a četnických sil. Zdůrazňuji: národnostní otázka není řešena definitivně, neboť v zemi obývané mnoha národy musí být řešena stále, takřka konstantně.

Revoluce poté řešila otázku moci, stará moc přestala totiž existovat. To také bylo buď dobré nebo špatné, ale stalo se to. Řešena byla i otázka vlastnictví. Řešení tohoto problému bylo zřejmě v revoluci přeceněno.

1948?

V konfliktu se Sovětským svazem v roce 1948 sehrál Tito rozhodující úlohu. Byli lidé rozhodní jako Tito, ovšem vzhledem k absolutní moci, kterou on měl, byla jeho role rozhodující. To je o to významnější, že Tito byl se Sovětským svazem různými způsoby úzce spjat. Já jsem neměl vůči Sovětskému svazu žádné závazky, ani předsudky, kromě ideologických, které byly velmi silné, ale kterých se lze, když se jedná o životní otázky a ne o nějaké intelektuální trable, snadno zbavit. Tito při všech svých stycích a závazcích, které se Sovětským svazem měl, našel v sobě dostatek energie, aby se jich zbavil - v zájmu obrany Jugoslávie před Sovětským svazem. Lze namítnout: Kdyby nebylo vás komunistů, nedošlo by ke konfliktu se Sovětským svazem. Námitka oprávněná, skutečností však je, že my jsme byli.

Myslím, že nelze popřít ani Titovu úlohu při industrializaci země. Také v tomto případě lze namítnout, že industrializace byla možná i bez revoluce a možná by proběhla harmoničtěji, proporcionálněji; v každém případě se však život v Jugoslávii podstatně změnil, dnešní Jugoslávie je jiná než byla na počátku revoluce

a nelze ji považovat za agrární zemi.

Tito rovněž vyvedl Jugoslávii na světovou scénu, a já myslím, že ani tato zásluha mu nebude v dějinách upřena.

Objektivní kritické analýzy by zjistily ještě další slabosti a chyby, myslím však, že jsem ty hlavní uvedl. Čím rychleji se od kultu Tita osvobodíme a přistoupíme k racionálnímu, historickému hodnocení jeho díla, tím dříve půjdeme k demokracii a vůbec cestou ekonomického a sociálního pokroku. V každém případě, kdyby byl vládl kratší dobu, bylo by na jeho osobnosti méně stínů.

Lze mluvit o tom, že Tito začal v polovině šedesátých let opouštět avnojský model konceptu Jugoslávie?

Myslím, že avnojský model Jugoslávie je přeceňován. /Jedná se o zasedání Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie - AVNOJ - koncem listopadu 1943 a o dokumenty na tomto zasedání přijaté. Pozn. J.O./ Jakkoli se tento model zabýval vnitřními otázkami, byl stejně tak určen vnějšímu světu, aby nás tento svět uznal. V některých chvílích jednání tato jeho zahraničně politická komponenta dokonce dominovala. Avnojský model Jugoslávie byl ve skutečnosti pokračováním starého programu Komunistické strany, přizpůsobeného tehdejší celkové válečné situaci. Všechny republiky, o nichž je řeč a které existují, federativní zřízení a tak dále, to vše bylo stanoveno již dříve. Myslím, že význam AVNOJ je především manifestační, s konstitutivními důsledky. Jako ústavní a právní dokumenty byly dokumenty AVNOJ nedopracované a v některých základních rysech jen deklarované, takže je lze vykládat dosti libovolně, což je, jak známo, současný případ. Nicméně AVNOJ je významná revoluční událost, uzákonění revoluce.

Tito avnojský model Jugoslávie neopustil až do přijetí ústavních dodatků, respektive ústavy v roce 1974.

V jaké míře byl váš politický "pád" ovlivněn vztahy k SSSR?

Nemám žádné důkazy, že můj přímý pád, máte-li na mysli lednové plénum ÚV KSJ z roku 1954, souvisel se vztahy k Sovětskému svazu. Pravda je, že se vztahy mezi SSSR a Jugoslávii začaly tehdy zlepšovat a normalizovat. Pravda je i to, že můj článek Za-

čátek konce nebo začátek?, který byl někdy koncem léta otištěn, vyvolal jistou reakci sovětského chargé d'affaires, velvyslanec zde nebyl. Jeho poznámku jsem slyšel od Kardelja, který mi ji tlumočil: "Usiluje-li se o normalizaci, pak takové články normalizaci neprospívají." Kardelj mně tuto poznámku tlumočil s připomínkou, že bych ji měl vzít v úvahu. Jsem však zcela přesvědčen, že můj pád se sbližováním Jugoslávie se Sovětským svazem přímo nesouvisí. Ovšem všechno pozdější chování vůči mně již ano. S potřebou sbližování s Rusy souvisí i moje první i druhé zatčení a věznění.

Do jaké míry měla na váš rozchod s bolševickým modelem socialismu vliv skutečnost, že jste nepracoval, ani nebyl na škole, ani v Sovětském svazu a v Kominterně?

Skutečnost, že jsem nebyl v Sovětském svazu, měla podstatný vliv na moje chování. Věřil jsem v komunismus, nebyl jsem však "dresurován", jako byla většina soudruhů, kteří v Sovětském svazu byli. Tito soudruzi se tam naučili, že instituce, strana, moc jsou důležitější než jakákoliv idea. Myslím například, že Tita nelze jako politika pochopit, nevezme-li se v úvahu i jeho názor, že instituce je důležitější než idea, že idea je v politice víceméně pomocný prostředek. Tím jsem já zatížen nebyl. Pravděpodobně tu působila i moje intelektuální konstituce, neboť koneckonců jsem se stal komunistou jako mladý spisovatel, svobodný, rozevlátý, jak mladí spisovatelé bývají. Myslím, že určitou roli přitom sehrálo i jakési rodinné černohorské dědictví, některé etické principy, podle nichž se nědělá nic, co je proti vlastnímu přesvědčení a proti vlastnímu svědomí. Ve vězení v Mitrovici jsme se my komunisté, kteří jsme nebyli v SSSR, lišili od těch, kteří v Moskvě byli a kterým jsme proto říkali "moskali". Lišili jsme se od nich mentálně. Oni se velice rychle přizpůsobovali novým směrnicím, novým stanoviskům, bez ohledu na to, zda o nich byli přesvědčeni, zatímco my potřebovali diskuse, důkazy, a prožívali jsme i jistá vnitřní muka, než jsme novou směrnicí přijali.

Existovaly pro váš rozchod se stranou v roce 1954 některé další pohnutky?

Nejvíce podnětů přicházelo z jugoslávského prostředí, z diskusí

a rozhovorů s intelektuály. To, co jsem já formuloval v boji, bylo přítomno v části atmosféry v Bělehradě. V roce 1949 měla na mé myšlení vliv cesta do Spojených států. Vnucovala se mi totiž otázka: tahle země je tolik rozvinutá, proč tedy není socialistická? Podle všech našich pouček a modelů by jí musela být. Nebo: tahle země má velmi silnou dělnickou třídu - a slabou komunistickou stranu. To všechno mě nutilo přemýšlet.

Měl jste po pádu v roce 1954 styky s mocí, měl jste vůbec styky s politickou špičkou?

Od roku 1954 až do dnešního dne jsem s nikým z politického vedení styky neměl. Měl jsem je jen s policií. Stavěli mě vždy na policejní úroveň. Když bylo něco třeba, zvala mě policie, když mě bylo třeba zatknout, zatkla mě policie, když mě bylo třeba propustit, propustila mě policie. Přitom já jsem po celou dobu v žádném konfliktu s orgány moci nebyl, byl jsem v konfliktu s politickým vedením, s vedením strany a státu. Stávalo se, že jsem se náhodou setkal s bývalými soudruhy a známými někde na ulici, ale nikdy jsme se jeden ke druhému nehlásili. Výjimkou je Koča Popovič; s ním jsem se sešel na ulici, když jsem vyšel z vězení. Byl tehdy předsedou vlády /1967/. Podali jsme si ruce a prohodili spolu několik vět.

Se mnou byli, kromě manželky Štefice, která byla vytrvale vždy se mnou, i přátelé Jovan Barović, Veljko Kovačević, Vojislav Grol, Borislav Michajlovič Michiz, Matija Behković, Dobrica Čosić, Živojin Pavlović...

Navždy si zapamatují, že mne po pádu navštívila Desanka Maximovićová. Bylo to její demonstrativní gesto, na jedné straně gesto přátelství, na druhé straně gesto, jímž se demonstruje, že se takový druh odsouzení nepřijímá.

Kdybyste se ocitl v situaci, že byste měl znovu volit, rozhodl byste se opět tak, jak jste se rozhodl?

Máte-li na mysli rok 1953 a 1954, mohu vám říct, že bych udělal totéž, co jsem udělal. Pravděpodobně bych to udělal s vět-

ší dávkou odvahy a menším váháním, ale udělal bych to znovu. Jen sebekritiku bych nedělal a nekál se.

Jak si vysvětľujete dnešní změnu v chování veřejnosti vůči vám?

Změna chování vůči mně dnes mi není dostatečně jasná. Myslím, že důvodů je mnoho, ale všechny mi opravdu nejsou jasné. V současné srbské straně, podobně jako ve Slovinsku a v Chorvatsku, nemají důvody, aby pykali za cizí hříchy. Kromě toho nastala doba dělení jednotné strany na strany národní. Za druhé, ve světě jsem znám a v něm se stále objevuje otázka vydávání mých knih. Když jsem nedávno po světě cestoval, měl jsem dokonce dojem, že moje vážnost v poslední době vzrostla.

Dále myslím, že jsou prostě na pořadu dne procesy liberalismu a demokratizace. Konkrétně, v Srbsku nebyly intelektuální svobody nikdy větší. Ani před válkou. A tento proces v Srbsku, zdá se, pokračuje. Na pořadu dne je deideologizace, oslabování ideologie, které pokračuje ze dne na den...

Co si myslíte o budoucnosti Jugoslávie?

Věřím, že se Jugoslávie přes všechny těžkosti udrží. Jsem stoupenec Jugoslávie. To, co si člověk přeje, v to také věří. Těžkosti budou, ale budou-li provedeny některé vážnější reformy, Jugoslávie se může udržet.

Přeložil: J. Opat

D i s k u s n í p ř í s p ě v k y

z

D I S K U S E O D I S K U S I

1.

"Výměna názorů je vhodná,
jsou-li stanoviska shodná;
dialog přejde v dueto
a bude to!"

2.

"Předhodí-li oponenti
své tak zvané argumenty,
škoda s nimi ztrácet slova,
skupina to nátlaková!

Ač jim dáno POUČENÍ
nejsou z něho poučeni,
nevyznávají slova ta -
jakápek s nimi debata?"

3

"Diskuse je slovo cizí
termín věcně nepřislušný,
proto nechať raděj zmizí,
nahradí ho české, ryzí
Držte kušny!"

12. V. 1989

Václav Lacina

25

Ve vysílání jedné zahraniční stanice, tuším Svobodné Evropy, vyprávěl Ivan Hoffman, že na koncert americké folkové zpěvačky J. Baezové, při kterém se pak ocitl za podivných okolností na pódiu, si vzal s sebou Zpěvy staré Číny. Měl zřejmě na mysli souborné vydání Mathesiových překladů, parafrází a ohlasů čínské lyriky, které pro Klub přátel poezie v nakladatelství Čs. spisovatel připravil Jiří Franěk k loňskému stému výročí básníkovy narození. Je to i výtvarně nádherná knížka /ilustrace Zd. Sklenáře/, shrnující nejen "čínské" verše, a le všechno, co s jejich vydáváním souviselo: nabízí jakési kompendium po dlouhé už historické cestě těch veršů k čtenáři. I náklad o čemsi svědčí: kniha vyšla ve 20 000 výtiscích! Ivan Hoffman, jako by za mladou generaci potvrdil, že dlouholetý strážce učitelova odkazu J. Franěk oprávněně hájil názor, že Zpěvy staré Číny nejsou překlad, ale parafráze, ohlas, a tedy básnický čin, jenž patří do dějin původní české literatury, tak jako tam patří ohlasy Čelakovského či Zeyerovy.

Ještě před časem si mohl stěžovat, že sinologové se k této otázce nevyjadřují a dějiny české literatury od A. Nováka až po odižní Rzounekův Nástin že básníka Mathesia neznají. Fakt trvalé čtenářské obliby Zpěvů snad přiměje i bohemisty k tomu, aby Mathesia jako básníka vzali na vědomí, což už dávno učinili Fr. Hrubín, K. Bednář aj.. Sinologové se teď ozvali hutnou poznámkou O. Krále, v níž se mj. konstatuje:

"Není nic snadnějšího pro kteréhokoli sinologického začátečníka než podrobit Mathesia zdrcující kritice. Není nic hloupějšího než to skutečně udělat. Neboť kde bychom byli s celou svou odborností, kdyby Mathesius svého času neučinil z čínské poezie výsostný a do dnes výlučný lyrický fakt moderní české kultury, jednu z klíčových vět českého lyrického textu."

Je tak trochu záhada, v čem vlastně spočívá přitažlivost a životnost této ohlasové poezie. Jedni to vysvětlovali tím, že vznikala v době velkého zájmu o Čínu, jiným byla blízká intimnost lyrické výpovědi kontrastující s odlidštěností okupačního okolí, k dalším promlouvala především sevřeností, gnómičkou a vtipným pointováním v linii tomanovsko-sovovské. Složitost Mathesiova básnického činu doloží např. i takový drobný fakt, jako jsou průdikladné charakteristiky jeho lyričnosti: K. Bednář ji vidí "jako spíše mužnou, širokého dechu a zralou poezii kořenné síly," zatímco O. Král má za to, že "toto uštknutí čínskou lyrikou významně posílilo onen, ženský

aspekt současné české poezie, její „jinový“ pól.“

Svým způsobem mají asi pravdu oba, i když si zdánlivě protiřečí: každý z nich oceňuje jeden její rys a přehlíží druhý. To jen potvrzuje fakt, že tyto verše v sobě mají mnohovrstevnatost a hloubku velké poezie a zachovávají si něco z neproniknutelného tajemství své krásy. Sté jubileum Mathesiova narození tedy přispělo k vyjasnění jeho básnického přínosu české literatuře. Mathesius však svými čínskými ohlasy vlastně vybočil z cesty, po níž léta šel. Byl přece především překladatelem ruské literatury /a mnoha jiných/ a taky skvělým esejistou, byl naším prvním profesorem sovětské literatury na Karlově univerzitě atd.. Nemalou roli měl taky v kulturněpolitických zápasech 30. a pak 40., poválečných let. Především tuto jeho činnost chtěl zachytit sborník Šedý vlk, který sestavil opět J.Franěk ve spolupráci s Jiřím Honzíkem. Knižní vydání se - žádný div! - nepodařilo uskutečnit, takže vyšel pouze strojopisně. Překladatelé z jeho školy se v něm vyznávají z úcty k učitelově metodě, vzpomínají na kouzlo jeho osobnosti a projevují vděčnost za to, jak ovlivnil jejich tlumočnický úděl.

Tento jubilejné oslavný tón bohužel v sborníku převládá, ale naštěstí ho vyvažuje několik vědecky střízlivých příspěvků, jako je Drozdův rozbor překladu Měděného jezdce či Ilkův výklad Mathesiova pojmy "jazykového klíče" i příspěvky Fraňkovy a Forstovy; svou erudicí se opět zastává O.Král v úvaze o Zpěvech staré Číny. Jako příloha jsou v sborníku původní verše z pozůstalosti, neotištěné překlady H.Heina, Epigramy a dramata. Kdo by chtěl dokumentovat Mathesiovo názorové rozpětí od mládí k stáří, najde tu k tomu dost dokladů: z r.1919 je zesměšňující "Písnička o počátcích a koncích českého bolševictví" a z r.1945 básně "Spojenecká" a "Mládí světa", které by mohl A.Brousek klidně zařadit do čítanky českého stalinismu Podivuhodní kouzelníci. Ale tato polarizace neprobíhala tak jednoduše, jak by se na první pohled mohlo zdát.

J.Franěk sice konturuje názorový a politický vývoj svého učitele zcela objektivně, ale právě že jen konturuje, chybějí hlubší studie, které by zvážily kulturní dílo B.Mathesia a pojmenovaly povahu jeho rozporuplností. Přitom tu byla příležitost dobrat se přes tuto osobnost obecnějších otázek, zejména pokud jde o 30. léta. O.Král má nepochybně pravdu, když Mathesia označuje za "rezonančního člověka, nejen v smyslu literárním a estetickém, ale i ve smyslu mentálním a etickém". Odtud lze odvodit všechny jeho světlé i stinné

stránky. Smysl kritického pohledu na jeho činnost nemůže ovšem být v moralistním souzení, má za cíl lépe pochopit na Mathesiových tépáních vliv doby, kdy se do české kulturní prsti zasévaly a vzklíčily v ní cizorodé zárodky dogmatické a protidemokratické tradice, jejichž přezrálé plody jsme sklízeli za tzv. normalizace.

Navštěvoval jsem Mathesiovy přednášky a semináře také, ale jeho žákem v přímém slova smyslu jsem nebyl. Přesto mě tato osobnost vždy poutala právě tím, jak se v ní soustřeďovaly tragické sváry intelektuálů sympatizujících s revolucí v Rusku a nepřísahajících na stranickou ortodoxnost. O to víc byli tito lidé demokratického ducha postihováni stupňujícím se glajchšaltováním sovětského umění a nepochopitelnými politickými zvraty. Do bilance škod, jež napáchal stalinismus, budou muset být započteny i tyto mučivé zkoušky, jimž byli podrobováni tváří v tvář jeho zrudlostem evropští vzdělanci, kteří v dobré víře utlumovali často hlas svědomí a vydávali tak ohrožení i svůj charakter. Dovedu pochopit, že přemnozí podlekli náporu soustředěné kampaně proti individualistické, subjektivistické mentalitě, která podle bojovných marxistů patřila zanikajícím, odumírajícím epochám, zatímco typickým projevem přicházející světlé epochy socialismu měla být schopnost pochopit svobodu jako poznanou nutnost. "Probuzená svědomí" po sovětských procesech, která si troufala pochybovat, vyjadřovat rozpaky a výhrady a pod "rouškou abstraktního humanismu" vyslovovala požadavky "absolutní svobody", byla v podezření, že tvoří zálohu "spiknutí temných sil zrady" /L. Štoll/. Obě mathesiovské publikace vybízejí k pokusu zadívat se směrem, jímž se bude muset ubírat nezbytná revize fučíkovsko-štollovsko-taufrovské tradice, která je u nás stále sakrosanktum kulturní politiky, přestože sovětská glasnost se svým novým myšlením její někdejší jistoty od základu zpochybnila.

x x x

Osudovým Mathesiovým překladem byl Gidův Návrat ze Sovětského svazu. "Od té doby, prakticky až dodneška, je Mathesius označován za trockistu" /J. Franěk/. Už od dřívějšíka na něm lpělo podzření z protisovětského stanoviska, když na přelomu 20. a 30. let odsoudil šach^{ta}tský a trockisticko-zinověvský proces. Bouřlivým diskusím kolem této knihy dominoval Neumannův Anti-Gide neboli optimismus bez pověr a ilusí, tehdy i později bible ortodoxní stranickosti a publicistiky odhalující nebezpečí intelektuálního skepticismu.

V tehdejší třídění duchů "bolševická inkvizice" poprvé vytyčila dilema "buď - anebo", "pro nebo proti", neuznávajíc tzv. střední pozice, a tento redukcionistický model zůstal už trvale základem kulturní politiky komunistické strany. Když se v r.1964 v Literárních novinách rozvinula polemika nad článkem J. Eruši Verš pro kočku, odvolávali se obhájci tzv. stranické linie J. Taufer a J. F. Kolár v Rudém právu - ačkoli už bylo známo dost faktů o Stalinově zločinném zneužívání moci - na stejné argumenty, jakých užívali kdysi J. Fučík a L. Štoll v útocích proti K. Teigovi, Z. Kalandrovi a J. Slavíkovi: fašismem ohroženou první zemi socialismu, stejně jako komunistickou stranu je možné buď bezvýhradně milovat nebo nenávidět, nic mezi tím neexistuje, hlas kritického rozumu se nepřipouští!

Zlomyslnou ironií osudu ten, jenž se domníval být optimistou bez pověr a iluzí, byl jejich největší obětí. Litgazeta s naprostou otevřeností už loni přiznala, že Gidova kritika někdejší sovětské praxe byla plně oprávněná. Protigidovská kampaň nebyla jen osudový omyl sebevědomého pošetilce a známých postav levé kultury v čele s J. Fučíkem. Byl to projev široce založené politické koncepce, která oddanost zaměnila za zaslepenost a osobní svědomí nahradila odlidštěným principem stranické disciplíny. Po argumentech této netolerantnosti sahá ortodoxnost vždycky, když je údajně třeba cosi velkého a vznešeného zachraňovat, když je ohrožen posvátný princip stranické víry. Bylo tedy logické, že tzv. normalizace učinila opět prajednoduchou zásadu "buď - anebo" jediným kritériem při hodnocení složitých společenských jevů i osobností. Naše literární historie i po odhalení glasnosti necítí potřebu vrátit se k 30. létům z dobrých důvodů: pocuchat totiž onu antigidovskou legendu a rozplést ten zádrhel, jehož oba konce utahovala netolerantnost a fanatismus, znamená rozbít celou pozdější stranickou kulturní politiku a zejména její aktuální podobu. Je přece pouze pokračováním stalinské linie represí proti jinak smýšlejícím, represí, které jsou škůdcovstvím na hodnotách národa.

Byl-li tehdy obětí sebeklamů Neumann, jenž realitu sovětské země vůbec neznal a soudil jen podle ušlechtilé znějících tézí a postulátů, jsou stejnými oběťmi svých pověr ti, kdo ohánějíce se marxismem-leninismem zlikvidovali výkvět české kultury, aniž by byli schopni určit, co vlastně tento -ismus konkrétně je. I tentokrát chiméra byla argumentem v boji proti pravdě. Pohřbít modly marxistické kri-

tiky 30. let a podrobit kritickému zkoumání jejich činnost je požadavek, k němuž vyzývá historický vývoj a jenž se nedá natrvalo opomíjet. Literární historii se do toho nechce, a není divu. Bude to pořádné zemětřesení, po němž budou hodnotové akcenty rozestaveny podstatně jinak než dosud a objeví se jiné mravní autcristy, než jaké uměle vyrobila partajní propaganda v poválečné době. Např. Fučíkovy reportáže ze Sovětského svazu i jeho a Štollovy polemiky vysmívající se naivním hlupáčkům à la Peroutka, kteří uvěřili pomluvám o zinscenovaných soudních procesech a masovém teroru vyfabrikovaným v Goebelsově dílně, se dostanou do prapodivného světla. A položí četné ořázky, např. zda běh času neukázal, že těmi naivními hlupáčky, kteří sedli na lep, byli právě autoři těchto reportáží a polemik, takže se stali průkopníky stalinské myšlenkové školy u nás, jež dogma povýšila na vše ospravedlňující princip.

Když F.X. Šalda vyslovuje své pochyby nad vývojem v SSSR, Mathesius je svým znaleckým posudkem kupodivu vyvrací. Sotva mohl nevidět, že od trockisticko-zinověvských procesů, jejichž režii prohlédl, vede přímá spojitost k dalším procesům, že je v tom všem jakási zlověstná logika. A přece tentokrát už neriskuje anatóma levé kultury a raději přivěše obě oči, neboť je přece nutné být buď pro nebo proti, střední pozici rudoprávní ideologové neuznávají. Stalinská politika stavěla před socialisticky smýšlející evropské intelektuály takové prokleté dilema neustále, znovu pak po r.1945 za nevybíravých útoků proti Achmatovové, Zoščenkovi, Šostakovičovi atd.. Neuralost těchto výpadů byla tak odpudivá, že Mathesius už nebyl s to ždanovovským sprostotám přitakat, jako např. J.Taufer, i když neměl odvahu V.Černého odmítnout je. Opovrhovaná střední pozice byla pro něj tentokrát východiskem z nouze.

Mnoho otazníků se shlukuje nad Mathesiovým vztahem k Šolochovi a Gorkému. Překlad Rozrušené země označuje B.Ilek za "akt dalekosáhlého politického dosahu" zřejmě oprávněně. O literatuře jako pravdivém svědectví života nikdo v té době ještě nepochyboval, a byla-li navíc pravdivost prohlašována za základní požadavek a přednost socialistického realismu, musela být románová výpověď Rozrušené země silným argumentem pro bouřlivou přeměnu sovětského venkova. Mathesius nebyl sám, kdo si Rozrušené země neobyčejně vážil. Epika plná dramatických konfliktů odlehčovaných scénami plnými humoru přesvědčovala o tom, že rozkulačování a kolektivizace jsou sice složitou, nicméně pro společnost v podstatě bezbolestnou a nezbytnou cestou.

tou k šťastnějším zítřkům. Sovětská kritika, která se radikálně vyrovnává s minulostí, už semtam naznačila ideovou problematičnost románu, ale naplno ho prohlásit za krásnou lež se přece jen neodhodlává. Je ovšem příznačné, že Litgazeta uveřejnila Šolochovův dopis přítelkyni v Moskvě, psaný v době, kdy pracoval na Rozrušené zemi; sděluje v něm, že širokoúdaleko zuří hladomor, že děti s vydutými bříškou houfně umírají... Tato fakta nejenže se do románu nedostala, ale nepodnítila v spisovatelovi ani pochyby o tom, zda krutosti kolektivizace byly opravdu nezbytné.

Rozrušená země je jeden z mnoha dokladů, že literatura může být záměrně lživou fikcí, že talent není vždy médiem svědomí, lidskosti a étosu, skrze něž promlouvá úcta k pravdě. Tzv. socialistický realismus na tom vybudoval své panství v umění, nikdy to s požadavkem pravdivosti nemyslel vážně, jeho úkolem byl pravý opak: skrývat nepříjemnou pravdu, mlčet o bolestné pravdě, utajovat pravdu o zlcčinech moci. Teprve zrodem této teorie vzniká literatura, pro kterou je ideologický koncept skutečnosti nad skutečnost samu, proto také pak v krizových situacích dochází k přiznáním "lhali jsme" nebo k údivu, že literatura ztratila svou prestiž ve společnosti.

Socialistický realismus prohlásil za metodu sovětské literatury na 1. sjezdu spisovatelů v r. 1934 Maxim Gorkij, Mathesiův nad jiné oblíbený autor /"Gorkého miloval snad až příliš" - J. Franěk/. Pověst velkého spisovatele a humanisty mu propůjčila nesmírnou autoritu doma i ve světě. Stalin jí obratně využil. V rozhovoru s E. Ludwigem oprávněně tvrdil, že jenom strachem se nedá společnost ovládat. K tomu bylo navíc zapotřebí mít po ruce účinnou metodu klamu, a k té dospěl "sémantickým převratem", po němž se určité jevy přestaly nazývat tradičními pojmy: vězení se stalo nápravně-výchovným ústavem, teror zostřeným třídním bojem, likvidace občanských práv socialistickou demokracií atd.; staré pojmy, jako svoboda, mravnost, humanismus atd. dostaly novou náplň. Tomuto převratu museli napomoci uctívaní duchovní vůdci. Po návratu do SSSR obklopuje strana bezpartijního Gorkého okázalou úctou, často ho v jeho vile navštěvuje Stalin, právě tady pronáší později okřídlená slova o "inženýrech lidských duší". Nekompromisní kritik nespravedlností buržoazního řádu, který dokázal ještě v Nečasových úvahách usvědčovat porevoluční bezohlednosti, rychle podléhá propagandistické vizi. Sovětská skutečnost je mu realizací lidskosti a není v ní nic, před čím by bylo třeba varovat. Tvrdí dokonce, že se příliš

kritizují nedostatky, místo aby se vyzdvihovaly světlé stránky nového života. A moudrý Stalin mu namítá: "My se nemůžeme obejít bez sebekritiky. Naprosto nemůžeme, Alexeji Maximoviči." Je to nepochybně jedna z nejtragičtějších frašek sovětských dějin.

Gorkij se pak připojuje k odsudkům obžalovaných v procesech a v dopise "Humanistům", otištěném v Pravdě a v Izvestijích, napadá proletářský humanista měšťácké humanisty, např. A.Einsteina a Th.Manna za to, že podepsali protest proti popravě 48 "zrádců, kteří zorganizovali potravinový hlad v Sovětském svazu". V poselství "Úderníci na stavbě průplavu Moskva-Volha" se pak naplno projeví výsledky sémantického převratu: proslulý feministka chválí blahodárné působení práce na vězeňkyně, které umíraly vysílením: "Vaše práce ještě jednou ukazuje světu, jak ušlechtilé působí na člověka práce, které dala velká pravda bolševismu smysl, jak nádherně organizuje ženy věc Lenina a Stalina." Tušil Mistr kultury, s kým vlastně v posledních letech života jde?

Gorkého veřejná vystoupení nepochybně pomáhala upevnit Stalinovu moc nad dušemi lidí, šířila jeho legendu, přesvědčovala svět, že slovně vytvořený přelud je skutečnost. Sovětská literární historie tato i další fakta zná, ale zatím s nimi příliš neoperuje. A protože pokroková kulturní veřejnost na Západě ve značné míře tehdy už rovněž podlehla "sémantickému převratu", přijímala dnes stěží pochopitelné krásné lži velkých duchů, nejenom Gorkého, jako nepochybný důkaz o prudce rostoucím blahobytu a štěstí lidí v zemi blízko pólu, kde je všechno "docela jinak, než si může představit člověk kapitalistického světa", jak tvrdil znalec této země J.Fučík v článku o sovětských salónech krásy. V něm také potvrdil fakt "sémantického převratu": "Už několikrát jsem tu řekl, že stará slova, staré pojmy dostávají v Sovětském svazu zcela nový obsah. Nebude to zřejmě nikdy dost opakováno." I salóny krásy tam mají přece jinou náplň než v kapitalismu...chodí do nich proletářky!

Působení takových osobností jako byl Gorkij pomohlo tehdy u nás mnohou skepsi a mnohé pochyby zviklat a výhrady odstranit. Bylo tomu tak zřejmě i v případě B.Mathesia. Nebyl z myšlenkově důsledných lidí, aby už tehdy pronikl ke smyslu toho, co se v SSSR dělo, zachovával si ale střízlivý odstup od protikulturních čistek a ještě jako vysokoškolský profesor měl ve svých přednáškách portréty zavržených spisovatelů /Pilňaka, Achmatové aj./, kteří podle sovětských ideologických požadavků už dávno do literatury nepatřili, jsouce škůdci socialismu.

x x x

Dogmatické koncepce levé kultury, kterou prosazovali komunističtí kritici kolem Rudého práva a Tvorby před válkou, se ovšem přenesla do osvobozené vlasti a zejména po r.1948 se naplno prosadila působením L.Štolla, J.Taufra, J.Rybáka, J.Hájka ač.. Když se v soutěži s jinými názorovými proudy ukázala v 60. letech její myšlenková omezenost a sektářství, neostýchalo se toto seskupení ani v nejmenším a chopilo se kulturněpolitického monopolu, který mu přihrála tzv.normalizace. Znovu ožila tradice ostrakizování jinak smýšlejících tvůrců a znovu byla uplatněna teorie "buď - anebo", "pro nebo proti", která se použila s hrubostí zednické míry při souzení složitých kulturních jevů. Zhodnocení posledních dvou desetiletí literatury rozštěpené na tři oddělené proudy, zhodnocení, o jehož nezbytnosti se mluví i v usnesení plenárky Svazu českých spisovatelů, nebude moci jít ke kořenům duchovního a myšlenkového úpadku této doby, nebude-li zároveň provedena kritická analýza 30. let, v nichž sektářská a protidemokratická koncepce české kultury vznikala, nebudou-li zbaveny aureoly neomylných držitelů dějinné pravdy aktivity, které svá kritéria opíraly o pověry a iluze.

Milan Jungmann

Psáno pro sborník k 60.narozeninám Milana Jankoviče.

293

POČIN EXILOVÉ KULTURY

Dostala se mi do ruky učebnice, která myslím nemá v historii českého vzdělávání obdoby. Pod názvem Máma, táta, já a Eda - Česká abeceda ji vydalo Rakouské státní nakladatelství jako čítanku pro děti českých emigrantů, roztroušených dnes po celém světě. Jejím autorem je spisovatel Jiří Gruša s týmem, jehož členové žijí i v Praze, konkurs na ilustrace, v němž se zúčastnilo čtyřicet výtvarníků, šťastně vyhrál Miroslav Wagner, nyní v NSR. /Významnou roli sehrála i Nadace Charty 77 svou finanční podporou./

Autoři si vytkli za cíl vzbudit v dětském čtenáři ve věku od šesti do jedenácti let zájem o českou literaturu a český kulturní odkaz, přičemž počítají s aktivní spoluprací rodičů jako pedagogů.

Při četbě doslovu editora, jímž je Pavel Kohout, se člověk z Prahy těžko brání dojetí; uvědomuje si, že má co dělat s něčím, co připomíná romantické nadšení zapadlých vlastenců. Dovídáme se totiž, že české emigrantské děti se učí rodné řeči, pokud se jí vůbec učí, až s větším či menším zpožděním proti řeči země, v níž žijí. Jejich rodiče jsou zde nabádáni, aby svá zklamání, která ve staré vlasti zažili, nepřenašeli na děti, protože tím "jednají stejně pošetile, jako kdyby vyhodili rodinné šperky"; připomíná se jim, že "vrcholná díla české kultury jsou už dávno součástí kultury světové". Pavel Kohout polemizuje i s názorem v exilu rozšířeným, že "mateřský jazyk je nutno v dětství co nejrychleji potlačit". Odvolává se na intelektuální přednosti vícejazyčných dětí, na jejich větší slovní zásobu, bohatší zdroj podnětů, širší duševní obzor. Přitom ale připouští, že exilové dítě se vrátí do vlasti už jenom jako návštěvník, který hledá kořeny své duchovní existence.

Gruša a jeho tým prokazují, že jádro naší exilové kultury zůstalo kulturou českou, s plným vědomím jejích tradic a její nedělitelnosti, s živým českým jazykovým myšlením a neomylným smyslem pro umělecké hodnoty.

Z lidové poezie a klasické literatury se totiž podařilo

vybrat právě to, co už léta vytváří široký základ kulturního povědomí a je majetkem opravdu celého národa. Není potřeba velkého vzdělání, aby člověka znal lidovou baladu Osiřelo dítě, pohádku Boženy Němcové, K. J. Erbena nebo K. Čapka, či třeba Seifertovu Maminku.

Nelze vyjmenovat všechny zastoupené autory, ale nutno se zmínit, že Grušova čítanka má něco, s čím se v našich čítankách jen tak brzy nesetkáme: Vedle zmíněných klasiků jsou zde i žijící či nedávno zemřelí spisovatelé, a to jak tvořící v emigraci /Kolář, Blatný, Aškenazy/, tak autoři samizdatové /Klíma, Vaculík, Lad. Dvořák/, ale i spisovatelé s právem publikovat v Československu /Hrabal, Macourek, Šrut/. Právě tak se tu Karafiátovi Broučci dobře snášejí se Sekorovým Ferdou mravencem, třebaže se je kdysi kdosi snažil stavět proti sobě.

Význačný ruský sovětský pedagog a básník Korněj Čukovskij, který se čtyřicet roků zabýval studiem jazyka předškolních dětí, popsal v knížce "Od dvou do pěti" dětskou schopnost zvládat jazykovou normu s pomocí mezistupně vlastního tomuto věku: poetické hravosti a tvořivosti. Ze svého hlediska má k bilingvistu výhrady, jeho výzkum ukázal, že dítě, myslící od malička současně ve dvou jazycích, onu základní jazykovou tvořivost ztrácí.

Grušova čítanka ji dětem v cizojazyčném prostředí dodává, přináší jim nové podněty, předvádí rozmanitost českého jazyka, objevuje jeho nové možnosti. V textech, majících za úkol procvičovat techniku čtení, vytváří autor jazykolamy, spřáhá slova podobně znějící, uplatňuje homonymii a lidová rčení.

Třebaže se vydavatel zmiňuje i o typu "pokusných" čtenářů, na nichž se texty zkoušely, zdá se mi přesto, že Grušova čítanka se vydává na dobrodružnou cestu kolem světa, a nejen proto, že si v ní budou říkat děti v Americe, Kanadě i Austrálii.

Nedovedu si například představit, jak bude českou jazykovou komiku či jazykové poetismy přijímat dítě, jemuž je bližší němčina nebo angličtina. Jestliže například ve Vodňanského básničce jsou okna "domčí oči", pochopí dítě žijící v českém prostředí, že domek je tu poeticky ožívován i gramatickou koncovkou? Řekne-li potom, že na někoho počká před "domčím vchodem", rozumí se samo sebou, že jde o jazykovou hru. Bude totéž hrou i pro dítě

v prostředí nečeském, nebo bude tento bilingvisticky v ychovávaný čtenář považovat poeticky jazykový postup za jazykovou normu? Neboli, bude to pro něho opravdu poezie?

V tuto chvíli bych si netroufla odpovědět. Nevím ani, zda tady má jistější představu Jiří Gruša, tím spíš, že sám si do emigrace přinesl a uchoval jazykové bohatství a živou schopnost je tvořivě rozvíjet. A tak se mé otázky týkají nejen výběru čítankových textů, ale i textů určených technice českého čtení, které se autor snaží jazykově ozvláštnit. /"Kdo má doma, ten se má" /doma = domov/, "Eda umí dopis" atd./

Protože autor i vydavatel slibují pokračování této čítanky, přimlouvala bych se ve druhém díle za Ladova Kocoura Mikeše, vydávaného též ve Švýcarsku, a snad by stál za úvahu i Kája Mařík, který je dodnes četbou českých dětí. Rovněž tak Rumcajs, třebaže při hodnocení v emigrantském okruhu kdysi neuspěl: Je to loupežník hájící svobodu proti hloupému a nadutému mocipánovi, oba tyto soupeři se svými charaktery neliší od tradičních postav z klasických pohádek.

Myslím, že čítanka bude i zajímavým umělecko-pedagogickým experimentem, v němž sehrají důležitou roli zkušenosti rodičů, kteří s ní budou pracovat. Přála bych Jiřímu Grušovi, Pavlu Kohoutovi a všem, kdo se na čítance podíleli, aby měla jejich knížka do budoucna na svědomí nejen pár dobrých bohemistů, ale i vrstvu lidí, kteří budou sledovat českou kulturu a v zahraničí ji podporovat a propagovat, v přesvědčení, že má světu co říci.

O smrti a dvou básnících z Brna. /Kostnické Jiskry, Evangelický týdeník, 17. května 1989, Kostnická jednota, Praha ÚČN, č. 17, cena 70 hal/

Tomuto číslu Kostnických jisker věnuji pozornost, neboť se na s. 3. a 4 v člancích opakovaně dostáváme k ohlasům české literatury, v úhlu ozvěny nezvyklé. Nejprve z článku pod čarou, ze zadní strany týdeníku, uvádím jednu z hodnotících vět /o Jiřím Mahenovi/:

"Nebyl marxista, avšak jeho názory - ovlivněné ovšem rodovým evangelictvím - se velmi blížily nejlepším myšlenkám onoho politického směru a někdy se s ním i ztotožňovaly."

Není dobré používat v jednom dechu - avšak a ovšem - vzniká věta zapeklitá, v níž i rodové evangelictví může být "politickým směrem", stejně, jako marxismus. Ale zůstaňme u zřejmého mínění autorky článku Rut Skalákové, že Mahen se "velmi" přibližoval "k nejlepším myšlenkám" marxismu. Smiřme se s marxismem jako s obdobou nějaké ideové vánočky, splétané z dobrých i nejlepších myšlenek, k níž intelektuál, ovlivněný "rodovým evangelictvím" přistoupí a vybere si z masy hrozinky, ty nej -: je to náznak hostiny ducha? Rodových evangelíků ve vztahu k marxismu? A které myšlenky jsou v politickém směru marxismu nejlepší? Řeč je o konkrétní lidské bytosti, hodnocené v článku jinak pravdivě /že Mahen patřil "do kruhu nejlepších spisovatelů českých tehdejší doby"/. Víme tedy, že Mahen byl z nejvzdělanějších mužů a věděl, k čemu marxismus jako politický směr cílí. /Ke komunismu Marxova typu, který by neměl mít "omezenou síru": proti jakékoliv omezené míře klade Marx "komunismus jakožto pozitivní zrušení soukromého vlastnictví jako lidského sebeodcizení a proto jakožto skutečné osvojení lidské podstaty člověka a pro člověka" - Ekonomicko-filosofické rukopisy, str 92./ Umožnění "totality lidského životního projevu" každému jednotlivci je základním cílem komunistické společnosti. A spadá do totality lidského životního projevu i sebevražda? Rodové evangelictví, tak jak je známo v kulturních dějinách, spatřuje "totalitu lidského životního projevu" ve spravedlivém následování Krista evangelijního, t.j. zásadně Zmrtvýchvstalého, zachraňujícího lidský rod. Pro konkrétnost Mahenova osudu je v článku podstatné, že autorka především popisuje poslední noc básníka z 22.5. 1939. Cituji např. celý druhý odstavec:

"V Brně u otevřeného okna seděl asi šedesátiletý muž, hlavu měl opřenou o opěradlo křesla a otevřené oči plné bolesti i touhy i vzpomínání upíral ksametovému nebi. Byl v bytě sám. Svou ženu Karlu, kterou nesmírně miloval, poslal do divadla, protože ve chvíli, na niž se připravoval, chtěl

být sám. Sám - se svým Bohem."

Ůteme zde pro křesťany závažná slova, kde slova bolest a touha jsou přepevně spojena s nesmírným milováním - a Bohem. Básník rodově evangelický chce být sám. Sám - se svým Bohem". Já si čtenářsky myslím: křesťané čeští, nezatahujte ve svém smýšlení Boha do všech činů básníků českých... Všichni ti básníci jsou rodově ještě spojeni s křesťanstvím, ať už si z politického směru marxismu vybírají myšlenky nejlepší, či všechny v jednom ranci: pokud se některý z těchto literátů rozhodne pro sebevraždu /což není v tomto prostředí tak neobvyklé/ není nutné do tohoto směřování zapojovat ideově Boha-Křista. Vzal si snad sebou Mahen, když se šel na půdu oběsit, kříž? Rut Skaláková přece uvádí, že si vzal sebou "do náručí své dvě bílé milované kočky". Fred v oblasti literatury nekladou křesťané stejné měřítko - ve vztahu k Bohu! - na čtenáře a tvůrce textů? Kostnické jiskry mají přitom v čele úvodní článek teologa prof. dr. M. Opočenakého, z jeho referátu na zasedání Výtoru církevních a náboženských činitelů ČSSR ve Slušovicích. Z té první strany cituji:

"^{vácným} Nepůžeme meditoval o integritě stvoření a zastavit se před rozhodným závazkem rozvíjet a chránit život."

Rut Skaláková pro svou tezi Mahenova spočinutí v rozaluvě s Bohem před sebevraždou uvádí Mahenovu báseň Zoufalá modlitba. Ta však byla psána za 1. světové války, vyšla ve sbírce Duha z r. 1916 a i tím Bohem, smiňovaným ve verši, odpovídala katastrofické náladě dobové. /Kdy Mahen sám měl na sobě v Brně uniformu důstojníka císařské armády./ Aby si snad někdo nemyslel, že oponují všudypřítomnosti Boha, ocituji dvě věty z posledního odstavce článku Skalákové:

"A tak, když se blížila půlnoc, vzal do náručí své dvě bílé milované kočky, vyšel s nimi nahoru na půdu blíž k sametovému nebi, a když z věže svatopetrského chrámu dozněla poslední úder svonu, ten dvanáctý, odešla s ním i duše hrdého a bojovného Janošíka a jemného, citlivého Jiřího Mahena. Jen dvě bílé kočky slyšely jeho poslední vzdech."

Křesťanaky si myslím, že poslední vzdech člověka vždy zaregistruje Bůh dřív, než zvíře a hlavně - výrazněji! Melodramatické psaní o Mahenovi, který absolvuje pobyt s Bohem o samotě a pak se jde na práh hodiny duchů zavraždit má v sobě cosi hluboce nepravdivého. Znovu si dovoluji ^{OPRAVA} ~~zavést~~ výrazný citát z 1. strany těchže Kostnických Jisker: "Křesťané jsou voláni, aby se postavili proti možnému sebezničení."

Z třetí strany Evangelického týdeníku citují z článku, věnovanému významu Karafiátových Brouček, myšlenku, jejímž autorem je ~~Jan Skácel~~ básník, kterého znám:

"Jestliže kdysi Jan Skácel nadepsal svoji krásnou úvahu: Knih, která si odpočala - vyjádřil poznání, jež je důležité. Vrátil se k Broučkám po téměř čtyřiceti letech - a byl okouzlen. Ale těch čtyřicet let to potřebovalo. Kniha si neodpočala, ale čekala. Knihy dovedou čekat."

Podobná úvaha má v sobě opět cosi hluboce nepravdivého. Buď je kniha stejný předmět jako kámen, a pak dovede čekat, anebo je to poselství, které má být vydáváno a čteno: častěji než jednou za 40 let! Jan Skácel, když v tomto duchu vyprovodil v Brně, v říjnu 1967 Karafiátovy Broučky do světa, jistě netušil, že i jeho knihy za pár let budou muset čekat desetiletí na své čtenáře ve vlasti. Já si přitom čtenářsky myslím, že Karafiátovy Broučky mohli dostávat malí čtenáři do ruk i po roce 1948, stejně jako po roce 1971 měli lidé číst knihy Skácelovy poezie. V názoru, že hodnotné knihy české literatury si mohou /a v depozitářích! / odpočinout, je i u Skácela cosi dobově nehodnotného /a odpovídá to jeho tehdejšímu členství v KSČ/. Nechápu, proč křesťané právě v roce 1989, za přestavby, v níž Broučci stále ještě ~~nevyšly~~ nebyli znovuvydáni od r. 1968, a v době, kdy i Rudé právo poukazuje na nesprávnost čekatelství známých knih, zdůrazňují v Evangelickém týdeníku: "Knihy dovedou čekat". Zní to pro mne stejně anachronicky, jako jiný údaj z článku Jana Niebauera, který citují v celém odstavci ze strany 3:

"Vzpomínám na konferenci Evangelického díla 1947, na níž mluvil o Broučcích čermský kronikář bratr F. Šilar. Tehdy řekl: Bude-li třeba, vydá si naše JZD Broučky jako pracovní příručku. Jsou plni činnosti. Rozumějí si. Mají k sobě důvěru. Spolupracují. Pomáhají si. Pracují až do únavy, a přesto mají čas na modlitbu. A dodal: Pracujeme podle Brouček a jsme první v republice v pěstování lnu. - Samozřejmě, že bratr Šilar četl v Broučcích víc, než jen pracovní návod, ale vystihl tehdy dobře, co nebývá vždy viděno."

Ovšem, uvědomují si, že co pro mne zní anachronicky, má v Evangelickém týdeníku integrální logiku. Možná, že když je na 1. straně zdůrazněno zasedání významných teologů v nynějším JZD, které je "první v republice", ve Slušovicích, naznačuje strana třetí možnost ~~to~~ dávno v Evangelickém díle očekávanou. Když už čermské JZD Broučky jako pracovní příručku nevydalo, vydá ji jako pracovní příručku za přestavby JZD Slušovice. Koho ze čtenářů v ČSSR by to dnes udivilo?

Článek, z něhož cituji, se jmenuje Dvanáct chudobiček. /Ty vyrostly na jaře v místech, kde Broučci zahynuli./ Musím přepsat ~~mlý~~ Skácelův odstavec ze současných Kostnických jísker, aby bylo zřejmé, s čím nesouhlasím:

"Optáte-li se mne, v čem si Jana Karafiáta vážím nejvíc, prozradím to bez rozpaků. On jediný dokázal dětem říci, že na světě je smrt, a nevylekal je. Říkal a říká jim v to celé ~~knížce~~ své knížce, od první stránky až po tu poslední, ve střídání jara a zimy, léta a podzimu, dne i noci. Říká to i nám dospělým a připomíná, že smrt je jediná věc na tomto světě, které musíme být poslušni. Byl jemný, nedodal, že nám nic jiného nezbyvá. Jsem rád, že jsem se tu to pravdu dozvěděl ponejprv od Jana Karafiáta..."

Kdyby psal Karafiát své Broučky proto, aby připomenul čtenářům "že smrt je jediná věc na světě, které musíme být poslušni", vzdálil by se od křesťanství, jako literát i jako kněz. Jan Skácel dokonce vystihuje ^{jeho} ~~je~~ ^{neboť} jemnost, ~~že~~ v knížce "nedodal, že nám nic jiného nezbyvá". Ale Karafiát musel nechat Broučky zahynout, protože oni nemohou mít nemrtelnou duši: jen dvanáct chudobek může nad jejich hmyzími tělíčky vyrůst! Skácel využívá - teologické nemožnosti kněze Karafiáta - přiznat broučkům vítězství nad smrtí, a komolí v opačné znaménko ideového vyznění jeho knížku. ~~Je~~ Měl-li by Skácel ovšem pravdu, pak by bylo naprostou ideovou hloupostí socialismu nedávat pionýrům k četbě Broučky: jak by je mohli přivést k jádru křesťanství, ke Kristovu Zmrtvýchvstání? Karafiát ve všech svých písemných projevech však nenechával žádného čtenáře v pochybnosti o svém výkladu světa: Jediná věc na tomto světě, vůči níž musí být křesťané poslušni, je Bůh, znamenající dle evangelií život - vítězství nad smrtí. Dosazení poslušnosti pojmu smrti, místo poslušnosti k pojmu Boha, je vítězstvím socialistického výkladu Brouček par excellence. Případá mi, že Skácel zde nezastřeně poukazuje na slabinu Brouček jako literárního díla pro křesťanské děti. Působí knížka na čtenáře právě jemností Jana Karafiáta /"Nedodal, že nám nic jiného nezbyvá" - než poslušenství smrti jako jediné věci na tomto světě/? Ale tu by byl Karafiát jako literát ve Skácelově ~~příkladu~~ výkladu sice jemný, ale už plně nekřesťanský! Skácel u Karafiátových Brouček s básnickou připomínkou vlastních čtenářských zážitků prohlubuje otázku: vede autor děti k poznání nejdůležitější vlastnosti Boha_Krista, vstávajícího ze smrti k nezměnné životnosti? Anebo je vede k poznání Boha, bez vztahu k Zmrtvýchvstalému Kristovi? K poznání světa, kde je třeba spolupracovat jako broučci s druhými a pracovat do únavy, a ještě dál, aby potom na našem hrobečku vykvetly chudobky? Dle Skácelova výkladu nemá knížka přesah nad smrt: a tu je to potom velice smutné čtení... Či ne?

Ivan Foustka: Romance o dvou bezvýznamných. / Jihočeské nakladatelství, Č. Budějovice 1986, vydání I., ilustrováno, náklad 20 000, cena 21,50 Kčs/

V době, kdy jsou v ČSSR zakázány historické prózy Karla Pecky či ^{zespůsobeno} Wiléma Hejla, mají vydavatelství prostor pro publikaci knih od autorů neschopných, neinformovaných o historii, ale věrných. Komu? Tupé vládě, jež • zákazech knih historické prózy rozhoduje. Tak v dobách zákazů bez konce a po dlouhá desetiletí profitují spisovatelé a jejich dílkům - typu Romance o dvou bezvýznamných - se dostává neuvěřitelně vysokých nákladů. Aby se co nejvíce rozšířily a prokázaly, že v ČSSR historická próza - má své stále nové - literární odnože. Je u nás prostě doba romancí bezvýznamných autorů, kteří, stejně jako jejich patron Vasil Bilak, jsou zásadně nezátížení historickými realitami Čech.

Ivan Foustka titulní novelu - Romance o dvou bezvýznamných - psal pod neodmyslitelným vlivem Mayovek a jejich děj jen přesadil do konce 13. století. /Vedle jeho hubitele Braniborů v Čechách bledne i Old Shaterhand co do počtu skolených svou opakovačkou./ Foustka vede čtenáře neúprosně, stranu za stranou, k tomu, že jeho hrdina "Jíra Bouře" má z tehdejší kuše opakovačku. S neuvěřitelným dostřelem! Na str. 95 například trefí Jíra • zbrojence na vzdálenost "třista kroků" přesně "šipkou do týla". Na str. 92 pouze dva "odraní" /! / Češi, ^{citují:} ~~středně~~ "dokázali tři ze šesti Braniborů sestřelit ze sedel svými samostřílými a zbývající porubali meči. Dvakrát či třikrát zkřížil zbraň, ale pak už nevystihl nečekaný výpad a sedceryvným výkřikem se rozloučil s tímto světem. A takových hrůzných výkřiků slyšel Ambrož v nejbližších dnech deset, patnáct, pak dvacet. Dvacet braniborských vojáků leželo na lesních cestách v okolí Darkovic_x bez života, a to už bylo velmi citelné oslabení loupeživé hordy, která neměla původně víc než sto mužů".

L.P. 1279 prostě zastřelí předchůdci českých partyzánů samostřílelem desítky Braniborů. /Nejschopnější střelec a bojovník, na útěku od prohrané bitvy "u Suchých Krut" nejprve jako zkušený illegalista zachovává svou zdánlivou bezvýznamnost odraného chudáka, abychom až po jeho hrdinské smrti pochopili, že se jednalo o obávaného muže z Jihočeska /či ze Západu Čech?/ - "Jíru Bouře". Braniboři ho zabijí jen léčkou: a Foustka ji musí podrobně rozepsat, aby čtenář té léčce uvěřil. Jinak jsou ti Braniboři v Čechách naprosto změkklého rozumu: ani kořistit nesvedou! /Foustka nás totiž nejprve na s. 47

seznámí s faktem, že "velmi dobrá kuše" měla cenu "jezdeckého koně", a pak se na s. 91 ozbrojí jeho dva "odraní" Češi kušemi tak, že

je zdvihnou ze země. Úrodné na kuše, české: Braniboři totiž vypálili zapadlou tvrz, sami nebyli schopni tyto /jak koně cenné kuše/ zvednout ze země a tak se jich na spáleništi sídla zemana-kobylkáře několik povaluje. Ty kuše jsou nespalitelné a cituji přesně: "ve dvoře jich leží několik".

tupost dnešních nakladatelských redaktorů je tak neslýchaná, že nejsou schopni doporučit autorovi masově vydanou publikaci Člověk, zbraň a zbroj v obraze do by, Praha 1983. Tam by se autor ke svému údivu dočetl /či na obrázku si prohlédl/, že až koncem 15. století byla kuše vybavena buď německým heverem, či anglickým heverem, aby střelec mohl např., ze sedla koně rychleji vystřelit. Seznámil by se s faktem, jak obtížně ~~je~~ samostříl ovladatelný v době, kterou popisuje, jak jezdec prostě musel sestoupit s koně a nohou kuši napínat. ~~Že~~ Teprve v počátku 14. století se používalo při napínání kuše háků připevněných k pasu. Teprve za několik desítek let po době ^{Foustky} popisované střelec zahákl tětivu kuše za hák, pokrčil nohu a vsunul ji do oka na přední straně kuše. Tahem celého trupu a současným sešlápnutím kuši napjal. Ovšem s takovým úsilím by nemohl Foustkův Jíra Bouře sestřelovat Branibory rychle po sobě: tohoto lidového hrdinu tedy autor vyzbrojuje v rámci id-eové potřeby reálného socialismu čímsi ahistorickým. Pro potřebu ~~ideové~~ marxismem propagované důležitosti lidí "bezvýznamných" pro chod dějin můžeme se ke konci XX. století setkávat s českou verzí Jamese Bonda /v raně středověké úpravě/. Vrcholem tohoto děje o "bezvýznamných" je, že ten, který ~~přivedně~~ přežil z dvojice Čechů odraných, uprchlý mnich Ambrož, nebojovník až do morku kostí, píkou zabíjí z bezprostřední blízkosti Branibora. Barvitě popisováno v reáliích jihočeského města, atd. (Ve výše uvedené populárně naučné publikaci,

by se Foustka seznámil s faktem, že pojmenování středověkých zbraní v češtině má svůj řád. Píka byla zbraní spojenou s vojenským umem Švýcarů z konce 15. stolétí, v češtině známé důležitý pojem "pikéři", což byli muži, zacházející s píkou /dlouhou 6 metrů!/ v období konce středověku, atd.)

Ovšem, tohle jsou pouhé ahistorické drobnosti v řádu Foustkovy historické prózy. V druhé novele knihy, jež má podtitul Příběh z dávných časů se zápletkou skoro detektivní, skolí čtenáře Foustka hned po třech stranách textu. Cituji: "roku 1635 patnáct let sušovala Evro-pu zlá válka, jež daleko později dostala v historii název třicetiletá". /S. 118/. Reálný socialismus už není schopen zajistit výuku ani v takovém rozsahu, aby autoři-spisovatelé historických knih znali dataci Třicetileté války. Kdy došlo k defenestraci v Praze, v kterém roce, to

je zápletka skoro detektivní. Ovšem ideově je autorovi i redaktorům nakladatelství vše jasné. Proč má kniha dvě novely? Spojuje je Foustkova nechuť /pro celé období 350 let zahrnovaných dějin/ k cisterciákům. Co tenhle řád autorovi udělal, nevím: v první novele zběhlý cisterciák Ambrož pochybuje nejen o správnosti Desatera, ale nakonec sám nekřesťansky vraždí. /

nečekaným atakem. V druhé povídce člen toho stejného řádu ^{Bankrác} vraždí za rekatolizace Čech "černou magii", a za úplatu; propadá obžerství, smilstvu, pijanství a voyerství, a atd.

Je to něco úděsného, spustit se do Foustkova děje: jeho styl zasvíní čtenářskou duši tak rychle, že je to až k nevíře. Ale je to publikující autor, rozhodnutý ještě spoustou dalších knih zavalit českou socialistickou kulturu, a proto v krátkosti referuji. Na vymyšleném knížecím dvoře Friedricha z Ostenburgu, na neexistujícím zámku Zaleských neustále žasneme. Kníže Friedrich, ačkoliv v Čechách usedlý teprve od r. 1628, ovládá po 7 letech perfektně češtinu. V jeho sídle se mísí jedovaté prsteny s politikou "Matyáše hraběte Gallase". /Ten v říjnu 1635" jedná a mluví "s plukovníky" jako rezident CIA./ Jeho spolupracovník "agent české komory, pan Jan Opitz z Ehrensteinu", rozhoduje mávnutím ruky o "tajné" popravě "ryšavé" kněžny, a to v "Pražském hradě". Myslím, že Josef Svátek se musí obracet v hrobě: takové možnosti pro historický žvást za epochy vítězství pracujícího lidu! V ději jsou mistrně vraždění "mistři černé magie" /vrah má dřevěnou nohu a klape s ní po dlažbě, za tny!/, římskokatolický kaplan přímo epochálně zabíjí ty nepohodlné jedem x žíjí, což vše probíhá v kulise jakýchsi dozvuků mordu Valdštejna v Chebu: běží přitom o nic menšího, než evropskou politiku. Ohroženou ~~o~~ zvrhlými a všeho schopnými katolíky? Což si v závěru musí uvědomit /Foustka k tomu čtenáře vede/ i sám "Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka". Nezvratnými fakty je doveden k poznání, že kněz věrný Římu "byl oddanou loutkou v rukou zálešické kněžny" a vraždil podáním ruky, na níž měl "ostnatý prsten". Prozradil ho ovšem úkaz spravedlivý, když ruka oběti zčernala. "Vilém Slavata" se náležitě "zamyslí" a novela ve svém konci vrcholí v ideové výši, vhodné i pro náš čas. Končím citátem, který Foustka určil na den "11. září 1636" a vložil do ~~o~~ úst poučeného Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka: "církev musíme dělit na církev, která jde s námi, a církev, která jde proti nám".

276

Kľúčiky
/besednica/

No, no, ale preto ešte nemusia z neba padať sekery. - Nie, povedal kolega Franz, počasie na to nevyzerá, sekery aj tak zrakovo padajú ostrím nadol. - A so smiechom sme sa rozišli. Idem na kontrolu do nemocnice na Kramároch, Limbová 5.

Diaľnica sa bzučiac navíja na kolesá expresného autobusu. Blížime sa k Novým Zámkom, ale ja vidím Zámok /Das Schloss/ na každom vršku, všetko je pod zámkom, polia, rieky, ženy, studničky, zvieratá, celá krajina pod zámkom zakliatym. Spomínam na Franza, s ktorým intímne žijem, ako mi kýval na cestu /rukou, pochopiteľne/.

V bratislavskej kaviarni čakajú vzácní priatelia ľudia /jedného z nich, Olega, druhého dňa na ulici temer gangstersky unesú na výsluch kvôli časopisu Fragment K/. Chvála disentu. Hovoríme o kľúčových otázkach doby, hovoríme zásadne len o trestných veciach, zhovárali sme sa len o jednom a tom istom: literatúra, Petlice, kultúra, etika občianskeho zbabelstva a odvahy; historický étos, ktorý v nás niektorých - podľa dr. Šimečka, tej mravnej a intelektuálnej osobnosti - akosi celkom byrokraticky skostnatel, nemožno ním, étosom, pohnúť, nijako si pomôcť - sme hrdinstvom bezmocní a premožení; hovoríme o apoštolovi Dominikovi, ktorý už práve nežije, sme osamelejší o neho /o tom ešte nevieme, chystáme sa za ním/. A rozchádzame sa. Vonku nesvieti slnko, a predsa za nami kráčajú tiene, tie^{že} z úradného rozhodnutia. Úradné rozhodnutia sú plaché a vrtošivé ako mladé dievčatá. - To je dobrý postreh, povedal zememerač K., rozhodnutia majú podistým aj iné vlastnosti spoločné s mladými dievčatami.

K spiatočnému autobusu ma odprevádza syn Ivan. Vraj boli pred týždňom aj za ním na internáte pohovoriť si o jeho známostiach a stykoch a otcoch, práve teraz, psychologicky veľmi presne, keď je pred štátnicou z matematickej analýzy, diplomová práca na jednotku; je mi to dosť nepríjemné, nevím sa s nimi zhovárať, vraví. Reku, nič si z toho nerob

/ako sa ľahko povie/, človek svoj tieň neprskočí, netreba sa dať zdeptať, ale vydržať, žijeme v právnom, nie teroristickom štáte...

K.-ovi sa zdalo, že s ním prerušili všetko spojenie a že teraz je slobodnejší než kedykoľvek predtým a môže na tomto mieste čakať dokedy chce a nikto sa ho nesmie dotknúť alebo ho odohnať, ba ani osloviť, ale akoby súčasne nebolo nič nezmyselnejšieho, zúfalejšieho než táto sloboda, toto čakanie...

Pri dverách autobusu k nám pristupuje vysoký uniformovaný príslušník, kontrola občianskych preukazov, prosím. Vidí, sme menovci, žartuje: syn, alebo brat?, a pomaly, pedantne a ležérne zapisuje naše osobné údaje, pomaličky, nuž kývam šoférovi, nech má strpenie chvíľu. Cestujúci zvedavo čumia, čo sa to deje, a ja sa cítim ako zločinec alebo aspoň utajený punkáč alebo aspoň slovenský spisovateľ, masový vráh svojich detí /azda mi odpústia/. Príslušník má fúzy veľmi podobné mojim: či preto poslali práve ~~je~~ takého, aby si ľahšie zapamätal, koho má na nástupišti hľadať? Hľadanie vlastnej fotožnosti, to robí temer každý.

Čo vám chcel ten..., pýta sa vodič autobusu. Ale, kývnem rukou, že nemám na fotografii v preukaze fúzy; a hneď si uvedomím, akú kravinu som v rozpakoch povedal: veď najprv musel skontrolovať doklady, až potom zistiť, že tam nemám bajúzy./Aj Ľudvík sa raz uchechtával, keď som mu prezradil, že v rukopise jednej besednice píšem, kde je ukrytý: Tož najdříve ji musí najít, pak sa dočítajú, kde je./ A Marx; mal v preukaze bradu? - toľko vodič.

Namiesto toho, aby proti K.-ovi zakročili, radšej trpia, pričom, pravda, majú nádej, že konečne aj K. musí pomaly pochopiť to, čo tak bije do očí, a primerane k utrpeniu pánov aj on bude priam neznesiteľne trpieť tým, že tak strašne nevhodne a všetkým na očiach postáva za rána tu na chodbe...

Autobus odchádza. Na jeho kolesá sa šumivo navíja celuloidový pás, farebný film, video, na obrazovke obloka sa chvejú lesy, mihajú lúky, polia, krajina v zelenej uniforme; nechcem to vidieť, zatváram oči, vidím vlast' v čiernej uniforme potom. Celý zelený si siahnem na čelo, je mokré, studené.

/Strach: kľúčik k slobode?/ Je zložitá anatómia úzkosti, fyzicky črevami a cievami a intelektom analyzovaná počas dvoch-troch hodín cesty. Moja bytosť krehká sklenená je opäť o čosi prehĺbená, spriehľadnená a obohatená: o dar a milosť intenzívneho autentického precítania nepolovičnej existencie, o navštívenie čohosi, čo je tuhé a večné ako choroba, radosť, hriech, ako zdravie, bolesť, smrť, neznesiteľná láska a pokánie. Bojím sa panicky a paranoicky: chceli len vedieť, kde som bol a kedy som odišiel, alebo ma zbalia cestou či na konečnej, alebo chcú len upozorniť, ponížiť, zastrašiť, alebo?, alebo... Tak bážňou požehnaný som obyčajný zbabelec. Aj. Národnej púte na Štefánikovo Bradlo som sa nezúčastnil, ani na Tatarkovom pohrebe som nebol /len zástupca nástupca syn: tak trváme/.

Keď K. prišiel, bol neskorý večer. Zámocký vrch vidno nebolo, záhaľovala ho hmla a temnota, ani najslabší lúč svetla nenaznačoval, že by tu bol veľký zámok. K. stál dlho na drevenom moste, ktorý viedol z hradskej do dediny, a díval sa hore do zdanlivého prázdna. Je tu nejaký zámok? - Samozrejme, povedal mladý muž pomaly. - Táto dedina je majetkom zámku, kto tu býva alebo nocuje, ako keby býval alebo nocoval v zámku. Nik to nesmie urobiť bez grófskeho povolenia. Vy však také povolenie nemáte alebo ste sa ním aspoň nepreukázali.

Som doma, nič sa mi nestalo. Ale môže sa zajtra, pozajtra sa môže. Ktože to vie? Tamtí poctivo pracujú, hrdo hrdlačia za mzdu dennú, a my sme ustavične v strese a sami ako terče diaľkovo riadeného ničenia anonymného: tolko sa platí za konanie pravdy.

Som doma /a nazdávam sa, že v azyle/. Z vrecka vyťahujem zväzok kľúčov /nestratil sa?/, hľadám ten pravý, ruky sa mi ešte stále trasú, ani v tme neviem trafiť do patentného zámku, zazvoním, dvere otvára škeriaci sa Franz Kafka, a že: My house is my castle. Čo po slovensky približne znamená: Môj domov je zámok. A ja mu na to plynulou angličtinou, stredoslovensky mätko vyslovenou: Kurvy!

Nevím, jestli už někdy bylo, že kvetly zároveň sasanky i jabloně. Nebo jabloně a švestky. Letos všecko kvetlo naráz: meruňky, sasanky, šeřík i jabloně. Po zimě bez mrazu a sněhu se rozletělo jaro takovým tryskem, že mě to až lekalo jak špatné znamení, a to zvláště proto, že vláda vypadá zamrznutě jak v lednu. Kdo by jednou nohou stál při ní a druhou v jaru, toho by to rozčeslo. Proto já jsem se samozřejmě vlády pustil a chytám se jara. Ale milé jaro, nejsi jen ozónová díra?

Kdysi se dalo přírodním úkazům věřit, že jsou to opravdu jen ony, a ne trestný odraz nějakého lidského podniku. Když dříve třeba přišlo sedm hubených let, bylo to z přírodní příčiny, a ne z vedoucí úlohy nějaké momentální vládnoucí strany. Teď sama věda ztrácí jistotu: je správné podporovat gorbačovovské Rusko? Já sám na to hledím nerozhodně, ba říkám si až: co je mi po tom! Ale jindy se mi takový názor zas u mne nelíbí.

Ano, jsem už dosti starý, a nevypracoval jsem si ještě ten čistý postoj, který patří k normálnímu životu a byl kdysi, jak si představuju, na zemi běžný: všestrannou nevšímavost k politice. Žít bez politické angažovanosti! Život jenom v rodině nebo v práci. Myšlenky truhlářovy opřené o dřevo, z něhož dělá. Lékařova hlava zaujatá pacienty a jednou zajímavou otázkou pro volný čas. Ale ne, to nemůže být, nám se všecko musí zpolitizovat: obyčejný nákup nás dovede k myšlenkám o státě, dotek dřeva nás rozčilí k úvaze o chemické povaze tohoto režimu, hovor s lékařem se neudrží v mezích nemoci.

"Bral jste pořádně, co jsem vám předepsala?" ptá se lékařka udiveným elektrokardiogramem. "Ovšem, ale včera jsem ze zvědavosti šel na nějaké shromáždění, bylo nás tam sedmdesát, přišli esenbáci, všecky nás naložili do antonů a odvezli." - "To pak ale není na nic," praví lékařka.

Na rozdíl od minulých roků píšu o letošním jaru, když už skoro končí: je po pivoňkách a rozkvétá lilie, zrají jahody a kosi zas obírají zákeřně rybíz teprv červenající. V plotech kvete a ručně voní ligustrum a na jednom náměstí ke mně teplým vánkem doplul dech lip. Vůně června! Jasmín zas, a vsetínská nemocnice 1936.

Jaro má oproti jiným ročním dobám zvláštní kardiogram: na začátku není skoro nic, na konci skoro všecko. Co důležitého se má za rok v přírodě očividně stát, stane se na jaře. Ovoce na podzim bude podle toho, jak na jaře kvetly stromy, zda létaly včely, uzavřeli-li obchod objednávku na maďarské hrozny. A těch mšic! Zelené, černé, žluté, křídlaté i pěší. Jabloně podél okresních cest jsou zas jak loni plné housenek, protože není hospodáře a nebyl ani mráz, aspoň. Ječmen žlutne, a protože se jistě množí celostátní brouk potěmník, bude zas pivo jak loni.

Dneska jsem, je polovička června, smutně překvapen uviděl, že meruňka i třešeň zastavily růst. Do konce léta už neudělají ani milimetr, zavřely se, je půlka června, a konec. Ráno bylo teplo a mokro po nočním dešti, slunko zlatě svítí, odpoledne bude asi bouřka, rád bych tu zůstal, ale musím do Prahy. Rád bych tu chodil bosky, ale nemůžu naráz ohnout život jinam. Není přece nic nemožného obstarat si kozu a pást ji, a přece toho v tomto životě už asi nedosáhnu. To co tu teď musí znít jak literární flirt, to jsem si ve středním věku opravdu myslil. Rozveďme to: Kdybych měl kozu a pásal ji, znamenalo by to, že nevím nic o politice, jsem nezávislý, krom té kozy, a nemusím psát nic anebo jen to, čím bych se chtěl bavit, dělat se zajímavým či štvát lidi a úřady. Zavedl bych se na jiné zboží: na nějaké intimní prózy, váchalovské hrůzy, klímovské nesmysly, máchovské deníky. Vše je ale zkaženo, a já se musím držet, abych nepsal výchovné morality proti mládeži a ženám; nechci si klasicky prisírat gatě

věkem. Co bych rád, a mohl vlastně, psát takové ty svěží, stařecky mladistvé útoky na cokoli, bez zájmu o následky a ohlas. Ale já jsem si zdeformoval život odpovědností ke společnosti, nechal se vtáhnout do národní politiky, kam mě pudilo mé horší já - to ctižádostivé, toužící proslout v osvětě a obrodě. Deml! Ten se měl, od toho nikdo nečekal odpovědné slovo! D.p. Deml, ten by se nebyl mohl stát politickým mluvčím ani za klerikálů, ani za sokolů, ani za komunistů, ba ani redaktorem ničeho. O něm jsem se však dověděl moc pozdě, byv naproti tomu brzo kontaminován Čapkem.

Za chvíli přijde léto, a na žádném stromě nic už moc nepřiřoste, bude to jen tvrdnout a dřevnatět proti mrazu. A příští jaro, ačkoli začne zdánlivě od začátku, s novou inspirací, nasadí pupeny jen na starším dřevě, takže strom se žádným pupenem neopraví, bude pokračovat bez poučení starým směrem. V tom ohledu jsou na tom líp jednoleuté rostliny, třeba kopřiva a kolotočník, ty však dopadají vždycky jak Kocourkovští na cestách: vracejí se na nocleh domů, nedošli nikdy nikam.

Červen býval také měsícem školních výletů. Jednou jsme, myslím v páté třídě obecné, měli jet do Zlína. Stálo to ani ne deset korun, ale maminka mi je dlouho nechtěla dát, bylo to moc peněz. Na moje žgundrání odpovídala svou oblíbenou větou: "Já sem tam nebyla, a su tu!" Také já se na každý nocleh vracím, ale ne čistě dobrovolně. Těm pánům, co mi nedovolují hnout se dál, míním se systematicky mstít, ještě letos na jaře. Politika mě nezajímá, ale všecko, co se mi zlého děje, budu trestat. Jsem tu a pasu si kozu.

(Červen 1989)

